T. ATÂULLAH-İ İSKENDERANİ

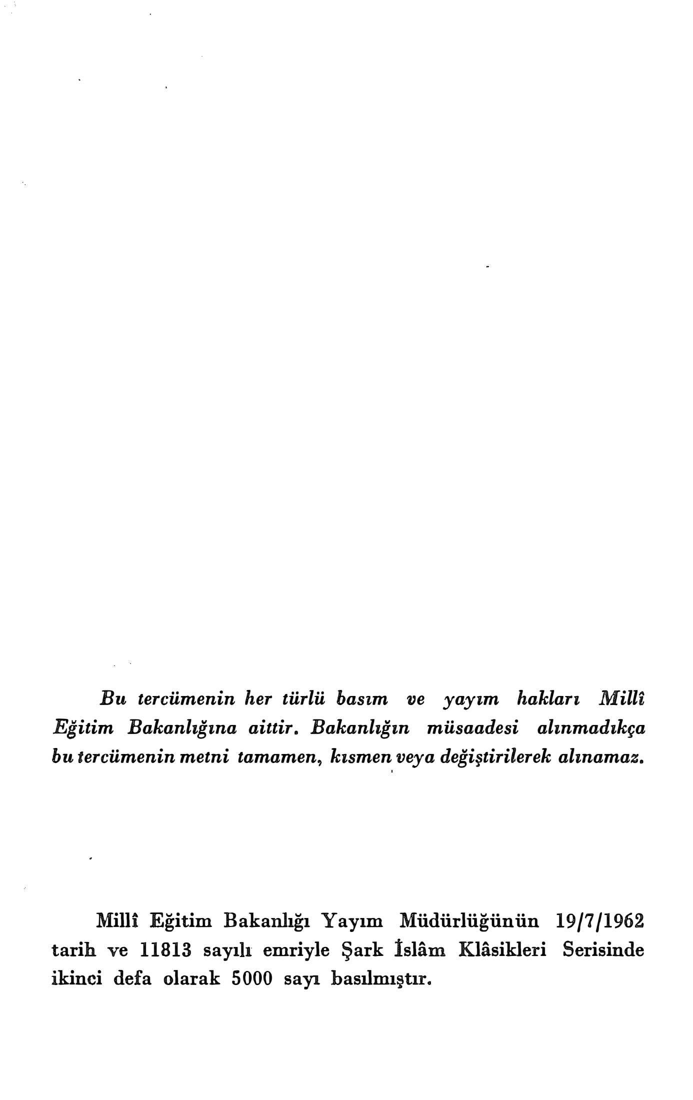
EL-HİKEM-ÜL-ATÂİYYE

(الحكم العطائيه)

Bu eseri Saffet YETKİN dilimize çevirmiştir.

(İkinci Basılış)

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ — 1963

Millî Eğitim Bakanlığı Yayım Müdürlüğünün 19/7/1962 tarih ve 11813 sayılı emriyle Şark İslâm Klâsikleri Serisinde ikinci defa olarak 5000 sayı basılmıştır.

ÖNSÖZ

Tercümesini sunduğumuz "El-hikem-ül-Atâiyye" hicrî sekizinci asrın ilk yıllarında, kuvvetli bir rivayete göre 707 tarihinde Mısır'da vefat eden İskenderiyeli Tacüddin Ahmet Atâullah'ın eseridir. Doğum tarihini tesbit edemediğimiz müellif, Şazelî tarikatının büyük üstadı Ebul Hasan Ali (vefatı: 657 hicrî)nin tilmizlerinden Endülüslü Ebul Abbas-i Mürsî'den ve daha sonra Yakut-i Arşî'den feyz almış sayılı tasavvuf erenlerindendir.

Şark ve Garp İslâm âleminde büyük bir alâka toplayan bu eser hicrî yedinci asırda en revnaklı çağını yaşıyan Şazelî tarikatı ocağının ahlâk ve irfan muhiti içinde yetişen Tacüddin Atâullah'ın adını tasavvuf tarihinde ebedileştirmiş, birçok âlim ve mutasavvıflar tarafından şerh ve izahları yapılmıştır.

Tabakat-ı Kübra müellifi Abdül-Vahhab-i Şâranî'nin hayat ve mazhariyetlerini yüksek bir saygı ile andığı Ebul-Hasan Ali Şazelî şüphe yok ki Mağrip diyarının yetiştirdiği en büyük sofilerdendir. İslâmiyetin geniş ülkelerde yayılıp gelişmesinde onun kurduğu tarikat ve bu tarikatın fedakâr mücahitleri büyük roller oynamıştır. Ebul-

Hasan'ın tilmizleri arasında yüce mertebelere erişmiş olan Mürsiyeli Ebul-Abbas ve Yakut-i Arşî gibi üstadlar bu tarikatın manevî feyzini Afrika çöllerine kadar yaymakla beraber tasavvuf tarihine de değerli armağanlar verdiler. Bu iki üstadın terbiye ve irşadı ile yetişen Tacüddin Atâullah da üstadları derecesinde bir şöhret ve itibar kazanmıştır.

Tabakat-i Kübre müellifi, Tacüddin Atâullah'ın "Hikem = Hikmetler" adlı eserinden başka Sofiyye ahlâk ve irfanına dair "Kitabüttenvir fi İskati't-tedbir" ve Tabakat = Biyografiye ait "Letaif-ül-minen" ve daha başka eserlerin müellifi olduğunu ve Tabakat-i Kübra'da Ebul-Haran Şazelî'nin hal tercümesini Letaif-ül-minen'den iktibas ettiğini söyler.

Tam ve izahlı bir tercümesini verdiğimiz "Hikem-i Atâiyye" tasavvuf akidelerini açık ve beliğ birer vecize halinde telkin eden zühdî ve talimî bir eser olmakla beraber çeşitli mecaz ve istiarelerle bizi tanrısal hakikatler alanında dolaştıran bir meş'ale gibidir. İçinde sıraladığı hikmet incileri bazan birbirine bağlı nükteler, bazan garip tezadlarla dolu muammalı işaretlerle Vahdet-i vücut felsefesinin ana fikirlerini ve ilâhî vecdini aksettirmektedir. Müellif bu hikmetlerde muhtelif makam ve mertebelerdeki görüşleri karşılaştırmak suretiyle bunlardaki zâhîri tezatları hakikatın ışığı altında aydınlatmakta, her makamdan, her mertebeden konuşarak İlâhî Şühud'a yükselmektedir. Herkes bu sözlerden istidadı nisbetinde bir hisse bulur.

Biz eseri Türkçeye çevirirken gayet geniş te'vil ve tefsirlere yol açan bu irfan vecizelerinin sadece kuru bir tercümesini meydana getirmekle maksadı temin edemeyeceğimizi düşündük. Çünkü eserde son derece bir îcaz ve belâgat sanatı hâkimdir. Tasavvuf müntesipleri arasında özel bir mâna taşıyan bazı terim ve deyimlerin anlaşılmasını kolaylaştırmak için her vecizenin altına mevzu ile ilgili bazı izahlarda bulunmayı faydalı gördük. Ancak bu izahların yardımı iledir ki, tercümenin daha geniş bir kütleye hitabedebilmesi mümkün olacaktır.

Şu mütalâamızı teyid için Hikem-i Atâiyye metni üzerinde yedi asırdan beri değerli İslâm bilginlerinin çeşitli görüşlerini belirten şerh ve izahlardan bir nebze bahsetmek isteriz:

1 – Ulemadan Şahabüddin Ahmed bu eseri on beş defa okutmuş, her defasında birer şerh yazmış, fakat her birinde başka başka anlayışlara varmıştır. Bunlar arasında üç şerhin pek muteber sayıldığı anlaşılıyor.

2 – Şazelî erenlerinden Endülüslü Muhammed bin İbrahim bin Abbadü'r-Ründi tarafından geniş bir şerhi yapılmıştır.

3 – Ali bin Muhammed-ün-Neferî tarafından ayrıca şerh ve tavzih edilmiştir.

4 – 903 hicrî yılında vefat eden ulemadan Aksaraylı Ebittayyip İbrahim bin Mahmud tarafından şerh edilmiştir.

5 – Safiyyüddin bin Elmevahib şerhi.

6 – 971 hicrî yılında vefat eden ulemadan

Halepli Muhammed bin İbrahim Hanbelî şerhi.

7 – Mısırlı Halvetî şeyhlerinden Abdü'r-Rauf-ül-Menavî şerhi "Dürer-i Cevheriyye" adiyle.

8 – Mısırlı Abdullah-i Şarkavî şerhi.

9 – 1305 yılında vefat eden Göriceli "Varidat-i kübra" ve "İnsan-i kâmil" mütercimi merhum Ali Urfî tarafından da Türkçeye bir tercümesi yapıldığını Bursalı Tahir bey Osmanlı Müelliifleri'nde kaydetmektedir.

Yukarıda sözü geçen bu şerh ve tercümelerden hususî kütüphanemizde bulunan Endülüslü İbn-i Abbad Ründî ile Mısırlı Abdullah-i Şarkavî'nin şerhlerinden çok faydalandığımızı da bilhassa şükranla yâd etmek isteriz.

Millî Eğitim Bakanlığının yüce tensipleriyle tercümesi tarafıma havale edilen bu eseri daha önce Şark İslâm klâsikleri arasında tercüme ettiğimiz İbrahim Fahrüddin Irakî'nin "Lemeat"ı ile Şeyh-i Maktul'ün "Heyakilü'n-nur" adlı eseri gibi meslekî müktesabatımın bahşettiği imkânlar içinde anlaşılabilir bir hale getirmek için hayli uğraştım. Zaman zaman geçirdiğim rahatsızlıklarla biraz gecikmiş olan Hikem-i Atâiyye tercümesi için bir yıldan fazla uğraşmak zarureti hasıl oldu. Bütün gayretime rağmen vukua gelmiş olması pek muhtemel bulunan beşerî hataların sayın okurlarca müsamaha ile karşılanmasını dilerim. Bu tercüme ile manevî alanda feyz ve irşad bekliyen memleket gençliğine nâçiz bir armağan sunabildimse ne mutlu.

Saffet Kemaleddin YETKİN

(Eski Urfa Milletvekili)

EL-HİKEM-ÜL-ATÂİYYE

(من علامة الاعتماد على العمل نقصان الرجاء عند وجود الزلل)
Hak yolunda yürüyen bir kimsenin namaz, niyaz gibi iyi ve güzel amellerine güvenmesinin âlâmeti (böylece devam edip giderken cereyan eden ilâhî kaderler icabiyle ayağını sürçüp de) bir günah işlediği zaman niyazının eksik oluşudur.

"Bu hikmet: Hak yolunda yürüyenlerin durumlarında derecelerini ölçecek pek önemli bir ölçüdür. Niceleri namaz ve niyaz gibi güzel işlere devam ve mülâzemetle bunlara karşı mukaddes kitabımız ve şerefli hadîslerin vaad buyurdukları cennet nimetlerine kavuşmak ve cehennemin azabından kurtulmak umudunu beslerken kaderi icabı ayakları sürçerek bir günah işledikte umduklarına bir fütur ârız olur, yapmakta oldukları ibadetlerinde gevşeklik başlar. Daha yüksek niyet ve durumda bulunanlar ise yapmakta oldukları ibadetleri; Hakkın emrini yerine getirmek ve yalnız rızasını kazanmak için yaparlar. Başka hiçbir karşılık niyetiyle yapmazlar ve yapmakta oldukları bu güzel ve iyi işler gözlerine asla görünmez. Böyle bir durum: ancak ârif ve âşıkların durumlarıdır."

(ارادتك التجريد مع اقامتك الله اياك فى الاسباب من الشهوة الخفيه و ارادتك الاسباب مع اقامة الله اياك فى التجريد انحطاط من الهمة العليه) İçinde yaşadığın sebepler âleminde iken tecrit âlemine geçmek isteyişin bu âlemden gizlice hoşlandığın içindir. Yaşadığın tecrit âleminde

iken sebepler âlemine geçmek isteyişin de yüksek bir himmet mertebesinden aşağı düşmektir.

"Hak yolunda gidenler iki kısımdır. Biri tecrit ehli kimseler diğeri de sebepler durumunda bulunanlardır. Tecrit ehli olanlar yaşamak için insanın muhtaç olduğu rızkın husulüne çalışmayı terk edip Rezzak-ı Taâlâ'ya tevekkül ile Hakkın manevî yakınlığına erişecek taât ve ibadetlere devam eyliyenlerdir. Sebepler durumunda bulunanlar; yaşamak için muhtaç oldukları rızkın tedarikinde, alışverişte çalışan kimselerdir. Tecrit âleminde bulunanların mertebeleri daha yüksek olduğu halde bu âlemde iken alışveriş gibi vesilelerle sebepler âleminde bulunmak istediğinin gizli bir hoşlanma eseri olduğunu söylüyor. Bu halin bir hoşlanma oluşu: Hakkın muradı üzere bulunduğu âlemde kalmak istemediğindendir. Gizli olması dahi yüksek bir âlemde bulunmak isteğidir.

Tecrit mertebesi Hakkın has kulları mertebesidir. Böyle yüksek bir mertebede iken daha aşağı bir mertebenin istenmesi yüksek bir himmetten aşağı düşmek olacağı şüphesizdir. Himmet: Kalbin ahvalinden bir hâlettir. Kuvvetli bir irade ve içten gelen şiddetli bir istek herhangi bir maksada yöneltilecek olursa Allah'ın izniyle o işin başarılacağı muhakkaktır. Böyle bir himmet maksada göre vasıflandırılır."

en ileri ve keskin (سوابق الهمم لاتخرق الاسوار الاقدار) himmetler bile kaderlerin etrafını çevreliyen surları delemez.

"Kaderler iki kısımdır. Birinci kısmı zuhura

gelmesi bazı hususların oluşuna bağlı olanlardır ki, bunlar da (يمحو الله ما يشاء و يثبت) âyeti gereğince Allah dilediğini mahveder, dilediğini isbat eder.

İkinci kısım kaderler: Tebdil ve tagayyürden mahfuz bulunan ve "kalem-i âlâ" ile "levh-i mahfuz"da yazılı olanlardır ki bunlarda hiçbir değişiklik olamaz. Âyetin sonunda ana kitap Allah'ın indindedir (و عنده أم الكتاب) cümlesi ile bu kısma işaret buyurulmuştur.

(ارح نفسك من التدبير فما قام غيرك عنك لاتقم به لنفسك) Kendi kendine tedbir yapmakla uğraşmaktan nefsini dinlendir. Senin yerine başkasının yaptığı işi sen kendi nefsin için yapmaya uğraşma!

"Dünyada yaşamak için insanın muhtaç olduğu rızkın husulüne çalışmak: gerçek Velilere göre boşa giden bir harekettir. Çünkü yaşamak için zaruri olan şeyleri Hak Taâlâ vereceğini (وكأين من دابة لا تحمل رزقها الله يرزقها و اياكم.) yere basıp yürüyen ve rızkını beraber taşıyan herhangi bir mahlûku ve sizi Allah rızıklandırır, âyeti gereğince her mahlûkun rızkını Allah, üzerine almıştır. Rızık için çalışmak ve tedbirlerde bulunmak beyhude yorgunluktur. Büyük mutasavvıflardan Sehl-i Tüsterî, tedbiri bırakın; halkın yaşayışlarını bulandırır demiştir."

(اجتهادك فيما ضمن لك و تقصيرك فيما طلب منك دليل على انطماس البصيره منك) Karşılık ve kefaletle sana verilecek bir şey için gücün yettiği kadar çabalamak ve senden istenileni geri vermekte savsaklamak basiret gözünün körlüğüne delildir.

"Mukaddes kitabımızda (وما خلقت الجن و الانس

الا ليعبدون) Cin ve insi ancak ibadet etmeleri için yarattım buyuruyor. Yaşamak için muhtaç olduğumuz rızkımızı vereceğini tekeffül etmekle beraber bizleri kendine yaklaştıracak ve ilâhî kutsal rızasına kavuşturacak ibadetlerin envaına devam ve mülâzemeti emrediyor. Bizden istediği ruhlarımızı besliyecek ibadetlerin envaıdır. Cicimlerimizi besliyecek erzakın verileceğini tekeffül etmiştir. *Basar*, hissedilen şeyleri gördüğü gibi, *Basiret* dahi kalbin manevî işleri görmesidir. Basiret'in körlüğü, Basar'ın körlüğünden daha acıklıdır.

لا يكن تاخرا مد العطاء مع الالحاح فى الدعا وموجباً ليأسك فهو ضمن لك الاجابة فيما يختآره لك لافيما تختاره لنفسك وفى الوقت الذى يريد لاف الوقت الذى تريد. Dilek dualarında ısrar etmekle beraber dileklerin gecikmesi de ümidini kırmamalıdır. Allah ,dilek dualarının kabul olunacağını vaad buyurmuştur ama onun icabet buyuracağı dua ancak senin için beğeneceği âkıbet olup yoksa senin kendi nefsin için beğeneceğin dilek olmıyacaktır. Sonra vereceğini de kendi istediği zamanda verecek, senin istediğin zamanda vermiyecektir.

Benden dileyiniz, kabul (ادعونى استجب لكم) edeyim, âyeti gereğince Allah dilekleri kabul edeceğini vaad buyurmuştur. Dilek dualarının husulünde acele etmemelidir. Peygamberimiz (يستجاب لاحدكم مالم يعجل) Herhangi biriniz acele etmedikçe dileği kabul olunacaktır, şerefli hadîsiyle acelede bulunmaktan nehyetmişlerdir. Musa ve Harun Peygamberler aleyhimesselâm Firavun ve kavmi îman etmeyince haklarında (ربنا اطمس على

اموالهم و اشدد عل قلوبهم فلا يومنوا حتى يرو العذاب الاليم.)
Yarabbi mallarını batır ve kalbleri üzerindeki bağları sıkıştır. Bunlar çetin sancılı azap görmedikçe îman edici değillerdir, diye beddua etmişlerddi. Bu dileklerine karşı (قد اجيبت دعوتكما فاستقيما ولا تتبعان سبيل الذين لا يعلمون) Dilekleriniz hakikaten kabul ve mücâp oldu. Müstakim olunuz. Bilmiyenlerin yollarına uymayınız, âyetiyle Firavun ve kavminin helâkları arasında kırk sene geçmiş idi. Ebül Hasan Ali Şazelî; müstakim olunuz ,istical etmeyiniz ve bilmiyenlerin yollarına uymayınız; hitabı istical edenlerden kinayedir, buyurmuşlardır. (لا يشككنك فى الوعد عدم وقوع الموعود و ان تعين زمانه لئلايكون قدحاً فى بصيرتك و اخماداً لنور سريرتك) zamanı tâyin edilmiş olsa bile vadedilen bir şeyin vuku bulmaması, seni şek ve şüpheye düşürmemelidir. Çünkü şek ve ş.pheye düşmek kalbin basiretine sataşmak ve içindeki sırrın nurunu söndürmektir.

"Olabilir ki vad edilenin vukuu: Hakkın ezelî bilgisinde bazı şeylerin vukuuna bağlı olur ve böyle olduğunu kabul bilemez. Kul, kulluğunun kadrini bilmeli ve Mevlâsına karşı şek ve şüpheye düşmemeli itikadı sarsılmamalıdır. Basiretinin selâmetine ve içindeki sırrın nurlu kalmasına dikkat etmelidir."

اذا فتح لك وجهة من التعرف فلاتبالى معها و ان قل عملك فأنه ما فتحها لك الا وهو يريدان يتعرف اليك الم تعلم ان التعرف هو موردة عليك والاعمال انت مهديها اليه واين ما تهديه اليه مما هو مورده عليك ؟

Hak Taâlâ'nın kendini sana bildirmek için fütuhatı yüz gösterince yapmakta olduğun ibadetler

gibi güzel işlerinin de azlığına bakma; çünkü fütuhatının yüz gösterişi; ancak kendini sana bildirmek içindir. Bilmiyor musun ki, kendini sana bildirmesi lûtfunu da ihsan eden odur. Amel ve ibadet gibi güzel işleri ona hediye eden sensin. Halbuki ona hediye eylediğin nerede? Onun sana ihsan eylediği nerede?

(تنوعت اجناس الاعمال لتنوع واردات الاحوال)
Sâliklerin işliyecekleri işlerin değişik olmasıahvalin varidatındaki değişiklikten ileri gelmektedir.

"Ahvalin varidatı: Rabbanî maarifin ve ruhanî esrarın gönüllerde tecelli etmesidir. Bu tecellîlerden övülmeye değer güzel sıfatlar belirmektedir. Bunlardan kimi üns'i, kimi heybet'i, kimi kabz'i ve kimi bast'i ve böylece muhtelif halleri ve güzel sıfatları getirmektedir. Bu varidat türlü türlü olunca bunların iktiza eyledikleri güzel sıfatlar dahi o nisbette türlü türlü olur. Zâhirî ameller daima gönüllerin batınî hallerine bağlıdır."

(الاعمال صور قائمة وارواحها وجود سر الاخلاص فيها)
Ameller bir takım suretlerden ibarettir. Bunların ruhları ise içlerinde ihlâs sırrının bulunmasıdır.

"Her sâlikin ihlâsı kendi makam ve rütbesine göredir. Ebrar zümresinden olanın, ihlâs derecesinin müntehası ve amellerinin celî vasfı her türlü riyadan salim olmasıdır. Ebrâr zümresinden bulunmakla güzel ve iyi işlerinde halkı nazarından çıkarmakla beraber kendi nefsini görmesi ve ona itimat etmesidir. Ebrar zümresinden ilerleyip de Mukarribîn mertebesine varınca bu mertebedeki ihlâs: bütün hareketlerinin Hakkın havl ve kuv-

vetiyle olduğunu müşahede etmekle beraber kendi nefsinde hiçbir havl ve kuvvet göremiyeceğinden tevhit ve yakîn yolunda bulunmuş olacaktır. Şeref ve celâlet itibariyle her iki makamın aralarındaki fark anlaşılmış oluyor."

(ادفن وجودك فى ارض الخمول فما نبت مما لم يدفن ولايتم نتاجه)

Kendi varlığını belirsizlik ve bilinmezlik toprağına göm. Böyle bir toprağa gömülmeyen varlığın filizlenebilmesi tam bir sonuç veremez.

"Hak yolu sâliklerinin halk arasında şöhretleri kadar zararlı bir şey yoktur. Nefsin hoşlandığı isteklerden en büyüğü halk arasında meşhur oluştur ki, sâlikin son derece bundan sakınması icabeder. İbrahim bin Ethem: Şöhreti seven bir kimse Allah'a karşı sadık bir kul değildir, buyuruyor. Hak yolu sâliklerinden diğer bir zat: Bizim yolumuz ruhları ile mezbeleleri süpürenlere yaraşır demiştir."

(ما انفع للقلب شئ مثل عزلة يدخل بها ميدان فكرة)

Halk ile görüşmekten uzaklaşarak uzlet köşesine çekilip tefekkür meydanına girmek gibi kalb için faydalı bir şey yoktur.

"Halk ile görüşmekten uzaklaşarak kalbin manevî hastalıklarını tedaviye çalışmak Hak yolu sâliklerinin vecibelerindendir. Bu manevî hastalıklar: Uygunsuz kimselerle görüşmek ve nefsin hevâsına uymak gibi hissiyat âlemiyle uğraşmaktan ileri geldiği için bunların tedavisi birçok tarik ile olabilir. En iyisi ve faydalısı: Halkın yaramaz sohbetlerinden uzaklaşıp kurtulmaktır. Böyle bir kurtuluş Hak yolunda yürüyenlerin iltizam ede-

cekleri dört şartın biridir. Diğerleri de açlığa, uykusuzluğa ve pek az konuşmaya alışmaktır. Bunlara devam pek doğru tefekkürlere yol açar. (تَفكر ساعةٍ خير من عبادة سبعين سنهٍ) Bir saatlik tefekkür yetmiş senelik ibadetten daha hayırlıdır. mealindeki bir şerefli hadîs rivayet edilmiştir. Peygamberimizin ashabından Ebudderdâ'nın validesinden oğlunun en faziletli işi ne idi? diye soruyorlar. Tefekkür idi, cevabını veriyor. Çünkü tefekkürde devam etmek: Allah'ın rızasını kazandıracak iyiliklerin ve gadabı mucip olacak kötülüklerin ilham kaynaklarıdır.

(كيف يشرق قلب صور الاكوان منطبعة فى مرآته ام كيف يرحل الى الله وهو مكبل بشهواته ام كيف يطمع ان يدخل حضرة الله وهو لم يتطهر من جنأبة غفلاته ام كيف يرجوان يفهم دقائق الاسرار وهو لم يتب من هفواته) Varlıkların suretlerini aynasında aksettiren bir kalb nasıl parlıyabilir? Eli ayağı şehvetlerin bukağulariyle bağlı olan kimse Allah'a doğru nasıl gidebilir? Gafletlerinin kirlerinden temizlenemiyen insan, İlâhî huzura varabilmek arzusunda nasıl bulunabilir? Saçma sapan işlerden tövbe edip de çekinmiyenler esrarın inceliklerini nasıl anlıyabilirler?

"Müellifin bu cümlelerdeki hayreti: Birbirlerine zıt olanların bir arada bulunmuş olmalarıdır. Zikreylediği şeyler hep birbirlerinin zıt ve nakîzleridir. İman ve Yakîn nurlariyle parlıyan bir kalb: Allah'ın gayrine istinat ile etrafı kaplıyacak karanlıkların zıddıdır. Bu dört cümlenin her biri sonradan zikredilenlerin başlıca sebepleridir. Hikmetlerin nâzımı bundan sonra, sâlikin manevî

maariften zevk alabilmesi için varlığın birliğine işaret ediyor. Bu birliğe dair ümmetin arifleri müstakil eserler yazmışlardır."

(الكون كله ظلمة و انما اناره ظهور الحق فيه فمن رأى الكون ولم يشهده فيه اوعنده او قبله او بعده فقد احوزه وجود الانوار وحجبت عنه شموس المعارف بسحب الآثار) Varlık hep karanlıktır bunları nurlandıran Hakkın bunlarda zuhurudur. Varlığı gören bir kimse: içinde yahut beraberinde veyahut evvelinde veya sonunda Hakkı müşahede etmezse nurların ışığı kendisinden geçmiş ve maarif güneşleri eşyanın bulutlariyle perdelenmiş olur.

"Hikmetlerin nâzımı, bu hikmette demek istiyor ki, müşahede ehline göre kimi eşyadan önce Hakkı görmüş olur. Meselâ hayvan gibi bir şeye gözü ilişince onun hayvan veya başka bir şey olduğunu tahattür etmezden önce Hakkın onunla kaim olduğunu görür ve kimi hayvana gözü ilişince hayvan olduğunu gördükten sonra Hakkı müşahede eder ve kimi hakkı beraberinde ve kimi de içinde görmüş olur. Keyfiyeti bu suretle beyan etmek bu görüşleri anlayışlara yaklaştırmak içindir. Yoksa bu müşahedeler ancak zevk ile idrak edilebilir." (مما يدلك على وجوده قهره سبحانه ان حجبك عنه، بموجود معه بما ليس) Hak Taâlânın sana kahrını bildirecek delil: Hakikatte kendi nefsinde hiçbir varlığı olmayan şeylerle gözlerini perdeliyerek kendisini müşahede etmekten seni mahrum etmiş olmasıdır.

"Allah'ın gayri her ne varsa hep yokluk olduğuna irfan ehli olan zevat ittifak etmişlerdir.

Özü itibariyle hiçbir şeyin varlığı yoktur. Ümmetin ârifleri: *Kayyumiyet*'in şühudu ve *Deuymumiyet*'in ihatası ile tahakkuk eylediklerinden Allah'ın gayrisini göremezler. Nâsın gördükleri ekvandan ibarettir. Bunların mükevvini değildir. (كيف يتصوران يحجبه شى وهوالذى اظهر كل شى كيف يتصوران يحجبه شى وهوالذى ظهر بكل شئ) Hak Taâlâ her şeyi izhar eylediği halde bir şeyin kendine hicap olması nasıl tasavvur edilir? O her şey ile zâhir iken bir şeyin kendine hicap oluşu nasıl tasavvur olunabilir? (سنريهم آياتنا فى الافاق و فى انفسهم حتى يتبين لهم انه الحق) Hakkın Hak olduğunu kendilerine belirtinceye kadar ufuklarda ve nefislerinde âyetlerimizi onlara göstereceğiz, mealindeki âyet eşyanın görünüşleriyle gerçek varlığın ne olduğunu göstermektedir. (كيف يتصوران يحجبه شئ وهوالذى فى كل شئ) O her şeyde zâhir iken bir şeyin ona hicap oluşu nasıl tasavvur edilir?

Çünkü hilkatlerinin ve isimlerinin güzellikleriyle her şeyde tecellî eden O'dur. (كيف يتصوران يحجبه شئ وهوالذى ظهر لكل شئ) her şeye zâhir iken bir şeyin ona hicap oluşu nasıl düşünülebilir? (وان من شئ الا يسبح بحمده و لكن لا تفقهون تسبيحهم) Her ne varsa Hakkın senâsiyle tesbih etmektedir. Lâkin tesbihlerini anlamazsınız mealindeki âyet gereğince her şey daima Hakkı tesbih ediyor. Lâkin biz anlamıyoruz. Muhiddin İbn-i Arabî eşyanın daima tesbih ve takdiste bulunması bir harika değildir. Eğer biz bunları işitip anlıyabilirsek bizim bu anlayışımız bizim için bir harika olur diyor."

(كيف يتصور ان يحجبه شى و هوالظاهر قبل وجود كل شيء)
Her şeyin mecazî var oluşlarından evvel Allah'ın varlığı var iken bir şey ona nasıl hicap olur?

Çünkü Allah'ın varlığı ezelî ve ebedî olarak muhakkaktır.

(كيف يتصور ان يحجبه شيء وهوا ظهر من كل شيءٍ)
O her şeyden daha ziyade zâhir iken bir şeyin ona hicap olması nasıl tasavvur edilir?

"Çünkü varlık yokluğa göre herhalde daha zâhirdir."

(كيف يتصوران يحجبه شى وهوالواحدالذى ليس معه شيء)
Allah bir iken hiçbir şey beraberinde olmadığı halde bir şeyin ona hicap olması nasıl tasavvur olunabilir?

"Çünkü Allah'ın gayri hep yokluktan ibaret ve ademdir. Kendisine hicap olabilecek hiçbir şey yoktur. Hakikî varlık yalnız Allah'ın varlığıdır. (وحده لا شريك له) Allah birdir, birliğinde ortağı yoktur, cümlesi dahi bu mânayı teyid etmektedir. 'Vahdehû lâ şerikeleh' zatında ve sıfatlarında ortağı yok demektir ki, varlığın yalnız kendine münhasır olduğunu göstermektedir."

(كيف يتصور ان يحجبه شى وهواقرب اليك من كل شيءٍ)
Her şeyden daha ziyade sana yakın iken bir şeyin ona hicap olması nasıl tasavvur edilir?

"Seni ihatası ve sana kayyûmiyeti sabit olunca (ونحن اقرب اليه من حبل الوريد) Biz ona boyun damarından daha yakınız, mealindeki âyetle Hakkın yakınlığı keyfiyeti anlaşılıyor. *Şühûd* ehline göre Hakkın yakınlığı zatı iledir. Hicap ehli ise yakınlığın ilim ve irade ve kudretle olduğunu söyle-

mektedirler."

(كيف يتصور ان يحجبه شئ ولولاه ماكان وجود كل شئ)
O olmasaydı hiçbir şeyolamazdı. Ona hicap olacak bir şey nasıl tasavvur edilir?

Her bir şey (أولم يكف بربك انه على كل شى شهيد) üzerine şahit oluşu Rabbın Taâlâya kâfi değil midir? âyeti mucibiyle müşahitler eşyaya istidlâl eylemişlerdir.

Teaccüp edilecek şey: (يا عجبا كيف يظهر الوجود فى العدم) Yokluk içinde varlık nasıl zâhir olabilir?

"Çünkü yokluk zulmettir, varlık ise nurdur. Birbirlerinin zıdlarıdırlar. Nasıl bir arada bulunabilirler?"

Yahut (أم كيف يثبت الحادث مع من له وصف القدم) sonradan olan bir şey kıdemi yani ezeliyet vasfı ile mevsuf bulunana karşı nasıl durabilir?

"Çünkü Hakkın huzuruna karşı bâtıl duramaz". (قل جاء الحق وزهق الباطل ان الباطل كان زهوقا) De ki, Hak geldi? Bâtıl mahv ve muzmahil oldu. Hakikaten bâtıl mahv ve muzmahil olucudur. âyeti Hakka karşı bâtılın kalamıyacağını göstermektedir."

(ما ترك من الجهل شيئاً من اراد ان يحدث فى الوقت غيرما اظهره الله فيه) Bir kimse vakit içinde Allah'ın onda izhar eylediği halin gayrini istiyecek olursa cehaletten hiçbir şey terketmiş olmaz.

"Allahu Taâlâ şer'in zemmetmediği herhangi bir halde kulunu bulunduruyorsa o halde kalmasını ihtiyar ederek edebî iltizam ile bulunduğu âleme razı olmalıdır. 'Vakit' kelimesi tasavvufun terimlerindendir. Sâlikin bulunduğu halin hükmüne

razı olması demektir. Ebu Osman Hayri: kırk seneden beridir Allahu Taâlâ beni hangi halde bulunduruyorsa ondan ve nakledeceği diğer herhangi halden hoşnutsuzluk göstermedim demiştir."

İyi (احالتك الاعمال على وجودالفراغ من رعونات النفس) işleri işlemeyi bulacağın boş bir zamana bırakmaklığın: nefsin anlamazlığındandır.

"Kulun kendisini Mevlânasına yaklaştıracak iyi işleri işlemeyi: elindeki dünya işlerinin bitirilmesine bırakması keyfiyetinin anlamazlığından ileri gelişi: birkaç yöndedir. Birincisi dünyayı ahiretten üstün tutmaktadır ki bu hal: İman ehlinin akılları başlarında olanlarına yakışmaz. İkincisi yapılması gereken iyi işleri boş kalacağı zamana bırakmakla zamanı bilinmeyen ölüm ile karşılaşınca fırsat kaçırılmış olur. Yahut dünya işleri daima birbirlerini davet eder olduklarından beklenilen boş zaman bulunamaz. Üçüncüsü boş bir zaman bulunacak olsa bile iyi işleri işlettirecek azim ve kuvvetin devamına nasıl emin olunabilir?"

(لا تطلب منه ان يخرجك من حالة ليستعملك فيما سواها فلو اراداك لاستعملك من غير اخراج) Bulunduğunhalden seni çıkarıp da diğer bir halde kullanmasını Allah'tan isteme. Eğer o istemiş olsaydı seni bu halden çıkarmaksızın dilediği diğer bir halde kullanılır idi.

"Bir kimse gerek din gerek dünyaca herhangi bir halde ise kendi isteğine uygun bulmıyarak başka bir halde bulundurulmasını Allah'tan istiyecek olursa vaktin hükmüne karşı itirazda bulunmuş olur. Hikemin sahibi Tecüddin Atâullah Tenvir adlı eserinde sâliklerden bir zatın hikâye-

sini şöyle anlatıyor: Bu zat esbab âleminde bulundurulmakta iken eğer her gün iki ekmek gelirim olsa bütün esbabın terkiyle müsterih olurdum diyor. Bunun üzerine bu zat hapsediliyor. Kendine günde iki ekmek veriliyor. Böyle bir halde günler geçiyor. Sıkılmağa başlıyor. Bu sıkıntıyı düşünürken sen bizden günde iki ekmek isteğinde bulundun ve afiyet dilemedin denildiğini içinden işitiyor. Bunun üzerine ayrılarak tövbe istiğfara başlayınca hapisten kurtuluyor. Bu hikâyenin akibinde bulunduğun hal bilgi diline uygun ise kulun iltizam edeceği edebe dikkat et, bir halden seni çıkarıp diğer bir halde kullanmasını isteme diyor.

ما ارادت همة سالك ان تقف عند ما كشف لها الا و نادته هواتف الحقيقه الذى تطلب امامك ولا تبرجت ظواهرا لمكونات الا و نادته حقائقها انما نحن فتنة فلا تكفر.

Sâlikin himmeti mükaşefede durmak isteyince hakikat hatifleri; aradığın ileridedir diye seslenirler ve kâinatın zevahiri cilvelenirse bunların hakikatleri: bizler ancak birer fitneyiz, küfretme diye nida ederler.

"Şazelî müntesiplerinin büyük üstadları Ebul Hasan Ali Şazelî'nin sâliklerin seyir ve sülûklerinde geçirecekleri hallere dair çok önemli sözleri vardır. Bunların bu arada iradı, bu hikmeti iyice açıklamış olacaktır. Şöyle buyuruyorlar: Evliyanın nasib ve kısmetlerine nail olabilmek diler isen bütün halkı birdenbire terk etmelisin. Ancak kitap ve sünnetin kabul ettiği pek doğru bir işaret ve tam yerinde yapılacak iyi ve güzel bir hareketle seni Hakka eriştirecek yola delâlet edecek bir zat

ile görüşebilirsin. Dünyadan bütün yüz çevirmelisin. Fakat şu hareketin, mukabilinde sana başka bir şey verilmesi için olmamalıdır. Belki Allah'ın bir kulu olduğundan O emreylediği için dünyayı terk etmelisin. Bu iki hususu yani halktan yüz çevirmek ve dünyada zâhid olmak hususlarını yerine getirebilirsen daima Allah'ı, murakabeyi ve tevbeyi iltizam ile istiğfar ve istikamete devam etmelisin. Âlemde Allah için olmıyan bir şey görmiyerek bu sıfatlarda bulunabilirsen İlâhî izzetin nurları içinde hatifler sana seslenerek derler ki: gözlerin rüşd ve reşad yolunu görmüyor tmu? (وكان الله على كل شيء رقيبا) Allah her bir şey üzerine rakibdir. Her şeyin gözeticisi ve koruyucusudur, âyetini işittiğin halde Allah'a karşı murakabe nerede? Sen nerede? İşte bu sırada haya ve utancın seni tevbeye devam ettirirken Hakkın hatifleri: Tevbe ondan ve inabe dahi ona uymaktadır derler. Böyle bir hâlette kendi sanatın ile iştigalin nefsinle dileğin arasında bir perde olduğunu bildirirler. Böyle bir hâlette kendi sıfatların zâhir olur, Allah'a sığınmaya başlar ve istiğfara çalışırsın. Bu esnada benim hükümlerime boyun eğ, benimle münazaayı bırak, kendi iradeni atmakla benim irademle müstakim ol. O ancak ubudiyete mütevelli bir Rububiyettir. Hiçbir şeye gücü yetmeyen bir köle oluver, ne zaman sende bir güc görecek olsam seni ona tevkil eylerim. Ben her şeyi bilirim der. Eğer bu dediklerimi başarabilirsen âlemlerde kimselerden işitemiyeceğin ilâhî esrara vâkıf olabilirsin."

(طلبك منه اتهام له وطلبك له غيبة منك عنه وطلبك لغيره لقلت حيائك منه وطلبك من غيره لوجود بعدك عنه) Haktan isteyişin Hak için bir töhmet ve kendisi için isteyişin senin için Haktan gıybet ve Hakkın gayrı için isteyişin Hakka karşı hayada kıllet ve Hakkın gayrinden isteyişin Haktan uzaklık ve bûdiyet alâmetidir.

"Bir kulun Haktan isteyişleri dört türlüdür. Bunun dördü de iletli ve çürüktür. Haktan isteyiş Hakka karşı bir töhmettir. Çünkü kul kendisine yarıyanları bir dileği olmadan Haktan kendine erişeceğine emin olsaydı onları istemeğe lüzum olmazdı. Hak için isteyişi de Haktan gaip oluşudur. Çünkü huzurda bulunan bir şey istemez. Hakkın gayri için isteyiş dahi hayânın kılletindendir. Çünkü Haktan hayâ edip utanç icabı Hakkın gayrını hatıra getirmemek gerektir. Hakkın gayrından bir şey istemek ise Haktan ırak oluş âlâmetidir. Müvahhit ve ârif olanlara göre bu isteyişlerin cümlesi çürüktür. İsteyişlerde ancak Allah'ın emirlerini yerine getirmek ve ihtiyaç ve fakrını belirtmek için olursa çürüklük kalmaz."

Alıp (ما من نفسٍ تبديه الا وله قدر فيك يمضيه) verdiğin hiçbir nefes yoktur ki, o nefeste Hakkın sende infaz edecek bir kaderi olmasın.

"İnsan yaşadıkça verdiği nefesler birbiri arkasından giden pek kısa bir takım zamanlardır. Her nefes alıp verişinde Allah'ın infaz edeceği bir kaderi vardır. Kulun bütün inceliklerini Allah'ın hüküm ve kaderleri kaplamış olunca her bir nefeste yapılacak vazifeler ve icabeden haklar

vardır ki, kul bunların ifasiyle mükelleftir. Bu nefesler Allah'ın emanetleridir. Şu halde dünyanın işleriyle ve heva ve hevesle uğraşacak bir mecal kalmıyor demektir."

(لا تترقب فروغ الاغيار فان ذلك يقطعك عن وجود المراقبه له فيما هو مقيمك فيه) Ağyardan fariğ olmayı gözetleme. Çünkü seni bulundurduğu hal içinde ve Hakkını yerine getireceğin murakabeye engel olur.

"Allah, kulunu sebeplerden hangi bir sebepte bulunduruyor ise kula vacip olan: onun hakkını ifa etmek ve edeb'i iltizam ile ikinci bir bulunuşa müterakkip olmamaktır. İkinci bir bulunuşu dilemesi birinci bulunuşun hakkını yerine getirmeğe ve icabını ifa etmeğe engel olur. Sâlik bundan sakınmalıdır. Sehl-i Tüsterî'den sâlik ne zaman müsterih olur diye soruyorlar. Cevabında: bulunduğu vakitten gayri bir vakte ihtiyaç görmeyince müsterih olur diyor. Begavî: (ونبلوكم بالشر والخير) sizi şer ve hayır ile imtihan ederiz, âyetinde şer ve hayırı: şiddet ve bolluk, sağlık ve hastalık, zenginlik ve yoksullukla tefsir etmiştir."

(لا تستغرب وقوع الاكدار مادمت فى هذه الدار فانها ما ابرزت الا ماهو مستحق وصفها وواجب نعتها) dünyada kaldıkça uğradığın kederleri garip görme. Çünkü dünyanın açıkladığı şey ancak müstehak ve vacip olanın vasfıdır.

"Allah dünyayı fitne ve iptilâ yurdu kılmıştır. Herkes hakkında ezelî ilâhî bilgide ne denilmiş ise ona göre hareketle ahirette karşılığını görecektir. Herkesin işliyeceği iş nefsin şehvetlerine muhalefet yahut muvafakattır. Bu ise şüphesiz hoşa

gidecekleri ve gitmiyecekleri iltizam etmektedir. Meşakkatler ve kederler dünyanın zarurî hâletleridir. Bunları garip görme; Cafer-i Sadık: Yaradılmıyanı arıyan yorulur buyuruyor. Yaradılmıyanın ne olduğu sorulunca dünyada rahattır diyor. Beliğlerden bir zat: Bu iptilâ ve meşakkatler yurdunda selâmeti arıyan yılanların süzülüp aktıkları ve akreplerin basıp gezdikleri yerde enine boyuna uzanıp yatan kimse gibidir, demiştir.

(ما توقف مطلب انت طالبه بربك ولاتيسر مطلب انت طالبه بنفسك). Rabbın ile aradığın istek gecikmez ve nefsin ile aradığın isteğin müyesser olamaz.

"Her kim yapacağı işleri Allah'a bırakıp bütün umurunda tevekkül ederse ihtiyaçları görülmüş olur ve bütün uzaklar yakınlaşır ve çetinler kolaylaşır. Kendi bilgi ve aklına güvenirse işlerini Allah nefsine havale etmekle muvaffakiyetlerden mahrum olur. Dinî ve dünyevî bütün isteklerde umumiyetle bu hal böyledir. Tevhid yolunda isteklerin Allah ile ilişikleri olduğundan bunlar isteklerin en şereflileridir. Salikin her halinde Allah'a dayanması evlâ ve elzem olanıdır."

(من علامات النجح فى النهايات الرجوع الى الله تعالى فى البدايات) Salikin ilk seyir ve sülûkünde Allah'a dönmüş olması; sonunda işinin reva görüleceğine âlâmettir."

"Sâlikin bir başlangıcı ve bir sonucu vardır. Başlangıcı sülûke başlamış ve sonucu Allah'a erişmiş olmasıdır. Herhangi sâlik başlangıçta gidişini doğru bilebilirse sonunda isteği reva görülmüş ve yolu kesilmkten ve geri dönmekten kurtulmuş olur. Âriflerden bir zat: Dönmüş olan, yoldan dönmüş

demektir. Erişmiş olan, dönemez demiştir. Allah'ın gayriyle Allah'a ermek imkânsızdır. Allah'a tapmak için kendi nefsinden yardım dileyen kendi nefsine havale edilir. Sâlik yalnız Allah'ın yardımını dilemeli ve bütün işlerinde kendinde hiçbir kuvvet ve kudret görmiyerek her halinde daima Allah'ı görmelidir. Sülûkün esası ve bu esas üzerine kurulan kaideler hep böyledir."

Kimin bidayeti (من اشرقت بدايته اشرقت نهايته) parlak olursa nihayeti de parlak olur.

"Bu cümle diğer bir ibare ile geçen hikmetin ifadesidir. Sâlikin Allah'a doğru seyir ve sülûkü başlangıcında bütün işlerini Allah'ın kuvvet ve kudretine bırakmasını ve başlangıcına göre sonucunun da Allah'ın yakınlığına kavuşmasını göstermektedir."

(ما استودع فى غيب السرائر ظهر فى شهادت الظواهر)
Gizli sırlara emanet edilen; görülenlerin şahadetleriyle âşikâr olur.

"Bu bir âlâmettir ki sâlikin hali bununla belli olur. Çünkü zâhir, bâtının aynasıdır. İnsanın kalbinde ne varsa yüzünden anlaşılır. Seyir ve sülûkün müntehilerinden Ebu Hafas Bağdad'a gelince muasırı Cüneyd-i Bağadî'nin ziyaretine gidiyor. Ebu Hafas'ın yâranını başı ucunda her emrini ifaya hazır bir durumda görünce yâranını sülûkün terbiyesi ile terbiye etmişsin diyor. Ebu Hafas cevabında, Hayır ya Ebel-Kasım zahirde görülen edeb bâtındaki edebin unvanıdır diyor. Ebu Talip Mekkî Allah-u Taâlâ zikredilince îmanı olmayanların gönülleri sıkılmağa başlar. Allah'ın

gayri söylenirse hoşlanırlar demiştir. Mukaddes kitabımızda (واذا ذكرالله وحده اشمأزت قلوب الذى لا يؤمنون بالاخرة) buyuruluyor. Allah zikredilince ahirete îmanı olmıyanların kalbleri sıkılır, katılaşır melaindedir.

(شتان بين من يستدل به او يستدل عليه به عرف الحق لاهله فاثبت الامر من وجود اصله ولا ستدلال عليه من عدم الوصول اليه و الا فمتى غاب حتى يستدل عليه و متى بعد حتى تكون الاثارهى التى توصل اليه.

Hak ile istidlâl etmek ve Hak üzerine delil araştırmak: birbirinden çok uzak ve farklı şeylerdir. Hak ile istidlâl eden Hakkı ehli için bilmiş ve işi kökünden isbat eylemiştir. Hak üzerine istidlâl ise ona erişilmemiş olmaktandır. Yoksa o ne zaman gaip olmuştur ki, eserlerle araştırılsın ve ne zaman uzaklaşmıştır ki eserler ona eriştirilmiş olsun?

"Âdem oğulları bilgisizlik ve cehalet içindedirler. Mukaddes kitabımız (والله اخرجكم من بطون امهاتكم لاتعلمون شيئاً) hiçbir şey bilmediğiniz halde Allah sizi analarınızın karınlarından çıkardı, buyuruluyor ve bundan sonra (وجعل لكم السمع و الابصار والافئده) sizin için işitici kulaklar, görücü gözler ve düşünücü gönüller yarattı buyuruyor. Bunlar hep bilgi âletleridir. Âyetin sonunda (لعلكم تشكرون) ola ki, şükredesiniz diyor ki bunlar kemale erenlerin işaretleridir. Kemale erenler iki kısımdır. Biri *murad* diğeri *mürid* olanlardır. Murad olanlar ilâhî bir cezbe ile Allah'a kavuşunca bu karşılaşma sayesinde Allah'ı bilerek Allah'ın gayri her bir şey gözlerine görünmez olur. Allah ile Allah'ın gayri eserlerle istidlâl ederler. Müridlere gelince, bunlar *seyir* ve *sülûk*'te olanlardır. Muradların aksine kendi-

lerine görünen eserler ile Allah'a istidlâl etmekte bulunurlar. Meçhul ile malûmu ve mâdum ile mevcudu bulmek için uğraşırlar. Çünkü hak ve hakikati görebilmekte gözlerindeki perde henüz kalkmamıştır. Seyir ve sulûkü tamamlıyanlar murad olanlara iltihak ederler."

(لينفق ذوسعة من سعته الواصلون اليه و من قدر عليه رزقه السائرون اليه) geliri bolca olup da bolluğundan infak edenler Allah'a erişenlerdir. Rızkı darca olup da eline geçebilenden verenler ise Allah yoluna giden sâliklerdir.

"Geliri bol kimsenin bolluğundan ve rızkı darca olanın da eline geçebilenden Allah yolunda sarfedecekleri nafakalar hakkındaki âyet yukarıdaki açıklamada geçen *Murad* ve *Mürid* kısımlarına güzel bir işaret telmih etmiş oluyor. Murad olanlar, Allah'ın gayrini görmek bağlarından kurtulmuş olduklarından tevhidin gayet geniş âleminde görüşlerini dilekleri gibi kullanırlar. Bilgi ve anlayışta kısmetleri darca olan Mürid ve sâlikler ise darlıkları nisbetinde hallerine göre nafakada bulunurlar.

(اهتدى الراحلون اليه بانوار التوجه و الواصلوان لهم بانوار المواجهة فالأولون للأنوار وهؤلاء الانوار لهم لأنهم لله لا لشيء دونه قل الله ثم ذرهم في خوضهم يلعبون) Allah yoluna gidenler: Allah'a teveccühün nurlariyle hidayeti bulmuşlardır. Müvacehe (yüz yüze gelmek) nurları dahi ermişler içindir. Evvelkiler nurlar için ve nurlar berikiler içindir. Çünkü berikilerin gidişleri sırf Allah içindir. Allah'ın gayri bir şey için değildir. Allah ile yüzyüze gel, sonra onları

bırak, dalgınlıkları içinde oynasınlar.

"Teveccühün nurları: Allah yoluna gidenlerde beliren ibadetler ve mücahedeler ve muvacehe nurları dahi Allah'ın yakınlaşması ve kendini bildirmesi gibi ilâhî sıfatlarıdır. Daima yalnız Allah'ı görmek ve onun gayri hiçbir şeyi görmemek: Hakkel-yakîn ve hakiki tevhit makamıdır. Masivayi görmek dalgınlık eseri ve oyundan ibarettir."

(تشوقك الى مابطن فيك من العيوب خير من تشوقك الا ما حجب عنك من الغيوب) Senden gizli olan ayıplarını araştırmak: senden kapalı kalan gaipleri araştırmaktan daha hayırlıdır.

"Sâlike lâzım ve elzem olan kendi nefsindeki ayıpları aramaktır. Bu hal: Hak Taâlâ'nın kulu üzerindeki haklarındandır. Şu halde nefsindeki ayıpları aramak ve iyi işlerinin her türlü âfetlerden ve hallerinin her türlü bulantılardan sâf ve temiz kalmasına çalışmaktan geri durmamalıdır. Kendinden gizli olan kaderleri ve ilâhî esrarı öğrenmek isteyişleri nefsin hoşlanacağı şeylerdir. Gönlü bunlarla işgal etmemelidir."

(الحق ليس بمحجوب وانما المحجوب انت عن النظر اليه اذلو حجبه شئ لستره ما حجبه ولوكان له ساتركان لوجوده حاصر وكل حاصر لشيء فهوله قاهر وهوالقاهر فوق عباده) Hak perdelenmiş değildir. Kendini görebilmekten perdelenmiş olan ancak sensin. Hakkı herhangi bir şey perdelemiş olsaydı onu kapamış olurdu. Kapıyanı olsaydı varlığını çevirip sıkıştırmış olacaktı. Bir şeyi çevirip sıkıştıran ise o şeyin kahiri olur. (وهوالقاهر فوق عباده) Halbuki kulları üzerinde

kahir olan O'dur.

"Hakkın perdelenmiş olması olacak şeylerden değildir. Yukarıdaki delil gayet açıktır. Kulun perdelenmiş olması zatı itibariyle zaruridir. Çünkü varlığı yoktur. Yokluk varlık arasında nisbet aranmaz. Hak Taâlâ bu perdeyi istediği kulundan ne zaman ve ne suretle kaldırmak isterse (ليس كمثله شىء وهو السميع البصير) o kul misli ve benzeri olmayan o işitici ve görücüyü görmekle ebediyen bahtiyar olur."

(اخرج من اوصاف بشريتك عن كل وصف مناقض لعبوديتك لتكون لنداء الحق مجيباً ومن حضرته قريباً) Beşeriyetin vasıflarından olup kulluğu bozan her türlüsün den çık; tâ ki Hakkın çağırışına icabet etmiş ve ilâhî huzuruna yakınlaşmış olasın.

"Beşeriyetin vasıflarından din ile ilişiği olanlar iki kısımdır: Biri kulun bedeni, diğeri gönlüdür. Bedenle ilişiği olanlar: Kulun yapacağı işlerdir. Gönülle ilişiği de bağlanmış olduğu bağlardır. Yapılacak işler dahi iki kısımdır: Hakkın emirlerine uygun olanına *tâat* ve uygun olmıyanına *mâsiyet* denilir. Gönülle ilişiklisine gelince: Hakikate uyan kısmı *iman* ve *ilim* ve uymayanı *nifak* ve *cehalet*'tir. Ahval ehli terimlerinde yapılacak işlerin uygun kısmına *tefakkuh* ve gönlün hakikatina uyanına dahi *tasavvuf* derler. Kulun dışı içine daima uymaktadır. Çünkü insanın gönlü bedeninde padişah gibidir. Bedenin diğer kısımları bir padişahın milletine ve adamlarına benzerler. Padişah milletini ve adamlarını istediği gibi kullanır. Bu anlama Peygamberimiz: (ان فى الجسد مضغة اذا صلحت صلح الجسد كله واذا فسدت فسدت الجسد كله) insanın

bedeninde bir çeynem et vardır ki bu çeynem et iyileşirse bütün beden iyileşmiş olur ve bozulacak olursa bütün beden bozulur, şerefli hadîsinde işaret buyurmuşlardır. Gönlün iyileşmesi ise bütün çirkin sıfatlardan temizlenmesiyle olur. Hakkın yoluna sâlik olan kimse böylece temizlendikten sonra riyazatlar ve mücahedelerle nefsini kendi hükmüne alarak ezkarın nurlariyle daima ilerlemesini gözetlemelidir."

(اصل كل معصية و غفلة و شهوة الرضا عن النفس و اصل كل طاعة و يقظة و عفة عدم الرضاء منك عنها) her bir mâsiyet ve gaflet ve şehvetin kökü: nefsinden razı olmaktadır ve her tâatın ve uyanıklığın ve iffetin kökü: senin ondan razı olmayışındadır.

"Nefisten razı olmak: bütün çirkin sıfatların kökü olduğu gibi nefisten razı olmamak dahi ne kadar iyi ve övülmüş güzel sıfatlar varsa hepsinin aslıdır. Bunun üzerinde bütün ârifler ittifak etmişlerdir. Çünkü nefisten razı olmak: Kötülüklerini ve çirkinliklerini kapatmayı mucib olur. Sâlik nefsinden razı olmayınca daima onun kusurlarını araştırır. Fakat nefsi hoş görecek olursa gaflet etmeğe başlar.

(لأن تصحب جاهلا لا يرضى عن نفسه خير لك من ان تصحب عالما يرضى عن نفسه فاىّ علم لعالم يرضى عن نفسه و أى جهل لجاهل لا يرضى عن نفسه) Nefsinden razı olmayan bir cahil ile arkadaşlığın; nefsinden razı olan bir âlimle arkadaşlığından senin için daha hayırlıdır.

"Arkadaşlığın faydası halin artmasındadır. Eksilmesinde değildir. Nefsinden razı olanın arkadaşlığı eğer âlim ise su katılmamış sâfî bir şerdir.

Çünkü ilminin kendisine hiçbir faydası yoktur. Nefsinden razı oluşunun cehli ise zararın gayetidir. Nefsinden razı olmayan cahil olsa da cahilliğinden bir zarar görmez. Nefsinden razı olmaması büyük faydalar temin eder. Kendine faydalı bir ilim verilmiş olur."

(شعاع البصيرة يشهدك قربه منك وعين البصيرة يشهدك عدمك لوجوده وحق البصيرة يشهدك وجوده لا عدمك ولا وجودك)

Basiretin ışığı: Onun sana yakınlığını, basiretin özü onun varlığı ile senin yokluğunu ve basiretin hakkı dahi onun varlığını ve senin de ne yok, ne de var olduğunu sana gösterir.

"*Basiret:* Kalbin gözü ve görüşü demektir. Bunun ışıklı pertevi aklın özü, ilmin ve basiretin hakkı da Hakkın nurlarıdır. Akıllı olanlar aklın nurlariyle kendilerini yaradanın kendilerine yakın olduğunu görürler. İlim ehli ilmin nuru ile ve Hakkın varlığı ile kendilerinin yokluğunu görmüş olurlar. Mütehakkik olanlar ise Hakkın nuru ile ancak Hakkı görebilirler. Hakkın varlığından başka hiçbir şey görmezler.

Allah vardır. Onunla beraberbir şey (كان الله ولا شيء معه وهو الآن على ما عليه كان) yoktur ve O şimdi evvelce bulunduğu hal üzeredir.

"Bu cümle şerefli hadîslerdendir. Sonundaki (وهو الآن على ما عليه كان) Oşimdi evvelce bulunduğu hal üzeredir ibaresi Ümmetin irfan ehli taraflarından şerefli hadîse ilâve edilmiştir. Zaman denilen şey: Bir varlığı olmayan mevhum şeylerden ibarettir. Maksat: Allah'ın ehâdiyeti sabit olduğu için kendi ile beraber hiçbir şeyin varlığı olmamasıdır. Çünkü

Allahu Taâlâ'nın ne zatında ne de sıfatlarında hiçbir şeriki yoktur."

(لا تتعد نيت همتك الى غيره فالكريم لا تتخطاه الآمال)

Himmetinin niyeti Hakkın gayrine geçmemelidir? Çünkü umulan şeyler kerem sahibini bırakıp savuşamazlar.

"Yüksek bir himmet: Kerim olmayana karşı dileklerini arzetmekten çekinir. Hakikatte Allah'ın gayri kerim yoktur. Kerim sıfatı hakkında çok sözler söylenmiştir. Cüneyd-i Bağdadî: Kerim, seni hiçbir dilekte bırakmıyandır diyor. Hâris-i Muhasibî: Kerim, verdiğine hiç ehemmiyet vermiyen kimse olduğunu söylüyor. Bu sözlerin toplusu şudur: Kerim: Umulduğundan ziyade veren ve ne kadar verdiğini ve kimse verdiğini düşünmiyen ve başkasına bir dilek için müracaat edilirse razı olmayan ve kendine sığınanı sığındıran zata denilir.

Demişlerdir ki, bu güzel sıfatlara lâyık olan ancak Allahu Taâlâ'dır. Bu sıfatlara lâyık ve müstahak olacak Allah'tan gayri bir kimse yoktur."

(لا ترفعن الى غيره حاجة هو موردها عليك فكيف غيره ماكان هو له واضعاً من لا يستطيع ان لا يرفع حاجة عن نفسه فكيف يستطيع ان يكون لها من غيره رافعاً)

Hakkın sana vereceği bir şey için herhangi bir dilekte bulunma; O'nun vermediğini başkası nasıl yerine getirebilir? Kendi nefsinden bir dileği kaldırmağa gücü yetmiyen bir kimse Hakkkın izni olmadan onu nasıl kaldırabilir?

"Hak Taâlâ'dan her ne gelecek olursa onu başkasının bertaraf etmesi imkânsızdır. Haktan

başka hiçbir iş işliyen olmadığı hakikî tevhidin sübutu iktizasıdır. Bir insanın kendi gibi muhtaç bir kimseye muhtaç oluşu da yersizdir. Allah'ın gayrine dayanan kimse devamsız bir gurur içindedir. Daim ve Kadîm Lemyezel ve Lâyezâl ancak O'dur."

(ان لم تحسن ظنك به لحسن وصفه فحسن ظنك به لوجود معاملته معك فهل عودك الا حسنا وهل اسدى اليك الا مننا)

Güzel vasıfları için Hakkakarşı güzel zanda bulunmuyor isen seninle yaptığı karşılıklı işlerindeki iyilikler için zannını güzelleştir. Karşılıklı işlerinde seni ancak iyiliğe alıştırmış ve vergilerinde ancak nimetlerine kavuşturmuş değil midir?

"Allahu Taâlâ'ya karşı hüsnü zanda bulunmak: Allah'a yakınlık makamlarındandır. Bu makamdaki insanlar iki kısımdır. Biri hususî, diğeri umumî kısımdadır. Hususî kısımda olanlar: Allah'ın yüksek vasıfları ve mukaddes sıfatları için zanlarını güzelleştirmiş olanlardır. Umumî kısımda olanlar ise Allah'ın nimetlerine ve ihsan ve keremlerine nail kimselerdir. İki makam arasında fark açıktır. Hususî makamda bulunanlar: İlâhî irfan ile tahakkuk ettikleri ve yakînin nurlarına kavuştukları için kalbleri mutmain ve nefisleri sakin olmuştur. İyi ve güzel zanlar hilâfına tereddütte bulunmağa mecal ve ihtimal kalmamıştır. İkinci makam sahipleri ise bütün işlerinde hakiki vahdet mertebesine ermekten mahrum olmakla beraber bu işlerin türlü türlü oluşlarından dolayı hoşlarına gitmiyecek hallerde ve kötü zanlarda bulunmaktan kurtulamazlar. Bu misillû (وعسى أن تكرهوا شيئاً وهو

خير لكم) hallerde olabilir ki, sizin için daha hayırlı olan bir şeyi ikrah edesiniz, âyetiyle benzerlerini düşünerek hakikatin müşahedesine çalışmalıdır. Allah'ın sevgili kullarından Abdülâziz-i Mehdavî: İyi ve güzel zanlarda bulunmak, olur mu, olmaz mı diye tevehhümleri kesip atmağa bağlıdır, buyurmuşlardır. Böyle vehimlerde bulunmak helâki mucib olacağı gibi nefis ve şeytanın dediklerine kulak asmak dahi böyledir. Allahu Taâlâ'ya karşı dünya ve ahiretçe daima güzel ve iyi zanlarda bulunmak feyz ve saadeti muciptir. Kutsal şerefli hadîslerde Hak Taâlâ Ben (انا عند ظن عبدى بى) kulumun benim hakkımdaki zannına göreyim. Peygamberimiz: Ashabından Cabir'in rivayetiyle (من استطاع منكم ان لايموت الا وهو يحسن الظن بالله تعالى فليفعل) buyurmuştur. Allahu Taâlâ'ya kavuşurken ancak güzel bir zan ile ölmeğe sizlerden gücü yeten öylece yapsın mealindedir."

(العجب كل العجب ممن يهرب ممن لاانفكاك عنه و يطلب مالا بقاء له معه فانها لاتعمى الابصار) Bütün taaccüp ile taaccüp edilecek şey: insanın kendi zatından ayrılmıyandan kaçması ve kendi ile beraber kalamıyacağı istemesidir.

"Kulun Mevlâsından kaçıp nefsinin şehvetleri peşine düşmesi ve heva ve hevesine uyması kalbin körlüğü âlâmetlerindendir. Böyle hareketlerde bulunmak: Âyette beyan buyurulduğu üzere gözleri kör etmez, lâkin kalbleri kör eder. Kalbin basireti açık olsaydı fâniyi bâkiye tercih etmezdi."

(لاترحل من كون الى كون فتكون كحمار الرحا يسير و المكان الذى ارتحل اليه هو الذى ارتحل منه ولكن رحل من الاكوان الا

المكون و ان الى ربك المنتهى) Bir oluştan diğer bir oluşa yürüyüp gitme; sonra değirmen etrafında dolaşan hayvan gibi olursun. Yürüyerek gittiği yer almış olduğu evvelki yeridir. Ekvandan yani varlıklardan bu oluşları yaradan mükevvine doğru yürü; gidişin nihayet bulacağı münteha Rabbin Taâlâ ve tekaddestir."

و انظر الى قوله صلى الله عليه وسلم فمن كانت هجرته الى الله) ورسوله فهجرته الى الله ورسوله ومن كانت هجرته الى دنيا يصيبها او امرأة يتزوجها فهجرته الى ما هاجر اليه Peygamberimiz Aleyhisselâm'ın buyurduklarına bk. (Mekke'den Medine'ye hicret edenler haklarında buyurmuşlardır ki) Allah ve Resulü için hicret edenler: Allah ve Resulü için hicret eylemişlerdir. Ve bir dünyalığa nail olmak veyahut bir kadınla evlenmek için hicret edenlerin de hicretleri neye ise ona hicret etmişlerdir.

"Bu şerefli hadîsin çok büyük bir önemi vardır. Çünkü tevatür derecesinde sabit olan diğer şerefli bir hadîste (انما الاعمال بالنيات) buyurulmuştur. İşler ancak niyetlere göredir mealindedir. Yukarıdaki şerefli hadîste hicret iki kısma ayrılıyor. Biri Allah ve Resulü için olan ve diğeri bir dünyalığa kavuşmak, yahut bir kadınla evlenmek için vuku bulan hicrettir. Bu iki kısım arasındaki fark: yerin ve göğün aralarındaki mesafe kadar büyüktür. Ebu Yezid-i Bistamî'den bir zat bir vasiyet dileğinde bulunuyor. Ebu Yezid-i Bistamî: Eğer Allah arştan ferçe kadar sana büyük bir atiyede bulunursa: Yarabbi ben ancak seni dilerim demelisin diye vasiyette bulunuyor. Ebu Süleyman-i

Daranî iki rik'at namaz kılmak yahut Firdevse dahil olmak şıklarında muhayyer bırakılırsam iki rik'at namazı ihtiyar ederdim. Çünkü Firdevse dahil olmak nefsin hoşlanacağı bir istektir. Fakat iki rik'at namaz kılarsam Rabbimle beraber bulunmuş olurum buyurmuştur."

(لا تصحب من لا ينهضك حالا ولا يدلك على الله مقاله)

Bir kimsenin hali : Seni Allah yoluna doğru yönelterek ayaklandırmazsa ve söz söylerken makali Allah yolunu göstermezse onunla görüşüp arkadaşlık etme.

"Bu hikmet: Görüşülecek ve arkadaşlık edilecek zatın hal ve makalini gösteriyor ki saliklerin pek önemli bir esasıdır. Sözü ve sohbeti Allah yoluna doğru çevirmek irfan ehlinin sıfatlarındandır. Bu zatların himmetleri daima Allahu Taâlâ'ya bağlıdır. Her işlerinde Allah'a tevekkül ederler. Bütün halk gözlerinden düşmüştür. Kendi nefisleri dahi gözlerine görünmez. Kârı ve zararı ve hayır ve şerri hep Haktan bilirler. Bunların en çok çekindikleri yapmacık iyi bir hal gösterişidir. Bunlardan bir zata falan adam sizi çok seviyor ve senanızda bulunuyor diyorlar. Evet; ben de onu çok severim ve takdir eder ve kıymetini bilirim; fakat bence şeytanı bin kerre görmek, kendini bir kerre görmekten ehvendir. deyince sebebini soruyorlar. Cevabında: O zat ile görüşecek olursam korkarım ki iyi hallere dair yapmacıklardan birbirimize bir gösterişte bulunuruz da ikimizde helâk oluruz, diyor. Bu zümreden Yusuf ibn Hüseyn-i Razî: Bütün maâsî ile ilâhî huzura çıkmak yap-

macık gösterişlerden bir zerre ile çıkmaktan daha ehvendir demiştir. (ربما كنت مسيئاً فاراك الاحسان منك صحبتك الى من هوا سوأ حالاً منك) Olabilir ki sende kötülük var iken senden daha kötü biriyle arkadaşlık etmeni ona bir iyilik olarak gösterirsin.

"Bir insanın kötülüğü var iken kendinden daha ziyade kötülükleri olan kimse ile arkadaşlık etmesi en büyük bir âfettir. Daha kötülere nisbetle kendi kötülüğü gözüne görünmez olur ve kendi nefsinde razı bir durumda bulunur. Her türlü şerlerin kökü: nefsinden razı olmaktır.

(ماقل عمل بر زمن قلب زاهد ولا كثرعمل بر زمن قلب راغب) Zâhidin kalbinden açıklanan amel azalmaz. Rağibin kalbinden açıklanan amel de çoğalmaz.

Züht büyük bir makamdır. *Zâhit*, bütün dünyayı gönlünden çıkarmış adam demektir. Yapılan amellerin miktarları; yapanların gönüllerine göredir. Zâhitlerde görülen ameller görünüşte az olsa da hakikatte çoktur. *Rağip*'lerde görülen amel çokça görünse bile azdır. Çünkü zâhitler ihlâsı bozucu âfetlerden kurtulmuşlardır. Rağipler ise dünya muhabbetinden kurtulamadıkları için görünüşte çokça ibadetlerde bulunsalar bile dünyaya muhabbetleri dolayısiyle ihlâs temin edecek âfetlerden henüz kurtulamadıkları için bu ibadetleri azdır. İmam-ı Ali: Bir ameli yerine getirmek için göstereceğiniz ihtimamdan ziyade amelin kabul edilmesi için ihtimam ediniz buyurmuşlardır. Peygamberin ashabından bir zat tâbiinden bir zata: Tâat ve ibadetlerde Peygamberimizin ashabından daha ziyade çalışkansınız, fakat ashap

sizden daha hayırlı idiler, sebebi ise ashabın dünyada zâhit oluşlarıdır, diyor. Ebu Abdullah-il Kuraşî diyor ki: Bir zat sulâhadan bir zata halinden şikâyet ediyor. Bütün iyi işleri yapmağa son derece çalışıyorum, fakat gönlümde bir zevk ve lezzet bulamıyorum diyor. O zat bu şikâyete karşı: Senin gönlünde dünya muhabbeti var. Dünya muhabbetli ise İblis'in kızıdır. İblis kızının bulunduğu evi herhalde ikide bir ziyaret eder. Onun için ibadetlerinden bir zevk ve lezzet alamıyorsun demiştir.

(حسن الاعمال نتائج حسن الاحوال و حسن الاحوال من التحقق
Amellerin, iyi, işlerin güzelliği: (في مقامات الانزال
Hallerin güzelliği neticesidir. Hallerin güzellikleri de kalbin inzâl makamında belirecek ulûm ve maarifle doymuş ve kanmış olarak tahakkuk etmiş olmasındandır.

"Amellerin, iyi işlerin güzellikleri kulluğun icabeylediği edeplerin ve şartların yerine getirilmiş olmasiyledir. Bu iyi işler hoşa gidecek peşin bir istek, yahut ileride kazanılacak bir sevap için olmamalıdır. Hallerin güzellikleri dahi her türlü illet ve dâvalardan kurtulmuş olarak kalbte belirecek ruhanî maarifle kalbin doymuş ve kanmış olması ve her türlü şek ve şüphelerden arî ve berî bulunmasiyledir. Bunlar birbirleri üzerine mürettep makamlardır. İmam-ı Gazalî: İhyâ-ül-ulûm'unda: Yakın makamlardan her bir makamda herhalde bir ilim, bir hal ve bir amel lâzımdır. İlim hali ve hal ameli intac eder diyor. Müellifin bu hikmette söyledikleri: Yukarıdaki hikmette

geçen zâhit ve Rağib'in vasıflarına istidlâl kabilindendir."

(لاتترك الذكر لعدم حضورك مع الله فيه لأن غفلتك عن وجود ذكره اشد من غفلتك فى وجود ذكره فعسى ان يرفعك من ذكر مع وجود يقظه الى ذكر مع وجود حضور ومن ذكر مع وجود حضور الى ذكر مع وجود غيبة عما سوى المذكور وما ذلك على الله بعزيز) Allah'ı zikrederken Allah ile huzurda bulunamadığın için zikri terketme! çünkü yaptığın zikirden gafletin zikir içinde gafletinden daha beterdir. Olabilir ki, seni gafletle zikirden uyanıklığa ve uyanıklıklıkla zikirden huzur mertebesine ve huzur ile zikrinden Allah'ın gayri her şeyden uzaklaşarak zikretmek mertebesine yükseltebilir. Allah'a göre bu iş yani seni derece derece yükseltmek: olmıyacak nadir bir şey değildir.

"Ebul Kasım Kuşayrî *Risale-i Kuşayri*'sinde diyor ki: Allah'ı zikretmek: Velâyetin beratı ve vuslatın nurlu makamı ve iradenin hakikati ve başlangıçtaki sıhhatin âlâmeti ve nihayetteki safvetin delâletidir. Bütün övünülecek vasıflar hep zikirdedir. Zikrin faziletleri sayınakla tükenmez. Mukaddes kitabımızda (اذكرونى اذكركم) Beni zikredin ben de sizi zikredeyim buyurulmuştur. Kutsal şerefli hadîste (أنا عند ظن عبدى بى و انا معه حين يذكرنى ان ذكرنى فى نفسه ذكرته فى نفسى و ان ذكرنى فى ملاءٍ خير منه و ان تتقرب الى شبراً تقربت منه ذراعاً و أن تقرب الى ذراعا تقربت منه باعاً و ان اتانى يمشى اتيته هرولةً) Ben kulumun beni zannettiğine ve sandığına göreyim. Beni zikredince kendileriyle beraberim. Beni nefsinde zikrederse ben de kendi nefsimde zikrederim. Eğer beni bir cemaat içinde zikrederse ben de daha hayırlı bir

cemaat içinde kendini zikrederim. Bana bir karış yaklaşırsa ben kendine bir arşın yaklaşırım. Bana bir arşın yaklaşırsa ben kendine bir kulaç yaklaşırım. Eğer bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak gelirim. Muhaddisler bu kutsal şerefli hadîsin sıhhatinde ittifak etmişlerdir. Peygamberimizin amınisi oğlu Abdullah ibn-i Abbas buyuruyor. Allah kullarına her neyi farz etmiş ise muayyen bir zaman ve mekân ile malûm ve muayyen bir hudut göstermiştir. Ancak kendini zikretmek hususunda bir hudut göstermemiştir. (فاذكروا الله قياماً وقعوداً وعلى جنوبكم) Ayakta iken ve otururken ve yan gelmiş iken Allah'ı zikrediniz âyetinde herhalde zikri emretmiştir. Ümmetim ârifleri (واذكر ربك اذا نسيت) Unuttuğun zaman Rabbini zikret âyetini Allah'ın gayrı bütün masivayı unutunca Rabbini zikret mânasında tefsir eylemişlerdir."

(من علامات موت القلب عدم الحزن على مافاتك من الموافقات وترك الندم على ما فعلته من وجود الزلات) tâatler ve ibadetler gibi muvafık amelleri kaçıracak olur isen keder etmemek ve ayağının sürçmesiyle işlediğin kabahatlerden pişman olmamak kalbin ölümü âlâmet lerindendir.

"Mü'minin kalbi Allah'a îman ile diri ve zinde iken herhangi tâat ve ibadeti kaçıracak olsa keder eder ve ayağı sürçmekle bir kabahat işlese pişman olur. Bu sıfatın muktazası: Tâat ve ibadette bulunmasında sevinmek ve bu muvaffakiyetle maâsiden kaçınmaktır. Muhaddislerin rivayetlerinde ((من سره حسنته وساءته سيئته فهو مؤمن) "Kimin

iyiliği kendini sevindirir ve kötü işi kendine kötü görünürse o zat mü'mindir" haberi varit olmuştur.
(لا يعظم الذنب عندك عظمة تصدك عن حسن الظن بالله تعالى فان من عرف ربه استصغر فى جنب كرمه ذنبه) İşlediğin günahı: Allah'ın affi hususunda senin güzel zan ve ümidini kıracak derecede büyütme çünkü Rabbini bilen bir mü'min onun keremine karşı işlediği günahı küçümser.

"Günahın büyüklüğü iki türlüdür. Biri günahı işliyenin nazarında büyüklüğü ki, onun hmen tevbeye sevk ile beraber bir daha işlememeğe azmettirir. Günahın böyle büyüklüğü övünülecek bir büyüklüktür. Diğer şekli: Günahı işliyenin af ve mağfiretten yeise düşmesidir. Bu şekil gayet çirkindir."

(لا صغيرة اذا قابلك عدله و لا كبيرة اذا واجهك فضله) Hakkın adaletiyle karşılaşınca günahın küçüğü olamaz ve faziletiyle yüz yüze gelince büyük günah kalmaz.

"Allah'ın rahmeti tecellî edince iyi ve güzel işlerin varlığı ve yokluğu birdir. Sevmediği bir kimseye adaleti zâhir olunca işleri hiç olur ve küçük günahlar büyükleşir. Sevdiği kulunu kerem ve faziletiyle karşılaştırırsa onun kötü işlerini iyiye çevirir. Yahya Bin Muaz Razî, münacatında: İlâhî beni sever isen bütün işlerimi gufran ile karşılarsın ve sevmezsen iyi işlerimi kabul etmezsin der idi. Şazelî'lerin büyük üstadı Ebul Hasan Aliyy-i Şazdelî dualarında: İlâhî bizim kötü işlerimizi sevdiklerinin yaptıkları kötü işlerden kıl ve iyi işlerimizi sevmediklerinin iyi işlerinden kılma

der idi."

(لا عمل ارضى للقبول من عمل يغيب عنك شهوده يحتقر عندك وجوده) Her hangi bir iyi iş göze görünmez ve varlığı sence hakir olursa O en ziyade kabule şayan bir iştir.

"İyi bir işin ulûhiyetçe kabul buyrulmuş olmasının şartı: İyiliğini bozacak âfetlerden salim (انما يتقبل الله من المتقين) olmasıdır. Mukaddes kitabımızda Ancak tavkâ sahiplerinin iyi işlerini Allah kabul eder, buyruluyor. Takvâ sahibi olan zat yaptığı tâat ve ibadeti hakkiyle yapmadığı içinnefsini daima itham eder, yaptığı iyi işleri kusurlu görür. Böyle olmayıp da aksine olarak işlerinin kusursuz olduğunu görecek olursa "ucup" dedikleri kendini beğenmek gibi bir illete tutularak haybet ve hüsrana düşmüş olur. Zeynelâbidin: Yaptığın iyi bir iş ne zaman gözüne görünürse indallâh kabul edilmediğinin âlâmetidir. Yapılan iyi işler tamamiyle unutulmuş olmalıdır buyururmuşlardır."

Sana (انما اورد عليك الوارد لتكون به عليه واردا) "Vârid"i getirmiş olması onunla Allah'ın huzuruna vârid olmaklığın içindir.

"*Vârid* kelimesi: Sâliklerin geçirecekleri haller arasında Rabbanî mârifetlerin ve ruhanî letafetlerin kalbe gelişlerine terim olmuştur. Bunların kalbe gelişleri: Allah'ın mukaddes huzuruna varabilmek için başlıca vasıtalardır. Çünkü o mukaddes huzur: Ağyarın eserleriyle bulanık ve pislikleriyle karışık olmaktan münezzeh ve müberradır."

(اورد عليك الوارد ليتسلمك من يد الاغيار وليحررك من رق الاثار) Senin üzerine "vârid"i getirmesi agya-

rın elinden seni alıp tesellüm etmesi ve "eser"lerin köleliğinden seni âzad ettirip kurtarması içindir.

"Hakkın gayri bütün eserlerden hoşlanarak bunları sevmekte olduğundan dolayı her biri göze görünmez. Düşmanlar gibi yolunu keserek pusularda beklemektedir. Yukarıki hikmette tarifi geçen Vârid'in kalbinde tecellisi: Bunların şerrinden seni korumak ve köle gibi kullanmalarından kurtarıp hürriyete kavuşturmak içindir."

(اورد عليك الوارد ليخرجك من سجن وجودك الى قضاء شهودك) Tarifi ve sözü geçen Vârid'i sana getirişi; seni vücudunun zindanından *Şühûd* mertebesinin gayet geniş sahasına çıkarmak içindir.

"Vücudunun zindanı: Kendi varlığını görmesi ve nefsin isteklerine uymuş olmasıdır. *Şühûd*'un yüksek mertebesi ise Allahu Taâlâ'nın azametini müşahede etmekle kendi varlığını görmekten gaip oluşudur. Ebul Kadım Nasrabadî: Senin nefsin senin hapishanendir. Bu hapishaneden çıkabilirsen ebedî rahatı bulmuş olursun, buyurmuştur."

İman ve yakîn'in (الا نوار مطايا القلوب و الاسرار) nurları: Gönüllerin ve ilâhî esrarın huzura eriştirici binekleridir.

"İman ve Yakîn'ın nurları ilâhî zikir ve riyazetlerden husule gelen ve sâliklerin gönüllerinde yerleşen kanaatlerdir. Esarar sırrın cem'idir. Tasavvuf ehline göre gönlün iç yüzü demektir."

(النورجند القلب كما ان الظلمة جند النفس فاذا اراد الله ان ينصر عبده امداده بجنود الانوار وقطع عنه مدد الظلم و الاغيار) Zulmet: Nefsin askerî olduğu gibi nur dahi kalbin askeridir. Allahu Taâlâ kuluna yardım etmeyi

dileyince nurların askeriyle imdat eder ve zulüm ve ağyarın imdadını ondan keser.

"Tevhid ve Yakîn'in nuru kalbin şirk ve şek zulmeti dahi nefsin askerleridir. Kul bu askerler arasında kâh galib ve kâh mağlûp savaşa devam eder. Allah u Taâlâ kuluna yardım etmeyi dileyince kendi askeri ile onun kalbine imdat eder ve nefsin askerlerinden yardımı keser. Bunun aksini irade edince aksine muamelede bulunur. Kulun gönlü güzel ve övünülecek ve fakat filhal meşakkatli ve filmeal lezzet verici bir amele meyledince nefis dahi bunun aksine olarak filhal zevkli ve filmeal meşakkatli amellere meyletmekle iki taraf askerleri arasında şiddetli savaşlar başlar. Şu halde ezelî saadet vasıtası olan ilâhî nur ile hidayet yolunu bulmuş olur. Allah etmesin; şayet ezelî şekavet sabıkalısı ise ebedî karanlıklar içinde kalır. Bu iki askerin şiddetli savaşları içinde kul için Mevlâsının rahmet ve inayetine sığınmaktan başka yapacak bir şey yoktur."

(النور له الكشف و البصيرة لها الحكم و القلب له الاقبال و الادبار) Nurda keşif ve basiret için hüküm ve kalb için ileri ve geri gitmek vardır.

"Bu hikmette geçen muhtelif tâbirler birbirlerine benzemiyen mânalar içindir. *Nur* lâfzı burada âşikâr olarak görülebilmek için gaybî mânaların açıklanmasını ifade eder. *Basiret* lâfzı dahi kalbin hakikati görmesi demektir. Gördüğünün doğruluğuna hükmeder. Kalbin ilerleme ve gerilemesi; basiretin görüşü muktazasına göredir."

(لاتفرحك الطاعة لأنها برزت منك و افرح بها لأنها برزت

من الله اليك قل بفضل الله و برحمة فبذلك فليفر حواهو خير مما يجمعون) Tâat seni sevindirmesin. Çünkü senden âşikâr oluyor. Sen onunla sevin çünkü Allahu Taâlâ'dan sende zuhur ediyor. De ki, bu Allah'ın fazıl ve rahmetiyledir. Kullar bununla sevinsinler. O fazıl ve rahmet kendileri için topladıkları şeylerden daha hayırlıdır.

"Tâatla sevinmek iki türlüdür. Biri Allahu Taâlâ'nın nimet ve ihsanı olmak dolayısiyle sende aşikâr olmasıdır ki övünülecek sevinç budur. Diğeri dahi kulun kendi kuvvet ve iradesiyle kendinde görülen tâattır ki böyle bir tâatle sevinmek gayet çirkindir. Çünkü yaptığı tâati esasından çütürecek ve kendi kendini beğenmesine sebep olacaktır."

(قطع السائرين له والواصلين اليه عن رؤيه اعمالهم وشهود احوالهم اما السائرون فلأنهم لم يتحققو الصدق مع الله فيها واما الواصلون فلأنهم غيبهم بشهوده عنها) Allah kendine doğru gidenleri ve kendine vâsıl olanları: Yaptıkları amelleri görmekten ve hallerini müşahedeye eylemekten alıkoymuştur. Bunun sebebi kendine doğru gidenlerin amellerinde Allah'a karşı tam bir doğrulukla tahakkuk etmedikleri ve vâsıl olanların ise vuslatın şühudiyle kendilerini kaybetmeleridir.

Zilletin (ما بسقت الاغصان ذل الا على بذر طمع) dalları ancak tamahın tohumu üzerinde uzanır.

"Aza kanaat etmeyip de çoğun peşinde koşmak, nefsin en büyük âfetlerindendir. Belki bütün âfetlerin aslıdır. Çünkü tamahkârlık halkın mallarına göz dikmek ve onlardan bir şeyler umarak nefsinin izzetini feda etmek gibi zilletleri mucip olur ki bu da îmanın hakikatine ayıkırıdır. Çünkü

hakiki îman, izzetin hiçbir zaman ayrılmıyan ebedî bir arkadaşıdır."

Seni hiçbir şey *vehim* gibi (ما قادك شيء مثل الوهم) çekip götürmemiştir.

"Vehim: Hakikaten varlığı ve asli olmıyan tereddütlerden ibarettir. İnsanın nefsi nâkıs olduğundan hakiki varlıklara inkıyadından ziyade aslı olmayan vehimlere daha çok kapılır. Hakikat erbabı ise böyle çürük vehim ve haletlerden çok uzaktadırlar. Ağyar ile ilişikli vehimler ve hayaletler: kendilerinden sukut etmiştir. Onlar yakîn makamlarından kanaatin en büyük makamındadırlar. Âriflerden bir zat: Bir kulun kanaat sahibi olup olmadığı ancak şu suretle anlaşılabilir diyor. Dünya ehlinin rağbet eyledikleri bütün nimetlerin envaını onun kapısı önüne getirseler kendi haline kanaat etmekte olduğu için ne bu nimetlere bakar, ne de onun kapısını açar."

(انت حرما انت عنه آيس و عبدا انت له طامع)

Sana verilmiyeceğini bildiğin bir şeye karşı sen hürsün, sana verilmesini tamah ettiğin şeyin ise kölesisin.

"Tamah ne kadar fenalıkları mucip olursa kanaat bunun aksine her türlü iyiliklerin sebebidir. Tavşancıl kuşu: Esmanın izzet ve azamet sahasında uçarken yeryüzünde bir tuzak üzerine konulmuş bir parça et görünce tamahı o azamet sahasından et parçasına doğru onu yere indirir. Kanatları tuzağın tellerine tutulunca bir çocuğun elinde oyuncak olacak bir felâkete uğramış olur."

(من لم يتصل على الله بملاطفات الاحسان قيد اليه بسلاسل

الامتحان) Allah'ın ihsan ve in'amiyle Allah'a doğru yönelmiyen kimse imtihanın zincirleriyle Allah'a doğru çekilir.

"İlâhî sünnetlere bakılırsa kabiliyet ve istidada göre bir takım zevat: Allah'ın nimetlerine karşı şükran ile Hakka müteveccih olurlar. Diğer bir takım zevat yine kabiliyetlerine göre Hakka müteveccih olmazlarsa bir sürü musibetlerin ilcasiyle Hakka yalvarmağa başlarlar. Ve bu musibetlerin zincirleri bunları yine Hakka doğru çekmiş olur."

(من لم يشكر النعم فقد تعرض لزوالها ومن شكرها فقد قيدها بعقالها) Nimetlere şükretmiyen, onların gitmesi için uğraşmış olur. Şükreden ise onları yerlerinden depretmiyecek bağlarla bağlamıştır.

"Allah'ın nimetlerine şükretmek bu nimetlerin bekasını ve şükretmemek zevalini muciptir. (لئن شكرتم لازيدنكم) Mukaddes kitabımızda: Eğer nimetlerime şükrederseniz nimetlerimi arttırırım buyruluyor. Arap ve Acem hükemesi: Nimetlere şükretmek nimetlerin bağları olduğunda ittifak etmişlerdir."

(خف من وجود احسانه اليك ودوام اسائتك معه ان يكون ذلك استدراجا لك سنستدرجهم من حيث لا يعلمون) Allah'a karşı kötülüklerin devam ederken sana ihsan eylemekte olduğu iyiliklerin bir istidraç olabilmesinden kork. Mukaddes kitabımızda (سنستدرجهم من حيث لا يعلمون) buyurulmuştur. Ne olacağını bilemediklerinden biz onları derece derece helâke yaklaştırırız. mealindedir.

"Gafletten gelecek musibetlerin en büyüğü

Allah'ın istidracıdır. İstidraç: Kulu derece derece helâke yaklaştıran bir musibettir. Nimetlerin devamında bunun bir istidraç olabilmesinden korkmak, îmanı olanların ve korkınamak ise îmansızların sıfatlarındandır. Sofiye ricalinden Sehl bin Abdullah (سنستدرجهم من حيث لا يعلمون) "bilmezlikleri dolayısiyle onları istidraca alırız" âyetinde: onlara nimetleri veririz ve nimetlerin şükürlerini unuttururuz. Nimetlere bakıp oyalanınca nimetleri in'am edeni görmez olurlar, buyurmuştur."

(من جهل المريد ان يسيء الادب فتؤخر العقوبة عنه فيقول لوكان هذا سوء ادب لقطع الامداد وواجب الابعاد فقد يقطع المدد عنه من حيث لا يشعر ولولم يكون الا منع المزايد وقد يقام مقام البعد وهولا يدرى ولولم يكون الا ان يخليك وما تريد) Hak yoluna sâlik bir müridin; edebe muhalif çirkin bir harekette bulunup da cezası teahhur edince bu çirkin bir hareket olsaydı ilâhî imdad kesilirdi, ben de istek- lerimden uzaklaştırılırdım demesi cehaletindendir. Farkında olmadığı halde ilâhî imdad kesilmiş olabilir. Bulunduğu durumda ilâhî imdadın artmaması kâfi değil midir? Hattâ huzurdan uzak bir makama yaklaştırılmış olur da farkında olamaz. Başı boş bırakılmış olması bile istidracın örneklerindendir.

(اذا رأيت عبداً اقامه الله تعالى بوجود الاوراد وادامه عليها مع طول الامداد فلا تستحقرن ما منحه مولاه لأنك لم تر عليه سيما العارفين ولا بهجة المحبين فلولا وارد ماكان ورد) Allahu Taâlâ bir kulunu evrad ve ezkâr makamında bulundurduğu ve ilâhî imdad ile yardım ettiği halde ariflerin simalariyle mu habbet ehlinin neşat ve sevinçlerini bunda görmediğin için Mevlâsının

ona ihsan eylemiş olduğu nimeti az görme. O eğer ilâhî "Vârid'in tecellisine mazhar olmasaydı, bulunmakta olduğu makama nail olmazdı.

"Allahu Taâlâ'nın has kulları iki kısımdır. Bunlar "Mukarribîn" ve "Ebrar" kısımlarıdır. Mukarribîn: Nefislerinin bütün isteklerinden uzaklaşarak her an Hakkın ubudiyetiyle kaim olanlardır. Ebrar kısmı ise Tâat ve ibadetlere devam etmekle beraber bu iyi amellere karşı vaad buyurulan cennetin nimetlerini dileyen zâhid ve âbid kimselerdir.

(قوم اقامهم الحق لخدمته وقوم اختصهم بمحبة كلا نمدهؤلأ وهؤلاء من عطاء ربك وما كان عطاء ربك محظورا) Hak Taâlâ bir kavmi hizmetinde bulundurmuş ve bir kavmi kendi muhabbetine tahsis eylemiştir. Biz her iki kavimden onlara da bunlara da Rabbin vergisinden imdad ederiz. Rabbinin vergisi memnu değildir.

"Hak Taâlâ tam bir ihtiyar ve nafiz bir meşiyet sahibidir. İşlediği hiçbir şeyden sorulmaz. Fakat kulları sorulurlar. Hak Taâlâ bir taifeyi hizmetinde bulundurmakla bunlar cennet ehli olmak salâhiyetini kazanmışlardır ki, zâhidler ve âbidler bu cümledendir. Diğer bir taifeyi de kendi muhabbetine tahsis etmiştir. Bunlar da ilâhî huzura girebilen ve Allah'a yakınlık makamına lâyık olacak ehliyeti ihraz eden ârifler zümresidir."

(قلما تكون الواردات الالهيه الا بغتة لئلا يدعيها العباد بوجود الاستعداد) ilâhî varidat pek seyrek olarak ancak ansızın tecellî eder. İstidadı olan herkes evrad ve ezkâr ile bu tecelliye eremez.

"İlâhî varidat Allahu Taâlâ'nın sevdiği kullarına ikram ve hibe edeceği armağanlardır. Çok kereler bu armağanların gelişleri ansızın olmaktadır. Bunlara lâyık olabilecek istidat sahipleri evrad ve ezkara devam ile bu mukaddes hibelere kavuşamazlar. Çünkü bunlar Mevlânın sadece hususi bir lûtuf ve keremidir. İyi ameller karşılığı değildir."

(من رأيته مجيباً عن كل ما سئل و معبراً عن كل ما شهد و ذاكراً كل ما علم فاستدل بذلك على وجود جهله) Her sorulan suale cevap vereni, her gördüğünü anlatmağa çalışanı, her bildiğini söyleyeni görür isen bunlarla onun cehaletine istidlâl et.

"Her sorulana cevap vermek: Bütün bilgileri kavramağa tevakkuf eder ki beşeriyet için bunun imkânı yoktur. Mukaddes kitabımızda (وما اوتيتم من العلم الا قليلا) bilgiden size verilen ancak az bir bilgidir, buyuruluyor. Her şeyi ve her hakikati olduğu gibi bilmek Allahu Taâlâ'ya mahsustur. Bundan başka bir soruyu soranın halini ve ehliyeti olup olmadığını da anlamak icabeder. Her gördüğünü anlatmağa çalışmak dahi uygunsuz bir halettir. Hak yolunun sâlikleri türlü türlü manevî hallerle karşılaşırlar. Olabilir ki ilâhî esrardan bir sırra vakıf olabilirler. Bu sır; vâkıf olan kimseye emanet edilmiş olur. Bu emanet ehline göre ancak işaret yolu ile söylenebilir. Açıkça söylenmesi ise işitenleri bir takım şüphelere düşürür. Zevke ait olan ahvalin ibare ile söylen- mesine imkân yoktur."

(انما جعل الدار الاخره محلاً لجزاء عباده المؤمنين لأن هذه الدار لا تسع ما يريدان يعطيهم و لانه اجل اقدارهم عن ان يجازيهم

(فى دارلابقاء لها) Allahu Taâlâ'nın, îman ehli kullarına müstehak oldukları mükâfatlarını ahiret âlemine bırakmış olması; mükâfatlarının bu dünya âlemine sığamıyacağından ve îman ehli kullarının kadir ve kıymetlerini çok büyütmüş olduğundan dünya gibi bekası olmayan bir âlemde mükâfatlarının verilmesini münasip görmemiş olmasındandır.

"İçinde bulunduğumuz bu dünya âleminin cihetleri birbirlerine yakın ve kuturları dar olduğundan îman ehline ihsan edilecek nimetler ne his, ne de mâna itibariyle bu dünya âlemine sığamaz. Meselâ: bir mü'min kuluna cennette verilecek ebedî bir mülkün mesafesi beş yüz senelik bir mesafe yolu miktarında olacağı düşünülürse altı ve üstü malûm ve muayyen bu fâni dünyamıza nasıl tatbik edilebilir? Dünya ve ahiret farkları his itibariyle böyle olduğu gibi mâna cihetine gelince dünya her veçhile hasaset ve hakaretle dolu bir âlemdir. Ahiret ise şeref ve rifatte her türlü düşünce ve tehayyüllerin erişemiyeceği bir ulviyettedir. Meselâ: Cennette bir Huri kızının bileziğindeki ışıkların şûlesi güneşin görmekte olduğumuz ziyasını söndürecek parlaklıktadır. Mukaddes kitabımızın (فلا تعلم نفس ما اخفى لهم من قره اعين) gözleri aydın edecek nimetlerden cennet ehli için hazırlananların neler olduklarını hiçbir nefis bilemez, mealindeki âyet: bu hakikati anlatmaktadır."

(من وجد ثمرة عمله عاجلاً فهو دليل على وجود القبول آجلاً)
Yaptığı bir iyiliğin meyvasını peşiu almak bunun ileride kabul edileceğine delildir.

"İyi bir işin meyvası: İşliyenin onda tatlılık bulmasıdır. Bu hal ekseri iyi işlere devam ve muvazabette nefse ağır geleceği ve nefsin hoşlanamıyacağı zamanlarda tasavvur olunabilir. Ârif-lerden bir zat diyor ki: Herhangi iyi bir işin işlenmesinde geçilecek sıkıntılı bir akabe vardır. Bu yolun şiddetine sabır ile tahammül edince suhulet ve rahata erilir. Ulemadan bir zat, halinden bahisle diyor ki: Kur'anın tilâvetinde bir zevk ve halâvet bulmazdım. Bununla beraber devam ettim. Bunun sonunda Peygamberimizin Kur'anı ashabına tebliğ ederken işitir gibi olmağa başladım. Bundan sonra vahyin tebliğine memur Cebrail'in Peygamber efendimize tebliğini duyar gibi oldum. Bundan sonra da Hak Taâlâ bana daha yüksek bir makamı ihsan buyurdu. Şimdi bu mukaddes kelimeleri asıl mütekellimden işitmekle bunun zevk ve lezzetinden ayrılınağa sabır ve tahammül edemiyeceğimi anlıyorum."

(اذا اردت ان تعرف قدرك عنده فانظر فيماذا يقيمك)
Onun yanında kendi kaderini bilmek istersen seni nasıl bir işte bulundurduğuna dikkat et.

"Şerefli bir hadîse müstenit olan bu hikmet: Pek doğru bir hakikat mizanıdır. (من اراد ان يعلم منزلته عندالله فلينظر كيف منزلة الله تعالى من قلبه) Allah'ın indinde durumunu bilmek isteyen kimse kendi kalbinde Allah'ın nasıl bulunmakta olduğuna baksın, mealindeki şerefli hadîs sahih rivayetlerle tesbit edilmiştir. Ebu Talib-i Mekkî bu hikmeti şöyle açıklıyor: Allah'ın her hangi bir kulu Mevlâsına ikram eder ve hürmetlerini gözetir ve razı olacağı hizmet-

lere koşarsa Hak Taâlâ dahi ahiret gününde o kuluna ikram eder ve hürmetlerini gözetir ve Firdevs'in nimetlerine kavuşturmakla onun sevincine müsareatta bulunur. Başka bir kul, sözü geçen iyi hareketlerin aksine bir durumda bulunursa ona göre de Hak Taâlâ'dan aynı muameleyi görmüş olur, buyurmuştur."

(من رزقك الطاعة و الغنى به عنها فاعلم انه اسبغ عليك نعمة ظاهرةً و باطنةً) Hak Taâlâ ne zaman tâatini sana rızk eyliyerek ondan müstağni olacak manevî hali de ihsan ederse bilmelisin ki zâhir ve bâtında ilâhî nimetlerini senin üzerine yaymıştır.

"Kuldan istenilen iki şeydir. Biri zâhirde Hakkın emrini yerine getirmek, diğeri bâtında kalbini Allah'a bağlamaktır. Bu hal Hakkın masivasından müstağni olmaktır. Allah bir kuluna bu iki hususu ihsan ederse zâhir ve bâtın nimetlerini o kulun üzerine yaymış demektir."

(خيرما تطلبه منه ماهو طالبه منك) Hak Taâlâ'dan dilediğin şeyin hayırlısı onun senden istediğidir.

"Haktan istiyeceğin: Ubudiyet yolunda senden istediği istikamet olmalıdır. Bu husus; nefsin hoşlanacağı isteklerde bulunmaktan daha hayırlıdır. İstikamette bulundukça Hak için Hak ile beraber bulunmuş olursun, istediğin hemen hasıl oluverir. Nefsin hoşlanacağı istekler gecikmek ve olmamakla beraber isteklerde riayeti icabeden edebe dahi muhaliftir. Tasavvuf erbabından Hüseyin Diylemî, hal tercümesinde görüldüğü üzere demiştir ki: Antakya'da siyahi bir zatın gönülden geçenlere dair söylediklerini işitince bu zatı gör-

mek için Antakya'ya gittim. Pazarda bir şeyler satarken gördüm. Satacağı eşyanın fiyatlarını sorunca yüzüme baktı. İki gündür açsın, biraz dur, şunları satayım da sana bir miktar para vereyim dedi. Bu zattan bir mehabet duymağa başladım. Eşyayı sattıktan sonra bana bir miktar para verdi ve yürümeğe başladı. Manevî bir istifadede bulunmak niyetiyle arkasına düştüm. Döndü bana baktı: Göreceğim bir iş olursa bu işle nefsin hoşlanacağı bir hal olmamak şartiyle işini doğrudan doğruya Allah'a bırak dedi. Mukarribîn zümresinden Ehlullah'ın yegâne gaye ve maksatları yalnız Hak Taâlâ'nın mukaddes rızasını kazanmaktır."

(الحزن على فقدان الطاعة مع عدم النهوض اليها من علامات الاغترار) Tâat yokluğunda hemen tâate kıyam ve müsaraat etmemekle beraber mahzun olup gam çekmek gurur âlâmetlerindendir.

"Böyle bir hüzün yalancı bir hüzündür. Hattâ böyle yalancı hüzün ile yalandan ağlayış dahi bulunur. Evliyadan ve hak yolu kahramanlarından Rabia-ı Adeviyye: bir adamın vâ huznâh (ah başıma gelen hüzün) dediğini işitince böyle diyeceğine vâ kılleti huznâh (ah başıma gelen hüznün azlığı) demelisin. Eğer hakikaten mahzun olsan nefes bile alamazsın demiştir. Gerçek hüzün hak yolu sâliklerinin makamıdır. Bu makamın sahipleri herhalde ve tâatlerde daima müsaraatte bulunmaktadırlar."

(ما العارف من اذا اشار وجد الحق اقرب اليه من اشارته بل العارف من لا اشارة له لفنائه مع وجوده وانطوائه في شهوده)

İşaret edince Hakkı kendi işaretinden kendine daha yakın bulan kimse ârif değildir. Belki ârif, kendi vücudunda hiç olmuş ve şühudunda gizlenmiş olduğu için hiçbir işareti olmayan zattır.

"İşaret kelimesi ibareden daha lâtiftir. Sarahate karşı kinaye gibi bir şeydir. Bu yol; Hak yolu sâliklerinden gayelerine erenlerin tevhidin esasrı hakkında kullanacakları ve birbirlerinin söylediklerini anlıyabilecekleri usûllerdir. Allah'a işaret edip de Allah'ı kendi işaretinden kendine daha yakın gören ârif değildir diyor. Çünkü vuslat makamında bulunacak zatın herhalde hiç olması icabeder ve şu halde arada böyle bir kimse yoktur. Bu fenafillah makamında işaret ve işaret eden ve edilen hep Hak Taâlâ hazretleridir. Tasavvuf terimlerinde bu makama *cemi'* makamı derler. Sofiyeden Yusuf Acemî diyor ki: *Cemi'* makamında söz söyleyen, söz söyliyen değildir. Söz söyliyen ancak Hak Taâlâ hazretleridir."

(الرجاء ما قارنه عمل و الا فهو امنيه) Rica bir amelile birlikte olan dilektir. Yoksa sadece bir ümniyedir. Yani ummak, ümidetmek demektir.

"Rica *yakin* makamlarından şerefli bir makamdır. Hüzünde dediğimiz gibi iyi işlerde çalışmağa sevk eder. Çünkü bir şeyin ricasında bulunan: onu ister ve bir şeyden korkan ondan kaçar. Yalandan ricada bulunan iyi işlerde bulunmakta tembel olur. Günahlarda bulunmağa cesaretlenir. Böyle bir rica bilginlere göre doğru bir rica değildir. Bu hal sadece bir ümit düşüncesiyle mağrur olmaktan ibarettir. Mâruf-i Kerhî: Amelsiz cenneti

istemek günahlardan bir günah ve sebepsiz şefaat dileği gururun bir nev'idir diyor."

(مطلب العارفين من الله تعالى الصدق فى العبوديه و القيام بحقوق الربوبيه) Âriflerin Allahu Taâlâ'dan istekleri ubudiyette doğruluk ve rububiyetin haklarını yerine getirmektir.

"Âriflerin Hak Taâlâ'dan istekleri: âbitler, zâhitler, âlimler gibi diğer zümrelerin isteklerinden çok üstündür. Çünkü âriflerin istekleri nefislerinin hoşlanacağından uzaklaşarak ubudiyette doğruluk ve rububiyetin haklarını yerine getirmektir. Diğer zümreler nefislerinin hoşlanacaklarından yrılamazlar. Ebu Medyen-i Mağribî: Cennetin hurilerine kavuşmak istiyenler nerede, yalnız Allah ile kulun arasındaki perdelerin kaldırılmasiyle huzurun devamı dileklerinde bulunanlar nerede? buyurmuştur."

(بسطك كى لا يبقيك مع القبض و قبضك كى لا يتركك مع البسط و اخرجك عنهما كى لا تكون بشيء دونه) Seni kabz halinde bırakmamak için bast eyledi ve bast halinde terk etmemek için kabz eyledi. Haktan başka bir şeyle meşgul olmamaklığın için seni bu iki haletten de ihrac etti.

"*Kabz* ve *Bast:* Hak yolunda sâliklerin geçirecekleri hallerdir. Sülûkün başlangıcında kalbinde bulunması ve devam etmesi icabeden havf ve rica halleri: Seyir ve sülûkte terakkî edince *kabz* ve *bast*'a münkalip olur ve ilerledikçe heybet ve ünse tahavvül eder. Bunların sebebi sâlikin kalbine doğan varidattır. Bu hallerin kuvvetli ve zayıf oluşları varidata göredir. Bunlar kendilerinden

yukarıdaki hallere göre nakıs vasıflardır. Bu haller; sâlikin beşerî varlığının devamını icabeder. Hak Taâlâ'nın lûtfiyle bu hallerden sonra sâlik bunlardan ve kendi nefsinden çıkar ve Allah ile bakî olur."

(العارفون اذا بسطوا اخوف منهم اذا قبضوا و لا يقف على حدود الادب فى البسط الا قليل) Arifler bast halinde iken kabz halinden daha ziyade korkuda bulunurlar. Bast halinde edep dairesinde durabilenler azdır.

"Bast halinde âriflerin en çok korktukları şey: Edebi muhafaza edebilmek zorluğudur. Çünkü bast haleti: Nefsin hoşuna gidecek sürur ve sevinci mucip olur. Onun için ariflerden biri böyle bir halette iken ayağım kaydı böyle bir kusurda bulundum, eski hallerimden uzaklaştım ,çaresi nedir? diyor. Ebu Muhammed Cerirî: ağlıyarak, hep bu dairenin kahrı içindeyiz diyerek bu şikâyete iştirak ediyor."

(البسط تأخذ النفس منه حظها بوجود الفرح و القبض لا حظ للنفس فيه) Bast halinde iken sevinçten nefis hoşla nacağı payı alır. Kabz halinde ise nefsin hoşlanacağı bir payı yoktur.

"Kabz ve basta dair sofiye büyüklerinin beyan buyurdukları tafsilât arasında Şazelî'lerin üstadı Ebul Hasan Ali Şazelî buyuruyor ki: Kabz ve Bast hallerinden sâlik boş kalamaz. Kabz ve bast gece gündüz gibi birbirini takib ederler. Kabz haleti üç sebepten dolayı gelebilir. Bir günah işlemiş olmaktan yahut dünyaca bir dünyalığın elden gitmesinden yahut bir zâlimin nefsine zulüm etmesindeen gelir. Bu sebeplerden dolayı kabz hali

gelmesinin, sebebi eğer bir günah işlediğinden ise tövbe ve istiğfar ile Hak Taâlâ'nın af ve gufranına sığınırsın. Bir dünyalığın elden gitmesinden ise teslim ve rıza ile ihtisab edinirsin. Bir zalimin zülmünden ise sabır ve tahammül ve affetmekle zülme karşı nefsinde bir hoşnutluk bulmağa bile başlarsın. Hattâ öyle ruhanî bir makamda bulunursun ki zalimin zülmüne karşı ona hayırlı dualarda bulunursun ve duaların müstecap olunca da sıddıkıyet derecesine ermiş olursun."

(ربما اعطاك فمنعك و ربما منعك فاعطاك) Olabilir ki sana verir de meneder ve olabilir ki, meneder de sana vermiş olur.

"Hak Taâlâ kulunu hoşlanacaklarından ve lezzetlerinden men ile alıkorsa bu büyük, ilâhî bir vergidir. Çünkü kulunu kendi ile beraber bırakmış ve nefsinin isteklerinden alıkoymuştur. Bunun aksi ise zâhirde her ne kadar vergi olarak görülürse de hakikatte asıl alıkoymak odur. Muhiddin ibni Arabî buyuruyor ki: Alıkonulursan bu onun vergisidir. Sana verilirse o da alıkonulmalıdır. Almak üzerine alınamayı ihtiyar et. Kulun üzerine vacip olan; tedbir ve ihtiyarı Rab Taâlâ'ya terketmektir."

(متى فتح لك باب الفهم فى المنع عاد المنع عين العطاء)
Ne zaman sana isteklerinin alıkonulmasında anlayış kapısı açılırsa alıkonulma aynı verim olur.

"Alıkonulmanın senin için bir rahmet olduğunu hakikî anlayışla anlıyabilirsin. Alıkoymanın senin hakkında daha hayırlı olduğunu bildiği için bunu sana vermemiştir."

(الاكوان ظاهرها غرة و باطنها عبرة فالنفس تنظر الى ظاهر غرتها و القلب تنظر الى باطن عبرتها) Varlıkların görünüşü gurura götürücü ve iç yüzü ibret vericidir. Nefis görünüşteki gururuna ve kalb ise iç yüzündeki ibretine bakar.

"*Ekvan:* Nefsin hoşlanacağı her şeydir. Dünyada görünüşte her şey sevimli ve tatlıdır. Fakat iç yüzü çirkin ve mülevvestir."

(ان أرت ان يكون لك عز لا يفنى فلا تستغرن بعز يفنى) Fâni olmıyacak bir izzet ve şeref ister isen fâni olacak bir izzetle aziz olmak isteme.

"Fâni olmıyacak izzet bütün sebeplerden müstağnî olarak sebepleri yaratan Allahu Taâlâ'ya bağlanmaktır. Bütün sebepler hiç olacak fânilerdir. Bakî Taâlâ ve Tekaddestir. Bunların ikisinden birine bağlanmak zaruridir. İkisi birinin zıddıdır. Bir arada bulunamazlar. Allah ile bakî olacak izzeti ihtiyar eder isen hiçbir kimse seni zelil edemezı Eslâfın hal tercümelerinde görüldüğü üzere Harunu'r-Reşid asrında salih bir zat: Harunu'r-Reşid'e adalet etmesini söyleyince Harun'un gazap ve hiddetini mucip olup bu adamı gayet çifteli bir katır ile beraberce bağlamalarını emreder. Katır, adamı tekmeliyecek yerde hiçbir şey yapmıyor. Bunun üzerine kilitli bir odada hapsediyorlar. Müteakiben bu adamı odanın haricinde bahçe içinde görüyorlar. Harun'a haber verilince huzuruna istiyor. Seni odadan kim çıkardı? diye soruyor. Beni bahçeye koyan çıkardı cevabını veriyor. Harun, bahçeye kim koydu? deyince, adam, odadan çıkaran koydu diye cevap

veriyor. Bunun üzerine Harun bütün memleket içinde bu adamın dolaştırılmasını ve bir tellâl beraberince dolaşarak Allah'ın aziz eylediği bir kulunu Harun zelil etmek istedi fakat gücü yetmedi demesini emrediyor.

Bağdat ahalisinden bir zat Mekke'de tavaf ederken diğer bir zatı önünde adamları kendine yol açarken görüyor. Bağdad'a avdetten sonra bir gün köprü üzerinde bir dilenciye tesadüf ediyor. Bunu Kâbe'de tavaf ederken kendine yol açtıran adama benzetiyor. Dikkatle yüzüne bakınca dilenci; ne bakıyorsun? diyor. Tavafta gördüğüm birine benzettim deyince, dilenci, şu cevabı veriyor: Evet o gördüğün adam benim. Herkesin tevazu eylediği bir mahalde tekebbür eylemiş olduğum için herkesin yükseldiği bu köprü üzerinde Allah beni dilencilik zilletine düşürdü."

(الطى الحقّيق ان تّطوى مسافة الدنيا عنك ترّى الاخرة اقرب اليك منك) Gerçek yol ve mesafe tayyetmek dünyanın mesafesini aşmaktır. Bu mesafeyi öyle aşmalısın ki ahiretin sana senden daha yakın olduğunu görebilesin.

"*Tayy* kelimesi Arapça dürmek demektir. Bu mânadan alınarak uzun bir mesafeyi az bir zamanda bitirmeğe "tayy-i mekân" ve uzun bir müddet içinde bitmesi icabederken kısa bir zaman içinde tükenmesine "tayy-i zaman" terim edilmiştir. Bu terimlere göre bir insanın ahiret âlemine varması tabiî ölümü ile olabileceğinden ölümünden evvel ahiretle arasında gayet uzun olan mesafeyi manevî bir hamle ile geçebilirse gerçek

bir süratte bulunmuş olur. Böylece ahirete doğru dünyanın mesafesini aşmak yakîn nurunun sâlikin kalbinde ışrak etmesiyle olabilir. Kalbte bu nur parlayınca dünya onun gözlerine görünmez olur. Ahireti yanında hazır ve kendi zatından kendisine daha yakın bulur. Böyle bir müşahede sahibi olanın kalbinde fâni dünyanın muhabbeti bulunacağı ve bakî olan ahireti dünyaya değişeceği taasvvur olunamaz. Bunun için ehl-i dünyaya rağbetle ahiretten uzak bulunmak yakînin zayıf olmasından ileri gelir."

(العطاء من الخلق حرمان والمنع من الله احسان)

Halkın vergisi mahrumiyet ve Allah'ın esirgemesi ise ihsana kavuşmaktır.

"Halkın vergisi hakikatte eli boş kalmak ve Allah'ın esirgemesi ise ihsanına kavuşmaktır. Çünkü halkın vergilerinde Allah'ın gayriyle meşgul olarak nefsin istek ve şehvetlerine uymak büyük bir mahrumiyettir. Allah'ın dünyalığı esirgemesi ise kulunu kapısında durdurmayı iltizam etmesi ve arada perde bulundurmıyarak böyle bir şerefi ihsan eylemesidir. İmam-ı Ali vasiyetlerinde: Allah ile kendi aranda başka bir in'am edici bulundurma ve başkalarının nimetlerini garametlerden say; buyurmuşlardır."

(جل ربنا ان يعامله العبد نقداً فيجازيه به نسيئته)

Kul ubudiyet muamelelerini nakden ve peşin olarak yaparken mükâfatını vâde ile görebilmesinde Rabbimiz Taâlâ'nın celâleti çok büyüktür.

"Ubudiyetin mükâfatı ahiret gününe mahsus değildir. Olabilir ki, Hak Taâlâ evliyasını ibadet

ve ubudiyetlerinde içtihatlarına medar olmak üzere dünyada dahi mükâfat nümuneleri ihsan eder ve bu nümuneler peşin verilmiş bir mükâfat olur.''

(كفى من جزائه اياك الطاعه ان رضيت اهلاً لها)

Snin tâat ve ibadetinin ehli olduğuna razı oluşun verilecek mükâfat için kâfidir.

''Bu hikmet peşin mükâfatın nasıl olduğunu göstermektedir. Allahu Taâlâ sevdiği kullarına azamet ve celâlet ve kibriyasını bildirmekle ubudiyet ve ibadetlerinde kulluk vazifelerini yerine getirebilmek maksadiyle nefislerini gayet hakir gördükleri için ilâhî kurb ve muhabbet bu sevgili kullarını sardı. Nefisleri geri çekildi. Varlıkları büsbütün muzmahil oldu. İşte ariflere göre vergi ve ihsanın nihayeti budur!''

(كفى العاملين جزاءً ماهو فاتحه على قلوبهم فى طاعته)
(وماهو مورده عليهم من وجود مؤانسته) İyi ve güzel işler işleynlerin tâat ve ibadetlerinde gönüllerine açtığı maarif ve üns ve muanesetten üzerlerine saçtığı feyiz, mükâfat olarak kâfidir.

''Bu hikmet: İkram edilecek peşin mükâfatın diğer bir tarz ile beyanıdır. Hak Taâlâ'ya karşı ubudiyette bulunanlara O'nun lûtfu ile açılacak maarif ve letaiften tenessüm edecekleri üns ve muâneseti göstrmektedir ki, en büyük ilâhî feyzin âlâmetlerindendir. İlâhî üns ve muânesetle bahtiyarlık dünyada dünyadan değildir. O Ehlullah için cennetten gelmiş ve dünyada tecellî etmiş ruhanî bir keyfiyettir. Bunu ancak o bahtiyarlar zümresi bilirler. Diğerleri kalblerinde böyle bir

revhi bulamazlar.”

(متى اعطاك اشهدك بره ومتى منعك اشهدك قهره فهو فى كل ذلك متعرف اليك ومقبل بوجود لطفه عليك) Ne zaman verirse sana lûtfunu ve ne zaman vermezse sana kahrını göstermiş olur. O bu hallerin cümlesinde kendini sana bildirmekte ve lûtfunun varlığı ile sana müteveccih olmaktadır.

“Kuldan asıl istenilen: Mevlâsını yüksek sıfatları ve güzel adlariyle bilmesidir. Bunları bilmek için Mevlânın bildirmesinden başka bir yol yoktur. Mevlânın bildirmesi dahi kendilerine indirilecek ilâhî hükümlerden anlaşılabilir. Bu hükümler de iki türlüdür. İstek ve tab’a uygun ise vergi ve ihsan, uygun değilse esirgeme ve imtina denilir. Vergi halinde *Cûd* ve *kerem*’i ve *lûtuf* ve *atfi* gibi ihsan sıfatlarını görmüş olursun. Esirgeme ve imtina halinde ise *Kibriyâ* ve *İzzet* ve *İstiğna* gibi kahir sıfatlarının müşahedesinde bulunursun. Rabbini bilmek isteyen bu iki halleri birbirlerinden ayırmamalıdır. Esirgeme ve imtinâ hakikatte vergi ve ihsandır. Her iki halette kuluna in’am etmekte ve lûtfu ile müteveccih olmaktadır.”

Esirgeme (انما يؤلمك المنع لعدم فهمك عن الله فيه) ve imtinâ halinde elem duymaklığın bu haletin Allah’tan gelişindeki anlayışının yokluğundandır.

“Evvelki hikmetin açıklamasında dediğimiz gibi Allah’ın esirgeme ve men’i ile vergi ve ihsanı iki büyük nimet olunca, hak yolu sâlikine gereken her iki halin göz aydınlığı olmasıdır. Birinden müteellim, diğerinden hoşnut olması anlayışsızlığından ve bilgisinin kusurlu olmasındandır. Sâlik

çiin en iyisi: vergi halinde müteellim ve men ve esirgeme halinde mütelezziz olmaktır. Tasavvuf ulularından İbrahim Havvas: Sâlikte behemehal iki haslet bulunmalıdır, biri Allah'a dayanmak ve biri de başkalarının müptelâ oldukları dünyalığın çekilmiş olmasına karşı Allah'a şükretmektir. Bu hasletlerde doğruluğun âlâmeti: Men ve esirgemede bulduğu lezzeti vergi ve ihsan halinde bulmamasıdır. Onun gözü ancak Mevlâsındadır. Mevlâsının vermediğinden başka hiçbir şeye malik değildir. Her şey Mevlâsına tabidir ve her şey ona boyun eğmektedir buyurmuştur."

(ربما فتح لك باب الطاعه و فتح لك باب القبول و ربما قضى عليك بالذنب فكان سببا للوصول) Olabilir ki sana tâat kapısı açar da kabul kapısını açmaz ve olabilir ki bir günah işlemeyi takdir eder de o günah vusule sebep olur.

"Kullara gereken, eşyanın suretlerine bakmıyarak bunların hakikatlerine bakmaktır. Tâatlerin suretleri kabullerini iktiza etmez. Çünkü bunlarda ihlâsı bozacak birçok âfetler vardır. Bozuk ihlâs yapılan tâatlerin kabulüne manidir. Günahların suretleri de kovulmayı ve uzaklaşmayı behemehal iktiza etmez. Belki öyle bir günah olur ki işliyenini cennete bile götürür. Rivayet edilen şerefli hadîslerde (والذى نفسى بيده لولم تذنبوا لذهب الله بكم وجاء بقوم يذنبون فيستغفرون الله فيغفر لهم) eğer siz günah işlemezseniz Allah başka bir kavim getirir günah işlerler ve müteakiben istiğfarda bulunurlar ve mağfirete nail olurlar, mealindeki şerefli hadîsi sahabeden Ebu Hürreyre'nin ivaye-

tiyle muhaddisler zabt ve tedvin eylemişlerdir. Bunların esbabı ise tâati işleyen işlediği tâatle kendini beğenebilir ve tekebbür etmeğe başlar. Bu tâatte bulunımıyanları istihkar eder. Günahı işleyen ise akabinde duyacağı nedametle tövbe ve istiğfara başlıyarak Allah'ın gufranına nail olur."

(معصية اورثت ذلا وافتقاراً خير من طاعةٍ اورثت عزاً واستكباراً) Zillet ve iftikarı îras eden bir masiyet izzet ve istikbarı îras eden tâatten daha hayırlıdır.

"Zillet ve iftikar ubudiyetin ve izzet ve istikbar ise Rububiyetin sıfatlarındandır. Tâatlerde ubudiyet sıfatlarına mugayir vasıflar bulunursa bunları esasından mahveder. Şazelî sadatından Ebul Abbas-i Mürsî, Hak Taâlâ'nın daima geniş rahmetli müşahedesinde bulunduğundan herkese mertebesine göre ikram ve hürmette bulunurdu. Bazı kere bir mutî huzuruna gelince ehemmiyet vermez ve bir âsi gelince ikram ederdi. Bunların esbabı ise mutî tâatini görmekle beğenmiş ve âsinin masiyetlerinden zillete düşmüş olmalarıdır. Bu anlamda rivayet edildiğine göre tabiînden Abban ibni Ayyaş, Basra'da dört zencinin bir cenaze götürdüklerini ve beraberlerinde bir kimse bulunmadığını görünce, Basra gibi büyük bir şehirtde tek başına bir cenazenin götürülmesine taaccüb ediyor. Bu dört zencinin beşincisi olacağım diyor ve arkalarına düşüyor. Mezarlıkta namazı kılınarak defne başladıklarında bunun kim olduğunu zencilerden sorunca, orada bir kadını göstererek, bilmiyoruz, bizi bu kadın kiraladı diyorlar. Defin işi bittikten sonra kadının dönüp gideceği sırada

güldüğünü görüyor. Gülüşünün sebebini soruyor. Kadın diyor ki: Bu benim oğlumdur. Mâsiyetlerden hiçbir mâsiyet bırakmadı, hepsini işledi. Üç günden beri hastalanmış yatıyordu. Bu sabah ölmezden evvel vasiyetlerde bulundu. Benim öldüğümü komşulara ve kimseye söyleme, cenazeme gelmezler ve ölümüme sevinirler. Şu yüzüğümün üzerine, Lâilâhe illallah Muhammed-ur-resulallah şahadetini yaz ve kefenimin içine koy, ola ki Allah bana rahmet ede ve Allah'a isyan edenlerin cezası budur diyerek ayağınla yüzümün üzerine bas, beni defnettikten sonra Allah'a ellerini kaldır, Ya Rabbi ben oğlumdan razı oldum, sen de razı ol söyle, diye vasiyet eyledi. Öldükten sonra bütün vasiyetlerini yaptım. Şimdi ,Ya Rabbi ben oğlumdan razıyım, sen de razı ol derken gayet fasih olarak oğlumun sesini işittim. Anacığım, dargın olmayan kerîm ve rahîm Rabbimin huzurundayım diyordu. Onun için güldüm, demiştir. İsa Peygamber salâh ile tanınmış bir âbid ile beraber otururken fisk ile meşhur âsi bir adam geliyor ve utandığından bunlardan uzakta duruyor ve Yâ Rabbi günahlarımı affet diyor. Âbid ise bu âsiyi görünce Yâ Rabbi beni bu âsi adamla bir arada bulundurma diye dua ediyor. O anda Hakkın iradesi âbidi reddeylemiş olduğunu ve âsiyi affeylediğini İsa Peygambere bildiriyor."

(نعمتان ماخرج موجود وعنهما نعمة الايجاد ونعمة الامداد)

İki ilâhîni met var ki varlıklardan hiçbiri bunların haricine çıkmamıştır. Bu nimetler de *İcad* ve *imdad*'tır.

“*İcad* ve *imdad* nimetleri her mahlûkun varlığının lâzimesidir. Çünkü her şey kendi zatında yokluktur. İcad nimeti o yokluğu var etmiştir. İzale etmiştir. Yoksa evvelki yokluk yerinde kalır. idi. İmdad nimeti ise varlığa gelecek yokluktan var olanı kurtarmıştır.”

(انعم عليك اولا بالايجاد و ثانياً بتوالى الامداد)
Evvelâ yok iken seni var etmekle sana in'am eylemiş, saniyen varlığını idame için birbiri ardınca imdadın tevalisiyle seni nimetlendirmiştir.

“Varlığın devamı varlıkla beraber büyük nimetlerdendir. Bu cinsin envaından gaflet edilmemesi gerekenlerinden biri dahi sâlikin kalbinde îman ile ibadet ve itaat sevgisinin varlığı ve devamıdır. Küfür ve mâsiyetin kerahati dahi böyledir. Bunlar öyle büyük nimetlerdir ki, kulun bunlarda hiçbir medhali yoktur. Eğer Allah'ın velâyetiyle bu nimetlere nail olmasaydı cehalet ve dalâletin zulmetlerinde perişan olurdu. Mukaddes kitabımızda (و لكن الله حبب اليكم الايمان و زينه فى قلوبكم .) Lâkin Allah îmanı size sevdirdi ve gönüllerinizi de ziynetlendirdi buyuruluyor. Ebul Kasım-ı Kuşayrî *icad* ve *imdad* bahislerinde diyor ki: Bir adam azgınlığın türlü türlülerini ve heva ve heves yollarında halkın şaşkınlıklarını düşünüp de kendine nasip olan din basiretinin kuvvetini ve yakînin halisiyyetiyle şek ve şüpheden kurtuluşunu teemmül etse bunlar kendinin hiçbir kuvvet ve kudretiyle olmayıp Allah'ın fazıl ve keremiyle olduğunu kesin bir surette anlamış olur. Mukaddes kitabımız (و اسبغ عليكم نعمة ظاهرة و باطنة)

buyuruyor. Allah zâhir ve bâtında nimetlerini üzerlerinize yaymıştır. mealindedir. Zünnun-u Mısrî tevhidinde aklına bakıp güvenen cehennemden necat bulamaz buyurmuştur."

(فاقتك لك ذاتية وورود الاسباب مذكرات لك بما خفى عليك منها و الفاقة الذاتية لا ترفعها العوارض) Yoksulluğun senin için zatîdir. Asıldır. Sebeplerin gelişleri sana gizli kalan yoksulluğu hatırlatıcıdır. Ârızalar zatî yoksulluğu kaldırmazlar.

"*İcad* ve *imdad* nimetlerinin sana lâzım oluşları sabit olup da bunlar olmayınca kendi zatında yok olacağına göre yoksulluğun zatî olmakta ve varlık için ıztırar icabetmektedir. Her ne kadar *icad* ve *imdad* nimetlerinden müstağni isen de bunlar arazî umurdandır. Arazî umur ise zatî umuru izale edemezler. Varlığa münafi olan marazlar ve elemler gibi sebeplerin gelişleri senden gizli kalan ve anî yoksulluğu hatır- latmak içindir. Ta ki; Ubudiyet merkezine mülâ- zemetle had ve tavrını tecavüz etmiyesin. Firavun'un Ene Rabbukümülâlâ (Ben sizin yüksek Rabbinizim) diye rububiyet dâvasında bulunmasının sebebi vücutça âfiyetinin devamiyle zenginliğidir. Dört yüz senelik ömrü müddetince sapasağlam yaşamış, ne bir gün başı ağrımış, ne bir sıtmaya tutulmuş, ne de bir damarı deprenmiştir. Eğer bir gün bir arızaya uğramış olsaydı Rububiyet dâvasında bulunacak zaman bulamazdı. "Letâifü'l-minen" kitabında kulun dünyada ve ahirette cennete girmese bile ebedî olarak Allah'a ihtiyacını söyler. Şu kadar var ki, kulun bu daimi ihtiyacını kuluna bahşettiği nimetlerin içine daldır-

mıştır. Bu hakikatlerin hükmüdür. Bunların hükmü gayp ve şahadet âlemlerinde dünya ve ahirette muhtelif olmaz. İlmin sıfatı *keşif* ve iradenin sıfatı *tahsis*'tir. Halkın varlıkları Tanrı hakikatlerinin vereceklerini herkesin aklı kavramıyacağından Allahu Taâlâ Rububiyetinin kahrını ve ülûhiyetinin azametini bildirmek için ıztırarı iras edecek sebepleri halka musallat eylemiştir."

(خير اوقاتك وقت تشهد فيه وجود فاقتك و ترد فيه الى وجود ذلتك) Vakitlerinin en hayırlısı yoksulluğunun müşahedesiyle nefsindeki zillete döndürüldüğün vakittir.

"Bunun en hayırlı vakit olması Rabbin ile beraberliğinde huzur buluşundur. Bu hal bayram günleri gibidir. Atâ-i Selemî yedi gün aç kalıyor. Hiçbir şey tatmıyor. Kalbi sevinçle doluyor. Yarabbi üç gün daha bana hiçbir şey tattırmazsan sana bin rekât namaz kılacağım diyor. Evliyadan Feth-i Musulî evine gelince evinde ne bir çerağ, ne bir yiyecek lokma, ne oturacak bir sergi olmadığını görünce sevincinden ağlamaya başlıyor. Yarabbi, ben ne yaptım ki sevdiğin kullarına vermekte olduğun bu saadeti bana verdin diyor. Rabi ibni Haytem'e: Ekmek pahalılaşıyor diyorlar. cevabında: Allah'a göre bizim ne ehemmiyetimiz var ki bizi aç bıraksın, O sevdiği kullarını aç bırakır diyor."

(متى اوحشك من خلقه فاعلم انه يريد أن يفتح لك باب الانس) Ne zaman seni halktan vahşileştirirse bil ki, sana ünsün kapısını açmak istiyor.

"Allah ile *üns* halktan vahşileşmeyi icabeder.

Bir sâlike *üns* kapısı açılırsa Allah'ın gayri her ne varsa hepsinden vahşileşir. Vahşetin mânası kalbin sıkılıp çekilmesi demektir. Ebu Yezid-i Bistamî mükâşefesinde yüksek melekûtun, acaib ve garaibin her türlüsünü görünce bunlardan bir şey hoşuna gitti mi? diye soruluyor. Hiçbir şeyden hoşlanmadım, cevabını verince, sen hakkiyle Allah'ın kulusun deniliyor. Bir sâlik böyle bir vasıfta bulunursa bu vasıf üns ve *kuds*'ün makam ve huzurunda bulunuşunun âlâmetidir."

(متى اطلق لسانك بالطلب فا علم انه يريد أن يعطيك)
Ne zaman istemeğe dilini açarsan bil ki sana vermek istiyor.

"İstemek için dilin açılması; Allah'ın gayri ile müstağni olmaktan ve ihtiyaç ve yoksulluğu görmezlikten hasıl olan düğümün çözülmesidir. Bu düğümün çözülmesiyle kul çaresizlik ve ıztırar ile istemeğe başlayınca (امن يجيب المضطر اذا دعاه) çaresiz ve muztar olanın duasına Allah'ın gayri kim icabet eder? mealindeki âyette vaad buyurulmuş olduğuna binaen dileği kabul edilir ve istediği verilir. Sahabeden Abdullah ibni Ömer'in rivayetiyle (من اذن له فى الدعاء منكم فتحت له ابواب الرحمه) Sizden kime dua etmekte izin verilirse ona rahmet kapıları açılır, mealindeki şerefli hadîs varid olmuştur."

(العارف لايزول اضطراره ولايكون مع غيرالله قراره)
Airf, ıztırarı zail olmayan ve Allah'ın gayriyle karar edemiyen kimsedir.

"Ariflerin marifetleri kendi nefislerinin yoksulluk ve ihtiyaçlarını bilmeleri ve bu bilgide ne

kadar tahakkuk ederlerse o nisbette Allah Azze ve Cell'in marifetine ermiş olmalarıdır. (من عرف نفسه فقد عرف ربه) Nefsini bilen Rabbini bilir haberi bunu müeyyettir. Şazelî üstadlarından Ebul Abbas-i Mürsî (امن يجيب المضطر اذا دعاه) âyetinde, veli olan zat daima muztardır, buyurmuştur. Şazelî silsilesinden feyz alan Tacüddin İbn-i Atâullah diyor ki: Üstad Ebul Abbas-i Mürsî'nin bu sözün den anlaşılan: âmmenin görüşünde his dairesinin galebesi dolayısiyle ıztırarların sebeplerin iradsiyle vukubulmakta olduğudur. Sebepler zial olunca ıztırarları dahi zail olur. Eğer Allahu Taâlâ'nın âlemi şâmil ve muhit olan ilâhî kabzasını müşahede etseydiler ıztırarları daimi olurdu. Üstadın bu sözleri ile halktan tevahuş edilmesi ve istek için dilin açılması ârif lerden ayrılmaz olan Hakkın verdiği daimi nimetleridir demek istiyor."

(انار الظواهر بانوار آثاره و انار السرائر بانوار اوصافه لاجل ذلك افلت انوار الظواهر ولم تأفل انوار القلوب و السرائر)

Açıkta görünen zevahiri eserlerinin nurlariyle münevver eyledi. Kalplerdeki sırları dahi vasıflarının nurları ile parlattı. Onun için açık görünen zevahirin nuru battı. Kalblerdeki sırların nurları batmaz. Bunlar şu: ان شمس النهار تغرب بالليل : وشمس القلوب ليست تغيب gündüzün güneşi geceleyin batar. Kalblerin güneşi ise batacak değildir, beytiyle belirtilmiştir.

"Görünen zevahir ve bütün kâinat hakkın eserleri olan güneş, ay, yıldızlarla parlamaktadırlar. Bunlar, yok iken sonradan yaradılmış hadîs şeylerdir. Allah'ın vasıf ve sıfatlarının âriflerin

kalblerine tecelliyatiyle parlıyan Rabbanî esrar ise hâdis şeyler hilâfına kadîm ve ezelîdirler. Onun için kâinatın nurları batar ve serair nurlarının membaı kıdem ve ezeliyet olduğu için batmaz. Serairin envariyle münevver olan sâlik (لا احب الآفلين) gurub edip batanları sevmem diyen İbrahim Peygamberin milleti yolunda bulunmuş olur."

(ليخفف الم البلا عليك علمك بأن سبحانه هوالمبتلى لك فالذى واجهتك من الاقدار هوالذى عوهك حسن الاختيار .)

Belâyı Allah'ın vermiş olduğunu bilmekliğin üzerindeki belânın elemini hafifletmelidir. Allah'ın kaderlerinden karşına çıkanlar seni güzellik ihtiyarına alıştırmıştır.

"Allah'ın kendi hakkında merhametkâr olduğunu bilen sâlik ne kadar belâ ve musibetlere duçar olsa aldırmamalı ve Allah'tan ne gelirse hayırdan gayri bir şey olmadığı kanaatini âdet edinmiş olmalıdır. Belâ ve musibetlerde kendisi için ancak Allah'ın bileceği gizli hayırlı maslahatlar bulunduğunu bilmelidir. (وعسى ان تكرهوا شيئاً وهو خير لكم) ola ki sizin için hayır olan bir şeyi ikrah edip hoş görmiyesiniz, âyetiyle müeyyettir."

(فى ظن انفكاك لطفه عن قدره فذلك لقصور نظره)

Allah'ın lûtfunu kaderinden ayrı zanneden kimsenin bu zannı görüşünün kusurundandır.

"Burada görüşün kusurundaki sebep yakînin zayıf oluşu ve mukaddir olan hakîm Hak Taâlâ'ya güzel zannın bulunmayışındandır. Sâlikin görüşü kuvvetli olsaydı hoşlanmadığı kaderinde ne kadar faydaları ve maslahatları olduğunu anlamış olurdu. Âriflerden bir zat şiddetli bir maraza müptelâ

oluyor ve bu marazın zail olmamasını diliyor. Yine âriflerden İmran İbn-i Hasiyn istiska illetine tutuluyor ve bu hastalığı otuz sene devam ediyor. Ne kalkabiliyor, ne oturabiliyor, yerde arkası üzerine kalıyor. Kardeşi Ebul-ulâ yanına gelip de bu halde görünce ağlamaya başlıyor. İmran ne için ağladığını sorunca, seni bu halde görüp de nasıl ağlamıyayım diyor. İmran: Hayır, benim için Allah'ın sevdiğini ben severim. Belki sana faydası olur. Şu halde Allah'ın başka bir lûtfunu görüyorum, bunu sana söyliyeceğim, fakat ben ölünceye kadar kimseye söyleme: Bu hastalığımda Melâike gelip beni ziyaret ediyorlar, bunlarla ülfette bulunuyorum, bana selâm veriyorlar, selâmlarını işitiyorum."

(لا يخاف عليك ان تلتبس الطرق عليك و انما يخاف عليك من غلبة الهوى عليك) Senin için yolların karışıklığından korkulmaz. Senin için korkulacak ancak hava ve hevesin galebesidir.

"Allahu Taâlâ'ya doğru yol gayet açık ve bellidir. Çünkü bu yolu gösteren ve peygamberleri gönderen, mukaddes semavî kitapları indiren ve birliğine delil ve burhanları kuran O'dur. Artık kul için bu yolun korkulacak karışıklıkları yoktur. Ahmet İbn-i Hadraveyh Belhî: Yol açıktır. Hak ve hakikat görünmektedir. Davet eden sesini işittirmiştir. Bundan sonra hayrette kalmak ancak körlüktendir demiştir."

(سبحان من ستر سر الخصوصيه بظهور البشريه و ظهر بعظمة الربوبية فى اظهار العبودية) Beşeriyetin zuhuriyle hususiyetin sırrını örten ve Rububiyetin azametiyle

ubudiyeti belirten Allahu Taâlâ'yı takdis eylerim.

"Hususiyetin sırrı: Evliyaya muhtas olan marifetin hakikatidir. Bu marifet beşeriyetin zuhuriyle örtülmüştür. Beşeriyetin hakikati ise ihtiyaç ve iftikar ile muttasıf olmaktır. Bu ihtiyaç dolayısiyle ibadet edilecek bir mâbudun varlığı lâzım gelmektedir. İşte bu Ubudiyet perdesi arkasından beliren Rububiyet azametidir. Şazelî'lerin büyük üstadı Ebul Hasan Ali Şazelî *Ubudiyet: Rububiyet*'in izhar eylediği bir cevherdir buyurmuştur."

(لاتطالب ربك بتأخر مطلبك و لكن طالب نفسك بتأخر ادبك) İsteğinin gecikmesiyle Rabbine mutalebede bulunma. Lâkin edebinin gecikmesinden nefsinle mutalebede bulun.

"Rabbinden hangi bir dilekte bulunup da dileğin icabeti zâhir olmazsa zannını güzelleştir. Dileğin hemen oluvermesini isteme. Allah istediğini yapar ve yaptıklarından sorulmaz. Lâkin nefsinin edebi teahhur eylediğinden nefsine karşı mutalebede bulun. Bu hususta nefsin edepsizliği birkaç cihettendir. Dileğin kabul edilsin diye Allah'tan diliyorsun. Bu ise ubudiyetin kemaline münafidir. Dileğin hemen oluvermesi icabetin şartlarından değildir. Senin için bir takım mesalihi ihtiva etmekle gerilemiş olabilir. İcabet doğruca Allah'a ait bir keyfiyettir. Bileceğin ve bilmiyeceğin suretlerde istediği gibi kullanır."

(متى جعلك فى الظاهر متمثلا لامره و رزقك فى الباطن الاستسلام لقهره فقد اعظم المنه عليك) Ne zaman seni zâhirde emrine imtisal edici ve bâtında kahrına karşı teslim olucu kılarsa sana in'am ve ihsanını

çok büyütmüş olur.

"Zâhirde emre imtisal ve bâtında kahra istislam; Hak Taâlâ'ya karşı ubudiyetin ikamesinde gözetilmesi lâzım olan iki mühim emirdir. Bunlara muvaffak olan Allah'ın hakikî bir kulu ise bunlardan sonra daha neyi bekliyebilir ve daha neyi ister? Büyük üstad Ebul Hasan Ali Şazelî diyor ki: Hak yolu kardeşlerimden bir zat ile çölde bir mağaraya girdik. Ola ki evliyadan olmak ve onlara fethedilen ilâhî fütuhata kavuşmak üzere birçok zaman mağarada kaldık. Şu haftada, şu ayda fütuhatın tecellisini beklemekte idik. Tecelli etmiyordu. Biz bu halde iken mağaranın kapısında bir zat içeri girmek için izin istiyordu. İzin verdik, içeri girdi. Sen kimsin? dedik. Ben Abdülmelik'im dedi. Evliyadan bir zat olduğunu anladık, ne haldesin? dedik. Bu haftada, bu ayda veli olacağım diyenin hali nasıl olur? Ne evliyalığı, ne felâhı, ne dünyayı, ne de ahireti bulabilir. İbadetin ruhu şudur: Allah'a ibadet, emreylediği üzere (خالصاً لوجهه) olmalıdır dedi ve savuştu gitti. Bunun üzerine büyük bir gafletten uyandık. Bu giden zat vasıtasiyle Hak Taâlâ'nın bize merhamet eylediğini anlıyarak tövbe ve istiğfardan sonra Allah'ın fazıl ve keremiyle ilâhî fütuhat tecelliye başladı."

Tahsisi sabit (ليس كل من ثبت تخصيصه كمل تخليصه) olan herkesin tahlisi tamam olamaz.

"*Tahsis* görüş ve *tahlis* kurtarılış demektir. Allahu Taâlâ bazı kullarına lûtuf ve inayetini izhar ile bunlardan kim bu halde devam edip

giderse irfan ile gerçekleşmiş olur, kâinat ve ağyarı görmekten kurtulur. Bunlar mukarrip olanların havassıdır. Devam edenlerden bazısını dahi kemalin en yüksek noktasına varmaktan durdurur ve kendi halinde kendine yarıyacak ulûm ve âmâl ile terbiye eder. Bunlar mukarriplerdir. Mücahede ve evrad ve ezkâr ehli âbid ve zâhidler lûtuf ve inayete mazhariyetle irfan ehli mukarriplere zikirlerde ve tâat ve ibadetlerde her ne kadar iştirak ediyorlarsa da nefislerini görmekten kurtulamamışlar ve isteklerden dahi ayrılamamışlardır. Hak Taâlâ kalblerinde yakîni kuvvetlendirmek için ellerinde kerametler dahi izhar ettirir. Fakat mukarriplerin kalblerinde irfan ve yakîn kuvveti rüsûh bulduğundan kerametlerin kendilerinde zuhuruna lüzum kalmamıştır. Onun için görüş mertebesinde bulunanların kurtarılışları tam olmaz.''

(لا يستحقر الورد الا جهول الوارد يوجد فى الدار الاخرة والورد ينطوى بانطواء هذه الدار واولا مايعتنى به ما لايخلف وجوده الورد هو طالبه منك والواردانت تطلبه منه وأين ماهو طالبه منك مماهو مطلبك منه) *Vird*'i ancak cahil kimse küçük ve hakir görür. *Varid* ise ahirette daimdir. *Vird* bu dünyanın bitmesiyle bitmiş olur. Birinci derecede itina edilmesi icabeden şey gerisi ve halefi olmıyandır. Vird'i senden istiyen odur. Varidi ondan istiyen sensin. Senin ondan istediğin nerede, onun senden işittiği nerede?

''*Vird* ve *Varid* kelimelerinin tarifleri evvelki hikmetlerde geçmiş idi. Tasavvuf terimlerinde *Vird:* Kulun kesbiyle zâhir ve bâtındaki ibadetleri ve *Varid:* Kulun kalbine doğan Allah'ın envarı

ve letafetleridir. *Vird:* Kulun Allah'a karşı ubudiyeti ve *Varid* Allah'ın kuluna ihsan eylediği lûtuf ve kerametidir.

"Kulun *Vird*'e en ziyade itina etmesi iki cihetle evlâ ve elzemdir. Birincisi Vird bu dünya âlemine mahsustur. Dünyanın bitmesiyle Vird dahi bitmiş olur. Artık Vird'e halef olabilecek bir şey kalmamış demektir. İkincisi Vird Hakkın senden istediği hakkıdır. Vird senin hoşlanacağın bir şeydir. Ubudiyete lâyık olan Hakkın hukukunu yerine getirebilmektir. Vird'in Varid üzerine meziyeti böylece sabit olunca Vird'i küçük ve hakir görmek koyu bir cehaletten başka bir şey değildir. Bir zat, Cüneyd-i Bağdadî'yi elinde tesbih ile görünce şerefinizle beraber elinizde tesbih bulunduruyorsunuz diyor. Cüneyd-i Bağdadî: Evet, her neye erdik ise bunun sebebiyle ermiş bulunuyoruz, bunu ebediyyen terk edemeyiz demiştir."

(ورود الامداد بحسب الاستعداد و شرق الانوار على حسب صفاء الاسرار) İmdad'ın gelişi istidadın kuvvetine ve ilâhî nurların ışıklanması esrarın sâfiyetine göredir.

"İlâhî imdadın kulun kalbine gelişi kalbin ağyardan pâk olmasına göredir. İlâhî nurların kalpte ışıldayıp parlaması: Ağyar ve eserlere ilişik bulantılardan saf oluşu nisbetindedir."

(الغافل اذا اصبح ينظر ماذا يفعل و العاقل ينظر ماذا يفعل الله به) Gafil bir kimse sabahlayınca, bugün ne yapacağım diye düşünür. Âkıl bir zat ise, Allahu Taâlâ bana ne yapacaktır der.

"Kulun hatırlıyacağı ilk düşünce tevhidinin

kendi nefsine nisbet etmektir. Bugün ne yapacağım diye düşünür. Akıl olan zat ise, bugün Allah bana ne yapacak ve yaptıracaktır demekle ilk hatırlıyacağı işi Hak Taâlâ'ya nisbet eder."

(انما يستوحش العباد و الزهاد من كل شيء لتغيبهم عن الله في كل شيء فلو شهدوه في كل شيء لم يستوحشوا من شيء)

Âbid ve zâhidlerin her şeyden haşyet duymaları her şeyi görüşlerinde Allah'tan gaip ve gafil oluşlarındandır. Eğer her şeyde Allah'ı görmüş olsalardı hiçbir şeyden yabancılık duymazlardı.

"Âbid ve zâhidler: Nefislerini gördükleri ve nefislerinin hoşlanacaklarını murat ettikleri için Allah'tan gafil ve gaibdirler. Her şeyden kocunup vahşetlenirler. Çünkü her şey görüşlerinde vardır. Eğer Allah ile bilgi ehli ve Allah için sevgi erbabı olsalardı Allah'ı her şeyden aşikâr görürler ve bu görüşleri kendileri için göz aydınlığı olurdu. Bu göz aydınlığı nefislerini görmekten kendilerini alıkordu. Ne eşyadan vahşetlenirler ,ne de bunların fitnesinden korkarlar idi."

(امرك في هذه الدار بالنظر في مكوناته و سينكشف لك في تلك الدار عن كمال ذاته) Bu dünyada işin, kâinata bakmaktır. Ahirette onun zatının kemali sana açıklanacaktır.

"Kulların Rab'lerini görüşleri Allah'ın kendilerine tecellisine göredir. Bu dünyada kâinatın perdeleri arkasından tecellisinde basiret gözü ile Allah'ı aşikâr görürler. Onun için mukaddes kitabımızın birçok âyetlerinde kâinata nazar etmekle emredilmiştir. Ahiret gününde ise perdesiz olarak

gözlerinin nuru ile Vacip Taâlâ'yı göreceklerdir. Zuhur ve açıklığın gayeti dahi budur."

(علم منك انك لا تصبر عنه فاشهدك ما برز منه)

Hak Taâlâ murakabesiz sabredemiyeceğini bildiği için ancak kendinden zuhur eden eserleri sana göstermiştir.

"Hak Taâlâ'yı murakabesiz sabretmemek onun marifetiyle bahtiyar olmaktır. Bu şerefli bir halettir. Beraberliğin devamını iktiza eder. Hakikati müşahede ve huzur bu dar-ı dünyada mutasavver olmadığından kulunun murakabesiz sabredemiyeceğini bildiği için ancak yarattığı eşya ve eserleri kuluna göstermekle ikram etmiştir. Ahirette hakiki müşahede ve huzur hil'atini kuluna giydirince o zaman hakiki beraberlik ve sermedi müşahede husul bulmuş olacaktır."

(لما علم الحق منك وجود الملل اون لك الطاعات و علم مافيك من وجود الشره فحجرها عليك فى بعض الاوقات ليكون همك اقامة الصلاة لا وجود والصلاة فما كل مصل مقيم)

Hak Taâlâ, yaradılışında usanç olduğunu bildiğinden tâatleri çeşitli kıldı ve sende düşkünlük bulunduğundan bazı vakitlerde tâati yasak eyledi. Ta ki namazı namaz kılmak için değil bütün kasdın namazı yerine getirmek için olsun. Her namaz kılan namazı yerine getirmiş olmaz.

"Yaradılışta usanç bulunduğundan tâatlerin türlü türlü oluşu ve düşkünlük yüzünden bazı vakitler tâatin yasak edilişi Allah'ın kullarına ihsan eylediği büyük nimetlerdendir. Çünkü usanç ve düşkünlük iki büyük fitnedir. Kulun ubudiyet mizanidir. Gafil sabahlayınca ilk hatırına gelen işi

yolunun kesicileridirler. Usanç, meşakkatli bir iş işlenirken yorgunluğa sabır ve tahammül ile sıkıntı basınca ağırlığı yüzünden insan terk edecek olur. Fakat yapılacak iş türlü türlü olunca bunların tatlısı ve hafifi işlenir. Düşkünlüğe gelince vakitlerin hepsinde ibadetler ifa edilebilir. Onun için ibadetlerin ifa edilecek ve edilmiyecek vakitleri tâyin edilmiştir. Eğer usanç ve düşkünlük namazda olursa kusur dolayısiyle namaz yerine getirilmemiş olur. Mukaddes kitabımızda namaz hakkında birçok âyetlerde ikame kelimesi kullanılmaktadır. İkame kelimesi bir şeyi kaldırıp durdurmak mânasındadır ki, namaz hakkında bu kelime zâhir ve bâtında namazın hudutlarını muhafaza etmekle beraber Allah'ın gayrı hiçbir şeyin namaz kılanın kalbinde bulunmamasıdır."

(الصلاة طهرة للقلوب من ادناس الذنوب) Namaz, kalpler için günahların kirinden temizlenmedir.

"Bu hikmet: Şerefli bir hadîsin ifadesidir. Sahih şerefli hadîs budur: (انما مثل الصلاة كمثل نهر عذب يمر بباب احدكم يقتحم فيه كل يوم خمس مرات فما ترون ذلك أيبقى من درنه شيئاً) Namaz ancak tötlı bir çay gibidir. Kapınızdan her gün beş kere geçer, her geçişinde kapı sahibi bu çaya dalarsa ne dersiniz, kirinden bir şey kalır mı?"

(و استفتاح لباب الغيوب) Namaz gayip kapısının açıl masını istemektir.

"Kalpler tahir olunca karşısındaki örtüler ve perdeler kaldırılır. Kul kenddinden gaip olan ve gizli kalan esrarı görmeye ve anlamaya başlar."

(الصلاة محل المناجات ومعدن المصافات تتسع فيها ميادين

الاسرار و تشرق فيها شوارق الانوار) Namaz Allah'a yalvarışın yeri ve halis sevginin madenidir. Esrarın meydanları namazda genişler ve nurların ışıkları onda parıldar.

"Namaz hakkında müellifin iradeylediği altı cümlenin mefhumları birbirlerine yakın ifadelerdir. Bunlar namazın ikamesi yani hakkiyle yerine getirilebilmesi hususunda delil olarak zikredilmektedir. Asıl makbul olan namaz: Namaz kılarken ilâhî huzurun mehabetinden tüyleri ürperen ve kalpleri tecelliyat ile heyecanlanan kimselerin namazlarıdır. Böyle namaz, kılanı yüksek ve pek değerli maksatlara eriştirdiği için namaz bütün ibadetlerin anası ve hayırların esasıdır. Bunun için Peygamberimiz (و جعلت قرة عينى فى الصلاة) namazda gözü mün nuru kılındı buyurmuşlardır. Ebu Talib-i Mekkî buyuruyor: Varid olan haberlerden anlaşılmıştır ki, îmanı olan bir zat namaz için abdeste hazırlanırken padişahlar padişahı Allah'ın azametli huzuruna gireceği için şeytanlar her tarafından uzaklaşırlar. Namaza başlangıç tekbirini "Allâhu Ekber" diyerek alınca kalbinde Allah'tan gayri hiçbir şey bulunmadığından sağında solunda melekler: Doğru söylüyorsun kalbinde Allah daha büyüktür, derler. Kalbinden parlıyan bir nur arşın çevresine erişir. Bu nur ile namaz kılana karşı semavat ve zeminin kapladığı eşya açılır ve görülür. Bunların sayısınca defterine iyi ameller yazılır. Gafil ve cahil abdest almaya kalkınca sinekler bal üzerine üşüştükleri gibi şeytanlar etrafını sarar. Namazın tekbirini aldıkta melekler kalbine bakar-

lar. Kalbinde her şeyin Allah'tan daha büyük olduğunu görünce yalan söylüyorsun. Kalbinde daha büyük değildir, derler. İşte bu sırada bu gafilin kalbinden bir duman semavata kadar yükselir ve ilâhiyat ve maneviyat ile kendi arasında kalın bir perde olur ve bu perde ile namazı red edilir. Şeytanlar kalbinde yerleşirler ve her türlü vesvese ile eğri yollara çekerler. Namazdan sonra sersemleşerek hiçbir şeyin farkına varmamış bir halde bulunur.

(علم وجود الضعف منك فقلل اعدادها و علم احتياجك الى فضله فكثر امدادها) Allah sende zayıflık bulunduğunu bildiğinden namazın sayılarını azalttı ve ihsanına ihtiyacını bilmekle namaza yardımlarını çoğalttı.

"Bu hikmet: Allahu Taâlâ'nın kuluna alıştırdığı ihsan ve in'amını göstermektedir. Namaz yirmi dört saatte elli defa kılınacak iken beş defaya indirilmiş ve beş defaya verilecek sevabı elli defanın derecesine çıkarmakla yardımlarını çoğaltmıştır. Yirmi dört saatte elli defa namazın beş defaya indirilmesi: İsrâ gecesinde Peygamberimizin Musa Peygamberle görüştüğü sırada Musa Peygamberin ellişer defa namaz kılmaya ümmetin takat getiremiyeceklerini Peygamberimize söylemesi üzerine ellişer vakit namazın beş vakte indirildiği İsrâ gecesine ait şerefli hdîslerde beyan buyurulmuştur."

(متى طلبت عوضاً على عمل طولبت بوجود الصدق فيه و يكفى المريب وجدان السلامة) Allah'a karşı yaptığın iyi bir iş için karşılık ister isen Allahu Taâlâ yaptığın işte doğruluk ister. Şüphesi olanın selâ-

mette bulunuşu kendisine kâfidir.

"İbadetlerin şartı halis ve muhlis olarak Allah'ın azamet ve Rububiyetine karşı ifa edilmesidir. Bir karşılık isteğiyle olursa ihlâsa münafidir. Herhangi bir ibadete bedel karşılık istenilirse Allahu Taâlâ o ibadette doğruluğu ister. Kul için bu doğruluk imkânsızdır. Çünkü karşılık istemesiyle doğruluğu bozmuştur. Cezaye müstahak bir durumdadır. Ceza görmeyip de selâmette kalmış olması bu kul için kâfidir. Ulûhiyetin şanlı azametine karşı ibadetler hakkiyle ifa edilemiyeceğinden âbidler ibadetlerindeki kusurlarından dolayı daima Allah'ın affı ricasında bulunmalıdırlar."

(لا تطلب عوضاً على عمل لست له فاعلاً يكفى من الجزاء لك على العمل ان كان له قابلاً) İşlemediğin bir iş için karşılık isteme. Kabul edilecek olursa bu kabul işin mükâfatı olarak kifayet eder.

"Kulların yaptıkları işleri Allahu Taâlâ yarattığı halde kulun yaptığı ibadetlerinde hiçbir medhali yoktur. Hakikatte o ibadetleri yapan ve yaptıran Hak Taâlâ'dır. Kul, medhali olmayan bir işin karşılığını nasıl istiyebilir?"

(اذا اراد ان يظهر فضله عليك خلق و انسب اليك .) Allahu Taâlâ senin üzerinde ihsanını göstermek dilerse ihsanını yaratarak sana nisbet eder.

"Allah'ın fazıl ve ihsanı çok büyüktür. Bu fazıl ve ihsanı sende izhar etmek isterse sende tâati yaratır ve onunla seni ziynetlendirir ve sana nisbet eder ve der ki: Ey kulum sen itaat edici, müttakî ve çalışkansın, seni sevaplandıracağım. Kul, bu çok büyük ihsanı görünce kerîm olan Mevlâsına

karşı utanmaya başlıyarak dua ve yalvarmak için dili açılır ve şunları söyler: Ya Rabbi; bende tâati yaratmak lûtfunda bulundun, bununla beni ziynetlendirdin. Hakikatte bende hiç bulunmayan güzel sıfatlarla beni sıfatlandırdın ve bunlarla beraber bana çokça sevap vereceğini ve azap ve ikaptan kurtaracağını vadeyledin. Benim şu amelimin kabulü ile vadini incaz buyur. Kul: böyle durumda bulunursa isabet etmiş olur. Kulun hakkı: Övünülecek güzel sıfatlardan ve iyi işlerden hiçbirini kendisine nisbet etmemektir. Edep icabı budur. Kulun ancak kötü sıfatlar ve işleri kendi nefsine nisbet etmesi edebin muktazasıdır."

(لا نهاية لمذامك ان ارجعك اليك و لاتفرغ مدائحك ان اظهر وجوده عليك) Eğer seni yine sana döndürecek olursa kötü işlerinin nihayeti yoktur. Eğer ihsanını üzerinde izhar edip açıklarsa senin senâ ve sitayiş lerin bitmez ve tükenmez olur.

"Allahu Taâlâ her kimi nefsine döndürüp aklına havale ederse onu kpısından kovmuş ve huzurundan uzaklaştırmıştır. Bütün işleri alçakça ve çirkindir. Çünkü nefsin şerre doğru gidişi cibilliyeti muktazasıdır. Lâkin Hak Taâlâ herhangi bir kulu üzerinde lûtuf ve ihsanını açıklıyacak olursa bunun da senâ ve medihlerinin bitip tükeneceği yoktur. Bunlardan anlaşılıyor ki nefsin gailelerinden kurtulup necat bulmak için Allahu Taâlâ'ya dehalet ve ilticadan başka bir yol yoktur."

(كن باوصاف ربوبيته متعلقاً و باوصاف عبوديتك متحققا) Hakkın Rububiyetinin vasıflariyle müteallik ve kendi ubudiyetinin vasıflariyle mütehakkik ol.

"Rububiyetin vasıflariyle müteallik olmak: Bütün varlığın ve levazımın ne senin için ne de senden olmadığını bilerek bunların sende hep emanet olduğunu; varlık, kuvvet ve kudret, beka ve izzet hep onun varlığı ve kuvvet, kudret, beka ve izzetiyle durduğunu bilmektir. Bu biliş Ubudiyetinin yokluğunu anlatır ve ihtiyaç ve aciz ve zilletin tamamlanmasiyle ancak tahakkuk eder. *Taallûk* ve *tahakkuk* mütelâzimdirler. Belki ikisi de bir şeydir. Hakikatte ayrı ayrı şeyler değildirler."

منعك ان تدعى ما ليس لك مما للمخلوقين أقبيح لك ان تدعى (وصفه وهو رب العالمين) Senin olmayıp da mahlûklara ait bulunan bir şeyi iddia etmekten seni nehyeylemiştir. O Senin olmayıp da mahlûklara ait bulunan bir şeyi iddia etmekten seni nehyeylemiştir. O bütün âlemin Rabbi olduğu halde kendine has bir vasfını iddia etmekliğin sana mubah olabilir mi?

"Bu hikmet: Kulun Mevlâsının sıfatından hiçbir sıfatta haz ve nasibi olmadığının delili gibidir. Bunlardan bir şey hakkında iddiada bulunmak kalbin en büyük mâsiyetlerindendir. Abdullah ibn-i Abbas'ın rivayetiyle Hak Taâlâ (الكبرياء ردائى و العظمة ازارى فن نازعنى واحدة منها القيته فى النار) kutsal hadîsinde Kibriya benim kaftanım ve azamet benim örtümdür. Bunlardan birinde benimle kim münazaa ederse onu cehenneme atarım buyurmuştur. Hikmetler müellifinin bu meselede açıkladığı mâna, Sofiye taifesinin en büyük gaye ve maksatlarıdır. Ne yazmışlar, ne söylemişler ve ne emir ve nehyetmiş lerse hep bu yüksek makama erişebilmek yolun-

dadır. Tasavvuf ehlinin daima işleri gücleri nefislerini öldürmek ve nefislerinin hoşlanacağı her şeyi kendilerinden uzaklaştırmaktır. Bunların yegâne dilekleri; varlıkta ve varlık levazımında Allahu Taâlâ'yı münferit görmek ve hiçbir şeyde şerik olmamaktır. Asıl saadetin kimyası işte budur. Bu kimyayı bulmak için halkın çoğu çalışmış ve iflâs eylemiştir. Yahya bin Muaz-i Razî, Bayezid-i Bistamî'yi şöyle müşahede eylediğini anlatıyor: Yatsı namazından sonra fecrin doğuşuna kadar ayakları üzerinde başı göğsüne dayalı ubudiyet makamında duruyordu. Seher zamanı secdeye vardı. Secdeden başını kaldırınca Hak Taâlâ'ya karşı şu niyazlarda bulunmaya başladı. İlâhi bir kavim senden dilediler. Su üzerinde ve havada yürümeyi verdin. Buna razı oldular. Ben bundan sana sığınırım ve bir kavim senden az bir zaman içinde çok büyüök mesafelerin aşılmasını istediler. Verdin; razı oldular. Ben bundan yine sana sığınırım ve bir kavim yerin hazinelerini istediler. Verdin. Ben yine sağna sığınırım. Bir kavim kulun Hızır'ı istediler. Verdin diyerek evliyanın kerametlerinden yirmi sekiz kadar kerametler saydı, sonra döndü beni gördü. Yahya deyince: Buyurun dedim. Ne zamandan beri buradasın? dedi. Deminden beri dedim. Sükût etti. Bir şey söylemez misiniz dedim. Sana yarıyacak bir şey söyliyeyim dedi ve bunları anlattı. Allahu Taâlâ beni aşağı âleme indirdi. Aşağı melekût içinde beni dolaştırdı. Yerin tabakalarını ve bunların altını gösterdi. Sonra beni yüksek âleme geçirdi ve semavatı

gezdirdi. Cennetlerde olanı arşa kadar gösterdi. Sonra beni önünde durdurdu. Aşağı ,yukarı âlemlerde ne gördün ise söyle bunları sana bağışlıyayım dedi. Hoşuma gidecek bir şey görmedim ki senden dileyeyim dedim. Sen benim hakkiyle kulumsun, doğrulukla bana taparsın dedi. Yahya Bin Muaz diyor ki: Bu hal beni hayrete düşürdü. Taaccüb ettim. Padişahlar padişahı sana: dile ne dilersen vereyim dediğinde ne için kendini sana bildirmesini istemedin dedim. Bunun üzerine bir sayha vurdu. Ne söylüyorsun? O, onun üzerine benim gayretimdir, kendinden başkasının kendini bilmesini ben sevmem, onun mahiyetini ancak kendi bilir dedi."

(كيف تخرق لك العوائد و انت لم تخرق من نفسك العوائد)

Sen kendi nefsinin âdetlerini değiştirmeyince senin için âdetler nasıl değiştirilebilir?

"Hark kelimesi Arap lûgatinde yırtmak demektir. Halkın âdetleri hilâfına peygamberlerin mucizelerine ve evliyanın kerametlerine terim edilmiştir. Halkın âdetleri hilâfına âdetin harkı: Kudret âleminin inkişafiyle tecelli edecek harikalardır. Bu tecelliyi Hak Taâlâ nefsin yemek ve içmek ve yatmak gibi âdetlerini bozan ve yırtıp atan kullarına ihsan eder. Böyle beşerî ihtiyaç ve âdetlerini silkip atmıyan insan evliyanın nail olacakları keramet makamlarına eremez. Şayet kendinde böyle bir keramet görülecek olursa bunun bir istidraç olabilmesinden korkulur."

(ما الشان وجود الطلب انما الشان ترزق حسن الادب)

İstekler insan için şan değildir. Şan ancak sana

edep güzelliğinin kısmet oluşudur.

"Bir kul ihtiyaçlarını Mevlâsından istiyerek başkasından bir şey istemezse üzerine vacip olan Rububiyetin hakkını ifa ettiğini zannetmesin. Çünkü muhakkıklara göre bu hal: itibara lâyık bir şan değildir. Şan ancak Mevlâsına karşı güzel bir edeple teeddüp etmesi ve bütün umurunu Mevlâsına tefviz eylemesidir. Bu suretle ubudiyeti ifa edecek olursa makbul bir şe'niyet sahibi olur."

(ما طلب لك شيء مثل الاضطرار ولا اسرع بالمواهب اليك مثل الذلة و الافتقار) Allah senin için çaresizlik gibi çetin bir şey istememiştir. Sana vereceği nimetlerini de yoksulluk ve iftikar gibi daha çabuk bağışlamamıştır.

"Iztırar: Çaresizlik ve çaresiz kalmak demektir. Bu hal Ubudiyet vasfının en değerlisidir. Abdullah ibn-i Menazil: Çaresiz kalmak her şeyde Allahu Taâlâ'ya dönüp yalvarmaktır diyor. Çaresizlik halinde Mukaddes kitabımız (إمن يجيب المضطر اذا دعاه) çaresiz kalan yalvardığı zaman Allah'tan başka kim onun yalvarışını kabul eder? âyeti ile dileğinin kabul edileceği vaad buyurulmuştur. Çaresizlik: Kulun kendi yapabileceği hiçbir kuvvet ve kudret görmeyip denize batmış yahut da çölde yolunu kaybetmiş bir adam gibi Mevlâsından gayri kendini helâkten kurtaracak kimse olmadığını görmesi ve bilmesidir. Zillet ve iftikar Hakkın bağışlıyacaklarının sürati sebeplerindendir."

(لوانك لاتصل اليه الا بعد فناء مساويك و محو دعاويك لم تصل اليه أبداً ولكن اذا اراد ان يوصلك اليه غطى وصفك بوصفه نعتك بنعته فوصلك اليه بما منه اليك لا بما منك اليه)

Eğer sen kötülüklerinin ve dâvalarının mahiv ve ifnasiyle ona dahil olamaz isen hiçbir zaman vâsıl olamazsın. Lâkin seni kendine vâsıl etmek isterse kendi vasfı ile senin vasfını örter, senden ona değil ondan sana gelen feyiz ve varidat ile seni vâsıl eyler.

"Allahu Taâlâ'ya vâsıl olmak: Ancak nefsin sıfatlarını mahvetmek ve kalbin ilişiklerini kesmek ile olur. Kulun kul olması haysiyetiyle ondan böyle bir şey tasavvur olunamaz. Çünkü tabiat ve cibilleti icabıdır. Kulun iradesi ve çalışması kendi nefsiyle ancak Hakka vâsıl olmak için olsa bile bu dahi dâvalardan ve mahvi icabeden kötülüklerdendir. Ebul Abbas-i Mürsî: Velinin Allah'a vâsıl olmak isteği kendinden kesilmedikçe Allah'a vâsıl olamaz, buyurmuştur. Allahu Taâlâ bir kulunu kendine vâsıl etmek isterse kendinin yüksek ve mukaddes sıfatları ile kulunu öyle sarar ki, kulun kendi sıfatları kapanır ve gaip olur. Nasıl ki Kutsal ilâhî hadîsde bu halete işaret buyurulmaktadır.

(لا يزال العبد يتقرب الى بالنوافل حتى احبه فاذا احببته كنت سمعه الذى يسمع بى وبصره الذى يبصر بى ويده التى يبطش بها ورجله التى يمشى عليها) Kul kendini seveceğim zamana kadar nafile ibadetler ile bana yakınlaşmaya devam eder, kendini sevdiğim zaman kulun işiten kulağı ve gören gözü ve şiddetle kavradığı eli ve üzerinde yürüüğü ayağı ben olurum, buyuruyor. Kul, Mevlâsının fazıl ve keremiyle böyle mukaddes bir tecelliye mazhariyetinde *vuslat* makamında bulunmuş oluyor."

(لولا جميل ستره لم يكن عمل اهلاً للقبول) Eğer Allahu Taâlâ'nın güzel örtüsü ile örtülmemiş olsaydı hiçbir iş kabule lâyık olmazdı.

"Kul kendi nefsini görmek ve yaptığı ibadeti kendi nefsine nisbet eylemekle beraber kendi güc ve kuvvetinin şühuduna müptelâdır. Allah'ın meşiyetinden başka bir suretle bunlardan kurtuluş çaresi dahi yoktur. Olabilir ki, şühudundaki perdenin açılmasiyle ibadetlerinde riya ve gösterişlerde bulunarak halkın kendi hakkında sitayişte bulunmalarını ister. Bu haller hep gizlice Allah'a şirk etmekten ibarettir ve baştan başa hakiki ihlâsa münafidir. Ebu Abdullah-ı Kureşî: Allahu Taâlâ kullarından ihlâsı isteyince yaptıkları işleri hep hiç olur. İşleri hiç olunca yoksulluk ve ihtiyaçları artar ve bunun neticesinde kendileri için ve kendilerinden olan her şeyden teberrî ederler diyor."

(انت الى حلمه اذا اطلعته احوج منك الاحلمه اذا عصيته)
Sen isyanında Allah'ın hilmine muhtaç oluşundan ziyade itaatinde hilmine muhtaç bulunmaktasın.

"Kulun şerefi ve kadir ve kıymetinin yüksekliği ancak Rabbine bakışı ve ona doğru müteveccih oluşu ve sükûniyle itimad edişi iledir. Bunların aksine alçaklığı ve hisseti ve Allah'ın gözünden sukutu nefsini görmesi ve Allah'ın gayrine müteveccih olması ve başkalarına istinad eylemesiyledir. Kul, tâatte iken böyle pek büyük hatalara maruz bulunmaktadır. Mâsiyet hali ise bunun aksinedir. Çünkü mâsiyet Allah'ın gazabından korkmaya ve iftikar ve zillette bulunmaya sebep olur. Onun için isyanında Allah'ın hilmine

muhtaç oluşundan ziyade itaatinde hilmine muhtaç bulunmaktasın denilmektedir. Ebu Yezid-i Bistamî mâsiyetin tövbesi bir tövbedir, tâatin tövbesi bin tövbedir demiştir.''

(الستر على قسمين ستر عن المعصيه و ستر فيها فالعامة يطلبون من الله تعالى الستر فيها خشيه سقوط مرتبتهم عند الخلق و الخاصة يطلبون الستر عنها خشيه سقوطهم فى نظر الملك الحق) Setr, örtülmek iki kısım üzerinedir. Biri mâsiyetten örtülmek ve diğeri mâsiyette örtülmektir. Halkın avam kısmı mâsiyette örtülmek isterler ki, halk kendilerini gördüğü zaman onların nazarından düşmemeyi düşünürler. Havastan olanlar ise mâsiyetten örtülmek isterler ki, asla mâsiyette bulunamasınlar ve mâsiyette bulunup da Hakkın nazarından düşmesinler.

''Avam takımı daima en ziyade halkı görmektedirler. Halka karşı yapmacık iyiliklerle kendilerini iyi göstermek ve senalarını kazanmak kaygusundadırlar. Bir mâsiyette bulundukları zaman halk duyacak olursa gözlerinden düşmek korkusundan mâsiyetlerinin gizli kalmasını Allahu Taâlâ'dan niyaz ederler. Bu misillû insanlar hakkında mukaddes kitabımızın âyetlerinde:

(و يستخفون من الناس و لا يستخفون من الله و هو معهم)

Nastan korkarlar, Allah kendileriyle beraber olduğu halde Allah'tan korkmazlar, buyuruluyor. İman ehlinin havasından olan zevat ise avam takımının büsbütün aksine olarak himmetleri Taâlâ ve Tekaddes hazretlerine bağlıdır. Bunlar her an Allah'ın kendilerini görmekte olduğu murakabe ve kanaatindedirler.''

(من اكرمك انما اكرم فيك جميل ستره فالحمد لمن سترك ليس الحمد لمن اكرمك و شكرك) Sana kim ikram ederse ancak Allah'ın seni saran gözel örtüsüne ikram ediyor demektir. Şu halde hamd ve sena seni örtenedir, sana ikram edene değildir.

"Kulun varlığı âfetlerin ve kötülüklerin yeridir. Bunları kapatan Allah'ın örtüsü halkı birbirlerine sevdirmektedir. Bir adam sana bir ikramda bulunacak olursa zannetmiyesin ki sende iyilik ve güzel bir fazilet olduğu için ikram ediliyorsun. Şu halde nefsinin ne olduğunu bilmez olursun. Hem de halkın sana ikramları senin asıl halini bilmediklerindendir. Allah kötülüklerini setretmiş ve halka iyiliklerini izhar eylemiş olduğundan sana ikramda bulunmuş oluyorlar. Bu vaziyetinden Settar olan Allah'a hamd ve senada bulunmak icabederken ikram eden halka hamd ve sena edersen Allah'ın nimetlerine küfran etmiş olursun."

(ما صحبك من صحبك الا وهو بعيبك عليم و ليس ذلك الا مولاك الكريم خير من تصحب من يطلبك لا لشيء يعود منك اليه) Seninle her kim sohbet edecek olursa herhalde aybının yani gizli kalan kötülüğünün bilicisidir. Bu ise ancak kerîm olan Mevlânın sıfatıdır. Sohbet edeceklerin hayırlısı: Senden ona bir şey geçmemek üzere seni istiyendir.

"Sohbet Arapçada güzelce ülfet etmek ve yâr ve hemdem olmak anlamında kullanılır. Peygamberimizin mübarek asrında îman ile mukaddes huzurlarına devam ve mülâzemet edenlere verilen *eshap* ve *sehabe* ismi hususi bir sıfat olarak kullanılmaktadır. Allahu Taâlâ'nın ilmi bütün masivayı

muhit olduğundan Allah her an bizimle beraber hakikaten sahip olacak zat sana ihsanını bezleden ve sende bildiği çok kötülüklerin ihsan ve in'âmına engel olmıyandır ki, bu ancak Allahu Taâlâ hazretleridir. En hayırlı sahip olması dahi senden kendine erişecek hiçbir menfaat olmadığı halde daima seni nimetlerine gark etmiş olmasıdır."

(لوا شرق لك نورالیقين لرأيت الآخرة اقرب اليك من أن ترحل اليها و لرايت محاسن الدنيا قد ظهرت كسفة الفناء عليها)
Eğer yakînin nuru sana işrak etmiş olsaydı ahireti oraya göçüp gitmekten önce sana daha yakın görürdüm ve dünyanın görünüşteki güzellikleri üzerinde güneşin tutkunluğu gibi fâniliğin tutkunluğu âşikâr olduğunu görmüş olurdun.

"Yakînin nuru ile her şeyin hakikati olduğu gibi görülür. Hak onunla hak ve bâtıl onunla bâtıl olur. Ahiret hak ve dünya bâtıldır. Kulun kalbinde yakînin nuru parladıkta kendinden gaip olan ahireti yanında hazır bulur. Ahirete göçüp gitmeye ve bu suretle bulmaya lüzum kalmıyarak ahiretin hak olduğu anlaşılır. Yanında hazır olan dünyaya bakınca nurları tutulmuş bitmiş olduğunu ve fâniliğin süratle yaklaştığını görür. Yakînin nuru ile böyle bir nazar dünyada zehadetle aldanışlardan uzaklaşarak ahirete müteveccih olmayı perdeleicabeder."

(حجبك عن الله وجود موجود معه و لكن حجبك عنه توهم موجود معه) Allah ile beraber bir varın var oluşu: Seni Allah'tan perdelemiştir. Lâkin Allah ile beraber bir varın var oluşu tevehümü Onu senden perdelemiştir.

"Tasavvuf ehlinin tahkiki üzere Allah'ın gayri hiçbir mevcut olmadığı yukarıki hikmetlerde geçmişti. Mâsivanın var görünenleri ancak mücerret bir tevehhümden ibarettir. Tevehhüm ise bâtıldır. Kâinatın görünüşüne en ziyade benzeyen gölgelerdir. Gördüğümüz bu gölgeler, varlık ve yokluk mertebelerinin cümlesinde ne vardır, ne de yoktur. Görünen bu eserlerin gölgelikleri sabit olunca müessirin ehadiyeti izale edilmemiş olur. Çünkü bir şey ancak kendi misliyle çift olabilir. Eserlerin gölgeliklerini görenlerin bu hakiki görüşleri Allah'ı görmeye mani olamaz. Nasıl ki bir gölün kıyılarındaki ağaçların gölgeleri gölün içinde kayıkların gidişi gelişine mani olamıyacağı bu hakikatı gayet açık gösteren bir misaldir. Demek oluyor ki, Allah ile bizim aramızda bir perde yoktur. Eğer olsaydı o perde bize yakın olurdu. Halbuki bize en yakın olan Hak Taâlâ Celle ve Âlâdır."

(لولا ظهوره فى المكونات ما وقع عليها وجود ابصار لوظهرت صفاته اضمحلت مكوناته) O, mükevvenat içinde zuhur etmemiş olsaydı gözlerin bakışları bunların üzerine düşmezdi. Eğer sıfatları açıklanmış olsaydı kâinat mahvolur, bir hiçten ibaret kalırdı.

"Mükevvenatın perdeleri arkasından zuhur etmemiş olsaydı gözlerin görüşleri O perdeler üzerine düşmezdi. Mükevvenatın perdeleri bunların arkasından zuhurunu ve gözlerin bu perdeleri görüşlerini mucip olmuştur. Eğer perdelerin perdelikleri olmasaydı gözlerin görüşü bunların üzerlerine düşmezdi. Hakikî tecellîde bütün kâinat hiç olurdu."

(اظهر كل شيءٍ لأنه الباطن وطوى كل شيء لأنه الظاهر .)
Bâtın olduğu için her şeyi izhar eyledi ve zâhir olduğu için her şeyi dürüp bükerek gizledi.

"Zahir ve bâtın Allah'ın güzel isimlerindendir. Zâhir ismi kendinden gayri beraberince hiçbir zahir olmadığından her şeyin dürülmesini ve Bâtın ismi kendiyle beraber hiçbir Bâtın olmadığı için her şeyin zuhurunu iktiza etmekle şu halde her itibara göre Hak Taâlâ'nın ancak zatının var olduğu âşikâr olur."

(اباح لك ان تنظر مافى المكونات وما اذن لك ان تقف مع ذوات المكونات قال انظروا ماذا فى السموات فتح لك باب الافهام و لم يقل انظروا السموات لئلا يدلك على وجود الاجرام)
Mükkevvenata bakmayı sana mubah eyledi. Mükevvenatın zatlariyle beraber durup kalmaya izin vermedi. Semavata bakınız neler var demekle anlayış kapısını açtı. Yoksa semavatın kılıklarını sana göstermek için semavata bakın demedi.

"Allah'ın mükevvenata bakmak emri yalnız bunlara bakmak için değildir. Çünkü böyle bir bakış Allah'ın gayriyle uğraşmak ve Allah'tan uzaklaşmaktır. Emir bunun için değildir. Allah'ın mükevvenat içinde oluşuna erişebilmek içindir. (انظروا مافى السموات والارض) Semavat ve yerin içinde neler olduğuna bakınız âyetinde zarf edatı olan (Fi) harfiyle kasdedilen anlama işaret edilmektedir. Letaifü'l-minen kitabında: Kâinatın kuruluşu görünmek için değildir. Bu kuruluşun içinde Hak Taâlâ'yı görmek içindir diyor."

Ekvan, (الاكوان ثابتة باثباته وممحوة باحدية ذاته) onun isbatiyle sabit ve zatın ehadiyyetiyle mah-vol

muş bir haldedir.

"Ekvan kendi zatında sırf yokluktan ibarettir. Sübut vasfı ancak Allah'ın isbatiyle hasıl olmuş arazî bir keyfiyettir. Lâzım olacak ehadiyyetin varlığıdır. Ehadiyyet: Vahdet kelimesinin mübalâğa siygasıdır. Bu siyganın icabı daha eşed ve ekmeli bulunamıyacağı tahakkuk etmiş olmasıdır. Şu halde Ehediyyetin muktazası ekvanın mahvı ve butlânıdır. Çünkü başka bir ehadiyyet olamaz ve bulunamaz. Bulunsa da ehadiyyet olmaz ve ikiliği istilzam eder."

(الناس يمدحونك لما يظنونه فيك فكن انت ذاماً لنفسك لما تعلمه منها) Nâs sende iyilik bulunduğunu zannettikleri için seni medhederler. Sen nefsinde ne olduğunu bildiğinden nefsini zemmedici ol.

"Bir kulun kendi nefsinin fenalıklarını pek iyi bilmesi dolayısiyle nefsini istihkar ve zemmetmesi kendinden istenilmektedir. Çünkü bu hal nefsinin gurur ve şerrinden sakınmaya ve işlerinin iyileşmesine sebep olur. Nâsın kendini medhetmesi seni sakınmaktan alıkoymamalıdır. Çünkü insan başkalarının bilmedikleri kötülükleri kendi nefsinde pek âlâ bilir. Urefadan bir zat: medhedilmekle hoşlanan bir adam şeytanı gönlüne yerleştirmiş olur, demiştir. Urefadan diğer bir zat: Hangi bir adama: sen ne iyi adamsın denilecek yerde ne kötü adamsın denilmesinden daha ziyade hoşlanmazsa o adam Vallâhi kötü adamdır diyor."

(المؤمن اذا مدح استحيا من الله تعالى ان يثنى عليه بوصف لا يشهده من نفسه) Hakikî îmanlı bir zat medhedilirse kendi nefsinde olmadığını bildiği bir sıfattan dolayı

övüldüğü için Hak Taâlâ'dan utanmaya başlar.

"Hakiki îman sahibi kendi nefsinde medih ve senaya lâyık iyi bir sıfat görmiyen zattır. Böyle bir mü'min nâs tarafından iyilikleri söylenerek medhedilirse Allah'ın azamet ve celâletine karşı utancından nefsini hakîr görür. Kendi nefsine düşmanlığı ve nefreti ziyadeleşir ve bu vesile ile Allah'ın ihsan ve nimetlerine ait görüşü kuvvetlenir. Allah'ın nimetlerini ziyadeleştiren şükür: işte böyle şükürdür."

(اجهل الناس من ترك يقين ما عنده لظن ما عند الناس)

Nâsın en cahili yakîn ile bildiğini halkın zanniyle bildiklerine terk eden kimsedir.

"Halkın senasiyle mağrur olmak: Cehalet ve hamakatin son haddidir. Sofiyenin büyüklerinden, Haris-i Muhasibî: Butlan ile medhedilen kimsenin hoşnut olmasına misal olarak diyor ki: Böyle bir adamın hali senin içinde aşağıdan çıkan şeylerin kokusu misk kokuları gibidir, denildikte sevinip hoşnut olmasına benzer. Halbuki bir kulun kendi nefsinde bildiği kötülüklerinin kokuları daha iğrnç ve daha mülevves şeylerdir."

(اذا اطلق الثناء عليك ولست باهل فاثن عليه بما هو اهله)

Senâ ve sitayişe ehliyetin olmadığı halde Hak Taâlâ sana sitayişle halkın dilini açarsa sen Hak Taâlâ'nın ehli olduğu hamd ve senalarda bulun.

"Hakikî mü'min olan zat kendi nefsinde medh ve senaya hiçbir ehliyet görmiyen kimsedir. Çünkü yukarıdaki bahislerde geçtiği üzere medih ve senayı mucip olacak hallerin hiçbiri kendisinde yoktur. Şu halde bir kimse ehliyeti olmadığı halde Hak

Taâlâ onun medih ve senasiyle halkın dilini açarsa ona yaraşacak şey Hakkın ehlini bilmektir. Kul istihkakı yok iken Hak Taâlâ kendi medih ve sitayişiyle halkın dilini açtığından dolayı Hakkın hakkiyle ehli olduğu hamd ve şükran ile nefsini uğraştırmalıdır.''

(الزهاد اذا مدحوا انقبضوا لشهودهم الثناء من الخلق والعارفون
اذا مدحوا انبسطوا لشهودهم ذلك من الملك الحق)

Zâhidler medhedilince medih ve senayı halktan müşahede ettikleri için munkabız olurlar. Ârif olanlar medhedildiklerinde medih ve senayı Hak Taâlâ'dan müşahe- deleri dolayısiyle munbasit olurlar.

''Evvelki bahislerde geçmiş olduğu üzere zâhidler görüşlerinde Allah'ı görmezler, daima halkı görürler. Bu görüşlerinden dolayı mağrur olacak olurlarsa Hak Taâlâ'dan bekledikleri nasip ve kısmetlerini kaçıracakları korkusu ile munkabız olurlar. Bunlara göre âriflerin mertebeleri daha yüksektir. Ârifler, Rabları ile beraber daima huzurdadırlar. Medih ve senayı Haktan müşahede ettikleri için munbasit olurlar. Nefislerini kaybetmiş olduklarından bu suretle hal ve makamları ziyadeleşmiş olur. Bu misillû âriflerden ir zat yüzüne karşı medhedilirken hiçbir şey söylemiyordu. Kendine bir şey söylemiyorsunuz denilince, bana ne, ben arada değilim, medih ve sena eden Hak Taâlâ hazretleridir demiştir.

Mü'min (اذا مدح المؤمن فى وجهه ربا بالايمان فى قلبه) yüzüne karşı medhedildiği zaman kalbinde îman ziyadeleşir, mealinde rivayet edilen şerefli hadîs

böyle yüksek bir makama işaretle söylenmiş olduğu irfan erbabına müsellemdir. Gavsi âzam Abdülkadir-i Geylânî ve ârif-i Billâh Ebul Hasan Ali Şazelî'nin kendi nefisleri hakkında söylemiş oldukları manzum ve mensur kasidelerle nutukların ehadiyyetin cemi makamında söylenmiş olduğuna tasavvuf ehli müttefiktir."

(متى كنت اذا اعطيت بسطك العطاء و اذا منعت قبضك المنع فاستدل بذلك على ثبوت طفيليتك و عدم صدقك فى عبوديتك.)

Ne zaman sana bir şey verilince bu vergi seni bast ederse ve ne zaman verilmeyince verilmemek seni kabzederse bununla ubudiyetinde doğruluk olmadığına ve çocukluğunun sübutuna istidlâl et.

"Verilirse Bast verilmezse Kabz haletleri ârifler in nazarında ubudiyete münafidir. Bu hal nefsin henüz istekleri peşinde olduğuna alâmettir. Allah yoluna sâlik olan böyle durumda bulunursa ubudiyetinde hakiki doğruluk olmadığını bilmeli ve Allah'ın ehli araında yüksek makamları araştırmakta bir tufeyli olduğunu anlamalıdır. Tufeyl, Kûfe ahalisinden bir Arabın ismidir. Düğün velimelerinde davet edilmeksizin davetliler arasına karışıp gitmeyi âdet edinmişti. Kitabın müellifi sâlikler arasında henüz ehliyet kazanmadan yüksek makam yolcularına karışmak isteyeni Tufeyl'e benzetiyor."

(اذا وقع منك ذنب فلا يكن سبباً ليأسك من حصول الاستقامه مع ربك فقد يكون ذلك آخر ذنب قدرك عليك)

Senden bir günah sâdır olursa Rabbin Taâlâ ile istikamet husulünden meyüs olmaya sebep olmamalıdır. Bu günah sana takdir eilmiş son bir günah

olabilir.

"Ubudiyet üzere istikamete bir günahın işlenmesi engel değildir. Engel olan, işlenen günahta ısrar etmektir. Unutarak yahut bir yanlışlık eseri olarak sâdır olan günah sana takdir edilmiş son bir günah olabilir."

(اذا اردت ان يفتح لك باب الرجاء فاشهد مامنه اليك واذا
اردت ان يفتح لك باب الخوف فاشهد ما منك اليه)

Sana rica kapısının açılmasını istediğin zaman Allah'tan sana verilen fazıl ve kerem nimetlerini görmeğe çalış. Sana havf kapısının açılmasını istediğin zaman da Allah'a karşı muhalefetlerini birer birer müşahede et.

"Rica ve havf iki müşahededen beliren iki türlü hallerdir. Rica kapısının açılmasını istiyen, Allah'ın ihsan ve in'amını müşahede etmeli ve havf kapısının açılmasını istiyen yapmış olduğu mâsiyetleri ve Allah'a karşı edepsizliklerini düşünmelidir. Her iki türlü müşahedede rica ve havf halleri ziyadeleşir."

(ربما افادك فى ليل القبض مالم تستفده فى اشراق نهار
البسط لاتدرون اليهم اقرب لكم نفعا) Olabilir ki Bast gündüzünün parlayışında elde edemediğin faydayı Kabz gecesinde bulabilirsin. Menfaat cihetinden hangisinin size daha yakın olduğunu anlıyamazsınız.

"İrfan ehli kimseler, Kabzı Basta tercih ederler. Çünkü Kabz hali nefsin hoşuna gitmemekle beraber onlar, bu halde muhafazası icab eden edepleri yerine getirebilecek kuvvete de malik bulunmaktadırlar. Bast halinde kendileri

için açılmayan maarif kapılarının açılması dahi müyesser olur. Şu halde sâlike gereken Bast gündüzünün parlayışında Allah'ın nimetini bildiği gibi Kabz gecesinde dahi bilmektir. Müellif bu hikmette Kabz ve Bastın iyi neticeler vereceğini söylerken (لاتدرون اليهم اقرب لكم نفعا) hangisi menfaat cihetinden sizlere daha yakîn olduğunu bilemezsiniz âyeti ile istişhad ediyor. Bu âyet babaların ve çocukların mirasları hakkında Sure-i Nisâ'da nâzil olmuş bir âyettir. Cahiliyet zamanında çocukları mirastan mahrum ederlerdi. Mirasa dair âyetlerin nüzulü ile mirasta keyfî taksimata nihayet verilmiş ve Hak Taâlâ hazretleri, benim bildiğim ve emreylediğim gibi mirasları taksim ediniz. Babalardan ve çocuklardan hangisinin menfaat cihetinden sizlere daha yakîn olacağını bilemezsiniz buyurmuştur. Kabz ve Bast hallerinden hangisinin bize daha faydalı olacağı da bunun gibidir demek istiyor."

(مطالع الانوار القلوب و الاسرار) Nurların doğacak yerleri âriflerin kalpleri ve sırlarıdır.

"İlim yıldızlarının ve marifet aylarının ve tevhid güneşlerinin doğacak ve parlıyacak yerleri irfan ehlinin kalpleri ve sırlarıdır. Ebul Hasan Ali Şazelî: İman sahibi âsi bir mü'minin nuru açıklanacak olursa yerle göğün arasını doldurur demiştir. Mutî olan îman sahibini de artık buna kıyas etmelidir. İlâhî kutsal hadîste Hak Taâlâ (ما وسعنى ارضى و لاسمائى ووسعنى قلب عبدى المؤمن) Yerim ve âsümanım beni alamadılar. Onlara sığmadım. Lâkin mü'min olan kulumun kalbine sığdım,

beni alabildi, buyuruyor. Kalbe verilmiş olan bu en büyük hâssiyet ile mü'minler bu pek azîm mertebenin ehli olmuştur."

(نور مستودع فى القلوب مدده من النور الوارد من خزائن الغيوب) Kalplere emanet edilen nurun yardımı: Gayb hazinelerinden varid olan nurdandır.

"Kalplere emanet edilen yakîn nurunun istimdadı ve ziyasının izdiyadı gayb hazinelerinden varid olan nurdandır. Ebul Abbas-i Mürsî'den naklen bundan evvel zikredildiği üzere ezelî vasıfların nurudur.

(نور يكشف لك به عن آثاره و نور يكشف لك به عن اوصافه) Bir nur var ki senin için onunla eserlerinden ve bir nur var ki senin için onunla Hakkın vasıflarından keşif hâsıl olur.

"Hasselerle idrak edilen nur ile sana ekvandan ibaret olan Hakkın eserleri keşfolunur. Bu eserler ile müessire istidlâl edersin. Kalplere emanet edilen nur ile ezelî evsaf sana keşfolunur. Hattâ ayanen görebilirsin. Araştırdığın son maksat ve gaye dahi budur. Ve mertebenin şerefi de bundadır. Çünkü bu mertebede marifette tahakkuk etmiş ve müşahedede yükselmiş olursun. Sana delâlet edecek başka bir delile de muhtaç olmazsın İki nur arasındaki fark budur."

(ربما وقفت القلوب مع الانوار كما حجبت النفرس بكثائف الاغيار) Nefisler ağyarın kesafetleriyle örtüldükleri gibi bazı kere kalpler dahi nurlarla beraber durur.

"Kalpler nuranidir. Ulûm ve maariften hasıl olan nurlarla beraber bazı kere olabilir ki durur. Nefisler zulmanîdirler. Adetler ve şehvetlerden

zülmanî ağyarın kesafetiyle muhtecip olur. Nefisler zulûmat ile perdelendikleri gibi kalpler dahi envar ile perdelenirler."

(ستر انوار السرائر بكثائف الظواهر اجلالا لها ان تبتذل بوجود الاظهار وان ينادى عليها بلسان الاشتهار .) Serirelerin nur- larını zevahirin kesafetiyle setretmesi, bunları müptezel olmaktan ve şöhret bul maktan korumak ve yüceltmek içindir.

"Serair nuru kadir ve kıymetçe pek yüksek olup herkesçe görünmesi ve bilinmesi icab ederken bunların bir sanat ve alışveriş gibi zevahir ile mestur oluşları bunların herkesçe bilinmeleri gibi iptizalden ve şöhret lisaniyle ağyar arasında söylenmekten siyanet ve tâzim içindir. Ağyar arasında görünür ve söylenir olması ona ihanet gibi bir şeydir. Böyle bir *setr*'in tafsili (سبحان من ستر سر الخصوصيه بظهور البشريه) Beşeriyetin zuhuriyle hususiyetin sırrını setreden Allahu Taâlâ'yı takdis eylerim mealindeki hikmette geçmişti."

(سبحان من لم يجعل الدليل على اوليائه الا من حيث الدليل عليه ولم يوصل اليهم الا من اراد ان يوصله اليه.) Velilerine delil olabilecek şeyi ancak kendi mukaddes zatından gayriye bir delil yapmıyanı ve velilerinin erişmesini istediği şeye başka bir kimseyi eriştirmiyeni takdis eylerim.

"Allahu Taâlâ'nın gayri Allah'a delil olabilecek yoktur ve Allah'ın gayri ile Allah'a erişmek olamaz. Allahu Taâlâ'ya vüsûl ancak bir inayet ve hususiyet ile olabileceği gibi ilâhî kurbiyet ile mümtaz olan velileri dahi böyledir. Allah'a kurbiyetleri dolayısiyle kendilerine azîm hıl'atler

giydirmiş ve büyük minnetleriyle onların mütevellisi olmuş ve ağyarın bulaşığından kendilerini tathir etmiş ve kalplerine emanet ettiği envar ve esrar hassiyetlerini ihsan eylediğinden ilâhî gayretle kullarından en sâf olanların mertebelerine çıkarmış ve bu azizleri âlemde gizlemiştir. Kutsal hadîste (اولیائى تحت قبابى لايعرفهم احد غيرى) Velilerim benim kubbelerimin altındadırlar. Onları benden başka kimse bilmez buyurmuştur. Şazelî erenlerinden Ebul Abbas-i Mürsî: Veliyi bilmek Allahu Taâlâ'yı bilmekten daha çetindir. Çünkü Allah Kemal ve Cemal ile bilinmektedir. Senin gibi yer ve içer bir mahlûku nasıl ve ne zaman bilebilirsin? buyuruyor. Ebu Yezid-i Bistanî (اولياء الله تعالى عرائس ولا يرى العرائس الا من كان محرما لهم) AllahuTaâlâ'nın evliyası gelinlerdir. Gelinleri ancak mahrem olanlar görebilir demiştir."

(ربما اطلعك على غيب ملكوته وحجب عنك الاستشراف على اسرار العباد) Olabilir ki Melekût âleminin gaybine seni muttali eder ve kulların gizli işlerini görmemek için seni perdeler.

"Halkın gizli işlerinin birbirlerinden gizli kalması Hak Taâlâ'nın büyük bir lûtfudur. Hususiyle gizli iş bir aybı tazammun ediyorsa gözlerin onu görmiyerek kapalı kalmasındaki lûtfun ehemmiyeti daha ziyade anlaşılmış olur."

(من اطلع على اسرار العباد ولم يتخلق بالرحمة الالهيه كان اطلاعه فتنة عليه وسبب الجر الوبال اليه) Her kim kulların gizli işlerine vakıf olup da rahmeti ilâhiye ile tehallûk etmezse bu bilgisi kendi üzerine fitneye ve günahı kendine doğru çekmeğe sebep olur."

"Allahu Taâlâ bütün yarattığı kullarının her işlediklerini görüyor ve biliyor. Rahmet-i ilâhiyesiyle günahkârlara merhamet ve zalimlere karşı semahat ve cahillerin cehaletlerine mağfiret ve kötülerin kötülüklerine iyilik etmekle bütün kullarına re'fet ile muamele etmektedir. Her kim ibadullah'ın esrarına yani gizli olan işlerine vakıf olur ve ilâhî ahlâk ile mütehallik olmazsa bu suretle vakıf oluşu kendi üzerinde büyük fitnenin zuhuruna sebep olur. Çünkü bu halde kendi nefsini görmeye ve büyütmeye başlar ve Allahu Taâlâ'ya hâs olan Kibriya ve Azamet sıfatlarını iddia gibi en büyük dalâlet gayasına yuvarlanır. İbrahim Peygamber Aleyhisselâm semâvat ve arzın melekût âlemini müşahedesinde bir kulun mâsiyette bulunduğunu görüyor. Bunun helâkini Allah'tan istiyor. O adam helâk oluyor. Böylece birkaç adam helâk olunca Hak Taâlâ vahiyle diyor ki, Ya İbrahim; sen duası müstecap bir zatsın, benim kullarımın aleyhlerinde dileklerde bulunma, bunlar üç haslet üzeredirler: Olur ki tövbe ederler, ben de tövbelerini kabul ederim. Yahut onlardan bir evlât halk ederim, evlâtları benim tesbih ve takdisimle meşgul olur, yahut huzuruma geldikte istersem affeder ve istersem muazzebe ederim. Bu şerefli hadîsi Hazreti Ali Peygamberden rivayet eylemişlerdir. Allah, İbrahim Aleyhisselâm'a semâvat ve arzın melekût ve gyp âlemlerini gösterdikten sonra ilâhî ahlâk ile tehallûk ettirmiştir."

حظالنفس فى المعصية ظاهر جلى وحظها فى الطاعات باطن)

خفى و مداوات ما يخفى صعب علاجه) Nefsin mâsiyette hoşlanacağı açık ve bellidir. Tâatlerde hoşlanacakları huzuzatı ise kapalı ve gizlidir. Gizli olan illetin müdavatı daha çetindir.

"Nefsin cibilliyeti iktizası; daima hoşlanacağı şeyleri aramak ve ifası icabeden haklardan kaçınmaktır. Maâsiden tâatlerde bile gayet gizli hoşlanacak cihetler bulunabilir. Basiret erbabı hrhangi bir tâat ve ibadette nefislerinin hoşlandıklarını görürlerse nefsin türlü türlü hile ve oyunlarını bildikleri için derhal başka bir tâat ve ibadette bulunurlar. Basiret erbabından Ahmet ibni Erkam-i Belhî nefsinin fisebilillâh küffar ile gaza etmesi emrinde bulunduğunu görünce teaccüb ediyor. Hak Taâlâ mukaddes kitabımızda (ان النفس لأمارة بالسوء) hakikaten nefis kötülükle emredicidir buyu rulduğu halde nefsim beni hayır yoluna davet ediyor. Bu hiçbir zaman olacak iş değildir düşüncesiyle nefsime dedim ki, gazaya gidecek olursam kimseye haber vermeden tanınmaz, bilinmez bir halde giderim, nefsim: Benim de istediğim budur dedi. İlk hücumda düşman saflarına atılırım, şehit olurum dedim. Ben de bunu istiyorum dedi. Hülâsa böyle nefsin hoşlanmıyacakları birçok tehlikeleri söyledikçe rıza göstermesi üzerine Hak Taâlâ'ya yalvardım ve nefsimin böyle hayırlı bir işin isteğinde bulunmasının içyüzünü söylettirmesi niyazında bulundum. Bunun üzerine nefsim anlatmağa başladı. Beni bütün isteklerimden mahrum ediyorsun, beni her gün öldürüyorsun, gazaya gidecek olursan bir defada ölür kurtulurum.

Gazada şehit olduğun duyulunca büyük bir şeref ve şöhret kazanılmış olacaktır. İşte bu hal nefsin türlü türlü hile ve oyunlarını gösteren güzel bir misaldir."

(ربما دخل الرياء عليك من حيث لا ينتظر الخلق اليك)

Olabilir ki, halk seni görmediği halde ibadet ederken riyada bulunmuş olursun.

"Kulun ibadet ederken halkın karşısında bulunması kâfidir. Riya edip etmediğine dair bir âlâmet aramağa ihtiyaç yoktur. Fakat hiç kimse kendini görmediği halde de ibadetinde riyade bulunmuş olur. Böyle bir riya gayet gizlidir. Ancak bazı işaret ve alâmetler ile anlaşılabilir. Böyle gizli bir riyanın işaretlerinden biri halkın kendini âbit ve zâhit bildikleri için gösterdikleri hürmetlerden hoşlanmasıdır. Sofiyeden Davud-i Tâî'nin yanına birisi geliyor. Davud-i Tâî, niye geldiğini sorunca, ziyaretinize geldim diyor. Davud: ziyaret niyetinde bulunduğun için bir hayır işlemiş oldun, fakat benim başıma geleceği biliyor musun? Bana denilse: Sen kimsin ki ziyaret ediliyorsun? Zâhitlerden misin? Vallahi değil. Âbitlerden misin? Vallahi değil. Salihlerden misin? Vallahi değil. Bundan sonra Davud-i Tâî kendi nefsine hitap ile diyor ki: Gençliğinde fâsik idin, büyük olunca mürai oldun. Mürai olan kimse fâsıktan Vallahi daha şerlidir. Sofiye ekâbirinden birçok zevat hakiki ihlâs hakkında hep böyle işaretlerde bulunmuşlardır. Gizli ve açık riyadan ancak âbit ve muvahhitler selâmette kalmışlardır. Çünkü Hak Taâlâ şirkin her türlü inceliklerinden kendilerini

kurtarmış ve yakîn ve marifet nurlarının kalplerinde parlamsiyle halkı görüşleri büsbütün nazarlarından silinmiştir. Halkın karşılarında yaptıkları iyi ve güzel amelleri hep hâlistir. Sofiyeden Yusuf bin Hüseyin Razî: dünyada en aziz şey ihlâstır buyurmuştur."

(استشرافك ان لم يعلم الخلق بخصوصيتك دليل على عدم صدقك فى عبوديتك) Kendi hususiyetini halkın bilmesini istemekliğin ubudiyetinde sadık olmadığının delilidir.

"Bir insanın hususiyetinden maksat Hak Taâlâ'nın bazı kullarına tahsis eylediği faydalı bir bilgi, yahut yaratıcı bir iştir. Ubudiyette sadakat dahi kulun Hak Taâlâ'nın bildiğine kanaatle halktan hiçbir kimsenin kendi haline vakıf olmamasını isteyişidir. İhlâs ile ibadet eylediği için ağyarın bilmesine gayreti manidir. Şerefli hadîslerde aşikâr bir ibadete göre gizli bir ibadetin değeri yetmiş derece daha ziyade olacağı şerefvarid olmuştur. Sehl bin Abdullah-i Tüsterî: Her kim kendi ile Allah arasında olanı halkın bilmesini isterse gafil adamdır demiştir. Ebulhayr-i Aktâ dahi her kim yaptığı ibadetleri halkın bilmesinden hoşlanırsa o adam müraidir diyor."

(غيب نظر الخلق اليك بنظر الله اليك وغيب عن اقبالهم عليك بشهود اقباله عليك) Allahu Taâlâ'nın seni görüşü ile halkın seni görüşünden uzaklaş ve sana tecevvühü müşahedesiyle halkın teveccühünden gizlen.

"Bu hikmet: Evvelki hikmette geçen ubudiyette doğruluğun hakikatine işaret etmektedir. Kulun halk ile hiçbir ilişiği olmayıp görüşünün ve

istek ve dileğinin yalnız Allahu Taâlâ'ya münhasır olmasını gösteriyor; her iki hal birbiriyle karşılaşınca aşağıdaki yukarıdaki hal içinde gaip olacağını bildiriyor. Çünkü halktan gelecek şeyler hep vehmî ve bâtıl şeylerdir. Bunlara uymak birçok büyük günahlara sebep olur."

(من عرف الحق شهده فى كل شيءٍ ومن فنى به غاب عن كل شيءٍ ومن احبه لم يؤثر عليه شيئاً) Hak Taâlâ'yı bilen her şeyde Hakkı görür. Hak ile fânî olan her şeyden gaip olur ve her kim Hakkı severse Hak üzerine hiçbir şeyi üstün tutmaz.

"Hikmetler müellifinin söylediği haletler bu yüksek makamlara erişmek alâmetleridir. Bunları nefsinde görmiyen sâlik tahsili iddiasında bulunacağından bunlara erişebilmek için nefsiyle mücahedeye çalışmalıdır."

(انما حجب الحق عنك شدة قربه منك) Haktan seni mahcub edip perdeliyen onun sana şiddetle yakın bulunmasıdır.

"Yakınlığın şiddeti perde olduğu gibi uzaklığın şiddeti dahi perdedir. Yakınlığın şiddeti senin varlığının hiç olup gitmesi demektir. Hiç olup gidenle sabit ve mevcut olan arasında hiçbir münasebet yoktur. Ebul Hassan Şazelî; yakınlığın hakikati, Yakınlığın azameti için yakınlıktan gaip oluşudur. Nitekim miskin kokusunu alan kimse onun bulunduğu yere doğru yakınlaştıkça kokusu artmağa başlar. Fakat bulunduğu yere girince misk'in kokusu kesilir buyurmuştur."

(انما احتجب لشدة ظهوره وخفى عن الابصار لعظم نوره)
Hakkın muhtecip yani görünmez olması: Zuhu-

runun şiddetinden ve gözlerden gizli bulunması nurunun azametindendir.

"Zuhurunun iddetinden görünmez olmasının misali güneşin kendi zatıdır. Mahsus olan nurların en kuvvetlisi güneşin ziyasıdır. Ziyasının şiddeti görülmesine mani olmaktadır. Bu görülmemezlik hakikatte kendi zatından değildir. Çünkü kendi zatiyle zâhir olan kendi zatiyle muhtecip olmaz. Buradaki hicap nurun feyezanına karşı gören gözlerin zayıf oldukları için mukavemet edemediklerindendir. Hak Taâlâ'nın halka görünmez olması zuhurunun şiddetinden ve gözlerden gizli kalması nurunun azametindendir."

(لايكن طلبك مسبباً الى العطاء منه فيقل فهمك عنه و لكن طلبك لاظهار العبوديه و قياما بحقوق الربوبية) Hak Taâlâ'dan dileklerin, istediklerinin verilmesine sebep olmamalıdır. Dileklerin ubudiyeti izhar etmek ve Rububiyetin haklarını yerine getirebilmek için olmalıdır.

"Âriflerin anlayışlarına göre Hak Taâlâ'nın dileklerde ve yalvarışlarda bulunmakla emirleri, kendine karşı ubudiyeti izhar etmek ve Rububiyetin haklarını yerine getirebilmek içindir. Yoksa kendi istediklerine kavuşmak için değildir: Ebu Nasr-ı Sarrac *teslim* ve *tafviz* ehli için duanın ne olacağını erenlerden bir zattan sordum. Cevaben dedi ki: iki türlü duada bulunursun, biri dua etmek Allah'a karşı bir hizmette bulunmaktır. Vücudunun âzalarını bu hizmetle ziynetlendirmiş olursun. İkincisi Hak Taâlâ emretmiş olduğundan emrine imtisal eylersin. Âriflerden bir zat demiştir ki: Duanın

faydası ihtiyaç ve yoksulluğu Hak Taâlâ'ya arz etmektir. Hak ne isterse onu yapar. Bundan anlaşılıyor ki bir sâlik her istediği verildiği ve her duası kabul buyurulduğu halde dileklerden kesilmemelidir. Yoksulluk ve ihtiyacını daima arz etmekten geri durmamalıdır. Ebul Hasan Ali Şazelî: Dua ederken kasdın, duanın kabulü ile işinin görülmüş olması olmamalıdır. Belki dua ederken kasdın Hak Taâlâ'ya münacatta bulunmak olmalıdır buyurmuştur."

(كيف يكون طلبك اللاحق سبباً فى عطائه السابق)
Sonradan lâhik olan talebin evvelce ezelî âlemde sebkeden ilâhî atânın nasıl sebebi olabilir?

"Bu hikmet: Sebebin kadere bağlı oluşunun başlıca bir delilidir. Çünkü kulun Haktan istediği evvelce ezelî âlemde takdir edilmiş bir keyfiyettir. Sonradan vuku bulmuş olan bir talep evvelce takdir edilmiş bir keyfiyetin sebebi olamıyacağı bedihîdir. Çünkü lâhik sabıkın sebebi olamaz. Sebepler daima müsebbip olanlara tekaddüm etmekte değil midirler?"

(جل حكم الأزل ان يتضاف الى العلل) Ezelî ve ilâhî hüküm, bir takım illetlere bağlı bulunmaktan çok yüksek ve münezzehtir.

"Bu hikmet ikinci bir delili göstermektedir. Şöyle ki: Dilek sahibinin istediği ezelde mukadder olan ilâhî bir hükmün eseridir. Dilek sahibinin dilek ve duası neticesi değildir. Çünkü Allah'ın hükümleri illetlerin neticeleri olmaktan münezzehtir. O mutlak bir irade ve nafiz bir meşiyyet sahibidir. Bütün masiva kendi masnûatından

ibarettir. Ârif ve muhakkiklerin dedikleri gibi kendinin sun'u her şeyin illetidir ve san'atının hiçbir illeti yoktur."

(عنايته فيك لا لشئ منك و اين كنت حين و اجهتك عنايته وقابلتك رعايته لم يكن فى ازله اخلاص اعمال ولاوجود احوال تتوسل بل لم يكون هناك الا محض الا فضال و عظيم النوال)

Allah'ın sende olan inayeti senden vuku bulmuş değildir. İnayeti seni karşılayınca ve riayeti sana mukabil olunca sen nerede idin? Ezeliyette iyi işlerin ihlâsı ile ahvalin varlığı mevcut değildir. Orada olan ancak sırf ilâhî bir ihsan ve büyük vergiden gayri bir şey değildir.

"Allah'ın gayri hiçbir şey yok iken sen de yok idin. Tevessül edebileceğin ne ezelî bir ihlâsın ne de iyi âmalin vardı. Orada olan biten ancak ilâhî ve sırf bir kerem ve ihsanın tecellîsinden başka bir şey değildir."

(علم ان العباد يتشوقون الى ظهور سر العناية فقال (يختص برحمته من يشاء) وعلم ان لو خلا هم و ذلك لتركوا العمل اعتماداً على الازل فقال (ان رحمة الله قريب من المحسنين)

Allahu Taâlâ ezelî ilâhî ilminde yarattığı kullarının ilâhî inayet sırrının zuhurunu özliyeceklerini bildiği için Mukaddes kitabımızda (يختص برحمته من يشاء) dilediği kimseyi rahmetine hâs eder buyurmuştur. Ve kullarını oldukları gibi bırakacak olursa ezelî hükümlere itimat ile iyi işleri terk edeceklerini bildiği için mukaddes kitabımızda (ان رحمة الله قريب من المحسنين) hakikaten Allah'ın rahmeti iyi iş işleyenlere yakındır buyurmuştur.

"Muktazası rahmet olan ilâhî ninayet sırrının (zuhuru için يختص برحمة من يشاء) dilediğine rah-

metini tahsis eder buyurmuştur. Kulun bunda bir ilgisi yoktur. (ان رحمة الله قريب من المحسنين) İhsan edicilere hakikaten Allah'ın rahmeti ykındır, âyetinde zikredilen ihsan o inayetin bir işaret ve alâmetidir. Mucip bir illeti değildir. Ancak rahmeti kendine isnad etmesi kulların ezelî ahkâma işi terk ile ubudiyetin muktazası olan iyi işleri bırakmamaları içindir. Bunlar Allah'ın kulları üzerine vacip kıldığı haklarıdır."

(الى المشيئة يستند كل شيء ولا يستند هى الى شى)
Her şey meşiyyete istinad eder ve o meşiyyet hiçbir şeye istinad etmez.

"Her şeyin *meşiyyet*'e dayanması, meşiyyetin taallûk etmediği bir şeyin imkânsız ve muhal olduğundandır, meşiyyetin bir şeye dayanmaması dahi kemali vacip olan bir şeyde eksiklik bulunması imkânsız olduğu içindir. Buraya kadar geçen hikmetler güzelliğin son derecesindedir. Tekerrür etmeleri ayrıca şerh ve beyandan müstağnidir ve bunlar ezelî ahkâma ve sebepler ile illetlerin fıkdanına işaretleri ihtiva etmektedir. Kula vacip olan bu işaretler üzerine âmal ve ahvalini kurmuş olmasıdır. Bu tarik ile ubudiyet ve iftikarı iltizam ederek tedabir ile ihtiyarı terketmemiş olacaktır."

(ربما دلهم الادب على ترك الطلب اعتماداً على قسمته
و اشتغالاً بذكره عن مسئلته) Olabilir ki kul, ezelî kısmetine dayanarak edebin rehberliğiyle talebin terki üzerinde bulunur ve onun zikir ve fikri ile kendi dileklerinden geçmiş olur.

"Hak Taâlâ'nın zikrine dalmış ve kendi üzerinde cereyan etmekte olan mukadderatın

tasarrufatına rıza göstermiş olan sâlikin sual ve talebi terketmesi edebin icabı olabilir. Bu hal dahi Sofiye taifesinin mezheplerinden biridir. Ebul Kasım-i Kuşayrî diyor ki: Duanın mı yahut sükût ve rızanın mı efdal olduğunda ihtilâf edilmiştir. Sofiyeden kimi (الدعاء مخ العبادة) Dua ibadetin iliğidir, mealindeki şerefli hadîs icabınca kendi zatında ibadet olanı yerine getirmek evlâdır demişlerdir. Daha sonra bu Hak Taâlâ'nın hakkıdır. Müstecap olmayıp da nefsin hazzı hasıl olmazsa ubudiyetin fakru fakasını izhar ile rububiyetin hakkını yerine getirmiş olmaktır. Sofiyeden Ebu Hazım Âreç: Duadan mahrum olmak duanın müstecap oluşundan mahrum olmaktan daha şiddetlidir demiştir. Sofiye taifesinden bir cemaat: Sâlik olan zat lisaniyle dua eshabından ve kalbiyle sükût ve rıza erbabından olmalıdır demişlerdir. Böyle olunca her iki cihet yerine getirilmiş oluyor demektir."

(انما يذكر من يجوز عليه الاغفال وانما ينبه من يمكن منه الاهمال) Ancak gaflet edebilecek olana hatırlatılır ve ancak ihmal edecek olana tembih edilir.

"Bu cümle: talebin terki edep olabileceğine delil gibidir. Çünkü talep de gaflet olabileceğini müş'irdir. Tembih etmek ise ihmalin vukuunu göstermektedir. Bunların cümlesinden Taâlâ ve Tekaddes hazretleri münezzehtir. İşte bu illetlere binaen talebin terkini edebe muvafık görmüşlerdir."

(ورود الفاقات اعياد المريدين) Yoksullukların gelişi müritlerin bayramlarıdır.

"Bayramlar meserretle halka avdet eden sevinç

günleridir ve bu sevinçlerde halk muhteliftir. Bir kısmının sevinci nefsin isteklerine kavuşmasiyledir ki umumiyetle Müslümanların hali böyledir. Bir kısmının dahi meserret ve ferahı nefsin hoşlanacaklarının bulunmamasıdır ki, hâs olan müritlerin halleridir. Bunların işleri gücleri kalplerine murat ile sırlarını ağyarın bulantılarından tasfiye etmektir. Ve bu hali yoksulluğun türlüsiyle kendilerini kahredecek şiddetli fakr mertebesini buluşlariyle hâsıl olmaktadır. Bunları öyle bir halde görürsün ki fakrı gınâya ve şiddeti rızaya ve zilleti izzete ve marazı sıhhate tercih ederler. Çünkü bu durumda öyle bir rikkat ve halâvet duyarlar ki, kadir ve kıymetini ancak kendileri bilirler. Bunların fakru fâkası arttıkça Mevlâlarına kurbiyeletleri o nisbette artmaktadır.''

(ربما وجدت من المزيد فى الفاقات مالاتجده فى الصوم و الصلاة)
İhtiyaç ve yoksullukların artmasında bulabileceğini olabilir ki oruç ve namazda bulamazsın.

''İhtiyaç ve fâkaların gelişlerinde mürid için kalbin sâfiyeti ve serirenin tahareti gibi birçok ziyadelikler olabilir ki, onları oruç ve namazda bulamazsın. Çünkü evvelce geçen hikmetlerde denildiği gibi oruç ve namazda nefsin şehvet ve havası olabilir. Bu yolda âfetlerin sızmasından emniyet hasıl olmaz. Tezkiyenin de faydası olamaz. Fâkaların gelişleri böyle değildir. Çünkü hava ve şehvete herhalde münafidir.''

(الفاقات بساط المواهب) İhtiyaç ve fakru fâka: Bağışların yayılış sergileridir.

''İhtiyaç ve fâkalar: Sâliki Hak Taâlâ'nın

huzurunda bulundurur ve doğruluğun döşeğinde oturtulur. Böyle mukaddes bir hengâmede Rabbanî nefehatın ve Rahmanî büyük bağışlarla tecelliyatın zevk ve şevkini ancak orada bulunmuş olanlar bilirler.''

(ان اردت ورود المواهب عليك صحح الفقر و الفاقة لديك انما الصدقات للفقرا) Eğer üzerine bağışların gelişlerini istersen kendi yanında fakru fâkayı gerçekleştir. Sadakalar ancak fakir olanlar içindir.

''Bu cümlenin müeddası şimdi söylediği gibidir. Akabinde âyetin zikredilmesi bediî bir işareti haizdir ve fakru fâkanın gerçekleştirilmesi ubudiyetin evsafiyle tahakkuk etmektir ki, bu müteakip hikmette gelecektir. Müellifin istişhadeylediği âyetin Sofiye mesleğine göre fakirin doğruluğu sadakayı verenden almasıdır. Verene müteveccih olup elinde sadaka bulunandan alması değildir. Şu halde hakikatte veren Hak Taâlâ'dır. Çünkü sadakaları onlara vermeyi emreylemiştir. Haktan kabul ederse himmetinin yüksekliğiyle fakrında doğru bir fakirdir. Vasıtalardan kabul edecek kimse ise himmetinin düşüklüğü ile beraber görünüş itibariyle sûrî bir fakir demektir.''

(تحقق باوصافك يمدك باوصافه تحقق بذلك يمدك بعزه تحقق بعجزك يمدك بقدرته تحقق بضعفك يمدك بحوله وقوته) Kandi beşeriyet vasıfların ile gerçekleş ki Hak Taâlâ ilâhî vasıflariyle sana imdad etsin. Zilletin ve aczin ve za'fın ile gerçekleşir isen O kendi ilâhî vasıfları, izzi ve kudreti ve havl ve kuvveti ile sana imdad edecektir.

''Bu hikmet: İhtiyaç ve yoksulluk ile bunların

karşılıkları olan ihsan ve bağışların münasebetlerini göstermektedir. Şazelî, taifesinin büyük üstadı Ebul Hasan Ali Şazelî Ubudiyetin doğruluğu hakkında diyor ki, fakru acze mülâzemetle Allah için zillette bulunmaktır. Bu vasıfların ezdadı Rububiyetin mukaddes sıfatlarıdır. Bunlara göre sana ne? Sen hemen beşerî vasıfların ile tahakkuk etmeğe çalış. Ya Ganî Ya Allah senden gayri fakirin kimi var? dediğin zaman onu hazır bulmuş olursun. Hikmetler müellifinin sözlerindeki konular büyük üstad Ebul Hasan Şazelî'nin minhacı üzere cereyan etmektedir."

(ربما رزق الكرامة من لم تكمل له الاستقامة)

İstikamette tekemmül etmiyen kerametle rızıklanmış olabilir.

"Hakiki keramet ancak istikametin husul bulmuş ve kemale ermiş olmasiyledir. Bunun da merci-i ikidir. Biri Taâlâ ve Tekaddes hazretlerine imanın sıhhati ve Hâtemünnebiyyîn'e zâhir ve bâtında iktida ve tebaiyettir. Kula vacip olan ancak bunlara vâsıl olmak için çalışmaktır. Âdetlerin harikası mânasına gelen keramet ise muhakkiklerin nazarında ibrete şayan değildir. Çünkü istikamette tekemmül etmiyenlerde de görülür. Şazelî erenlerinden Ebul Abbas-i Mürsî bir adam yürür iken yol dürülüp de kendini Mekke'de yahut diğer memleketlerde bulsa mühim bir iş görmüş değildir. Asıl ehemmiyetli iş nefsin vasıflarını dürüp tayyetmektir ki, bu kendini Rabbin huzurunda bulmaktır. Ebu Muhammed Mürteiş'e filân zat su üzerinde yürüyor diyorlar. Nefsin havasına

muhalif olan kimse benim nazarımda daha büyüktür buyuruyor."

(من علامات اقامه الحق لك فى الشىء اقامته اياك فيه مع حصول النتائج) Hak Taâlâ'nın seni bir şeyde ikame edip durdurması alâmetlerinden biri o durumda neticelerin hasıl olmasıdır.

"Kulun kendi kendine bir amel, yahut bir hal ve durumda bulunuşunun itibarı yoktur. İbret ancak Hakkın seni bulundurduğu durumda olmakla beraber neticelerinin hâsıl olmasındadır. Hak Taâlâ'nın kulunu durdurduğu *tecrid* ve *esbab* durumlarına ait hikmetlerin ikincisi (ان اقامتك التجريد مع اقامة الله اياك فى الاسباب) hikmetinde tafsil edilmiş idi. Buradaki hikmet aynı ikinci hikmetteki durumları andırıyor. Hak Taâlâ herhangi bir şeyde kulunu durduruyorsa o durumda devam ettirerek neticelerini in'âm etmesidir. Bu surette iltizamı icab eden edepler ve tutumlar vardır ki *tecrid* ve *esbab* bahislerinde gösterilmiş idi."

(من عبر من بساط احسانه اصمته الاسائة ومن عبر من بساط احسان الله اليه لم يصمت اذا اساء)Kendi iyilikleri ve taâtleri dolayısiyle dilleri açılıp nasihatlerde bulunanlar bir mâsiyette bulunacak olurlarsa mâsiyet kendilerini susturur ve Allahu Taâlâ'nın ihsaniyle dili açılarak nasihat ve mevizalarda bulunanları herhangi bir mâsiyetin vukuu susturamez.

"Kendi nefsinin iyiliğini gören ve ilâhî tâatlere devam eden kimse dili açılıp da Allah'ın kullarına va'zederken kendisinden bir kötülük vuku bulacak olursa hacalet ve utancından sıkılarak susmuş olur.

Bu yol teklif ehlinin yoludur. Bunlar kendilerinden Allah'a doğru giden iyi ve kötü amellerine bakan kimselerdir. Allahu Taâlâ'nın ihsanını görünce kendi nefsinin iyiliklerinden gaip olup görmiyenlerin de dilleri açılır. Her iki halette dillerin açılışlarında bir fark yoktur. Vahdaniyet ve Kayyumiyetin müşahedesi her iki halette dilin cür'etini mucip olmaktadır. Bu yol dahi tarif ehlinin yoludur. Bunlar Hak Taâlâ'dan kendilerine gelen ilhamlara bakan kimselerdir."

(تسبق انوار الحكماء اقوالهم فحيث صار التنوير وصول التعبير.) Hukemanın nurları sözlerinden daha ileri geçer. Nurlandırmak nereye varırsa tâbiri bu bakıma göredir.

"Hukema: Hakîm kelimesinin cemidir. Hikmeti bilenler demektir. Mukaddes kitabımızda (ومن يوتى الحكمة فقد اوتى خيرا كثيرا) ve kime hikmet verilmiş ise ona birçok hayır verilmiştir. buyuluruyor. Şu halde Hukema, Allah'ı ârif olanlar ve bilenler demektir. Kendilerine mensup olan nurlar Allah hakkındaki bilgilerinin nurları ve yakîn kuvvetleridir. Bütün işler: Şeriki olmyan Allah'ın kudreti elindedir. Allah'ın kullarını irşad etmek ve Allah'ın izniyle kendilerine nasihatlerde bulunmak diledikleri zaman gönüllerinin nurları iftikar ve iltica ile Allah'a doğru ilerlemeye başlar. Kullarına hikmet sözleri söylendikçe kalplerinde kabul ve istidat yaratması niyazında bulunurlar. Hak Taâlâ bu niyazlarını kabul eder. Hikmet sözleriyle tekellüm ettikçe Hukema esrarının nurları kalplerinde yerleştiği için ölü bir yerin coşkun

yağmur sularını telâkki ettiği gibi telâkki etmekle fayda ve tam bir menfaat bulurlar. Hukemanın Allah'ı ârif olup bilmeleri Allah korkusundan ileri gelmektedir. Rivayet edilen eserlerde (راس الحكمة مخافة الله) Hikmetin başı Allah kurkusudur, şerefli hadîsi varit olmuştur. Mukaddes kitabımızda (انما يخشى الله من عباده العلماء) Allah'ın kullarından ancak bilgin kimseler Allah'tan korkarlar, buyuruluyor. Allah'tan havf ve haşyeti mucip olan bilgi Allah'ı bilmektir. Şu halde hukema Allah'ı bilen kimseler demektir. Hr ne kadar diğer resmi bilgilerde zayıf ve başkaları gibi dilleri dönmez ise de Hak ve hakikat bilgisi bunlardadır."

(كل كلام برزو عليه كسوة القلب الذى منه برز) Açıklanan herhangi bir söz onu açıklamış olan kalbin kisvesi üzerindedir.

"İnsanın dili kalbinin tercümanıdır. Kalb, sâf ve ağyarın bulantılarından temizlenmiş olursa üzerine mânevî nurlar işrak eder ve o nisbette dilin tercümanlığı ile nuranî sözler söylemeğe başlar. Bu sözler işitenlerin kulanklarına girince kalblerindeki bağlar açılır, Hakkın nidasını işitirler ve icabet ederler. Hafız Ebu Ukaym, Said bin Asım'dan rivayetle şöyle anlatır: Kadılardan bir zat tabiînden Muhammed ibni Vâsı'ın meclisine yakın bir yerde halka vaiz ve nasihat esnasında havf ve haşyetle titriyen kalbler ve göz yaşı döken gözleri ve tüyleri ürperten ve damarları çekilen derileri görmüyorum der. Muhammed ibni Vâsı, byu vaize hitaben: söylemekte olduğun hallerin senin sözlerinden neş'et eylediğini görü-

yorum. İlâhî bir zikir bir kalbden nasıl çıkarsa çıktığı gibi diğer bir kalbe girer demiştir. Hikmetlerin müellifi Tacüddin Atâullah, Şazelî taifesinin erenlerinden Ebul'abbas-i Mürs 'den feyz alan azizlerdendir.

Tacüddin Atâullah'ın kadri ne kadar yüksek olduğu üstadı Ebul'abbas-i Mürsî'nin şahadetleriyle anlaşılmaktadır. Letaif-ül-minen eserinde diyor ki üstadımızın şakirdlerinden bir arkadaşa, üstadımızın gönlünde bulunmaklığı çok özlüyorum demiştim. Arkadaşım bu arzumu üstadımıza söylemiş, huzuruna girdiğimde: Şeyhinizin gönlünde bulunmayı istemeyiniz, belki şeyhinizin sizin kalbinizde bulunmasına çalışınız, şeyhiniz kalbinizde ne kadar bulunursa siz de şeyhinizin kalbinde o nisbette bulunmuş olursunuz buyurdular. Daha sonra ne olmak istersin? dedi, şöyle şöyle olursun diyerek birtakım mertebeler saydı. Bunlardan yalnız bir cümleyi hatırlıyorum. Azîm bir hal sahibi olacaksın buyurmuş idi. Üstadın oğlu Cemalüddin diyor ki, Ataullah'ı fıkıh ilminde en ileriye geçirmek istediklerini pederime söyledim. Biz onu tasavvufta en ileri makama geçireceğiz dediler."

(من اذن له فى التعبير فهمت فى مسامع الخلق عبارته وجليت اليهم اشارته) Her kime hakikatlere dair söz söylemeğe izin verilirse söylediği sözleri halkın gönüllerinde anlaşılmış ve işaretleri açıklanmış olur.

"Sulehadan Ahmed-ül-Kassar'a diyorlar ki: seleflerimiz eshap ve tabiînin sözleri bizim sözle-

rimizden daha ziyade faydalı olması nedendir? Cevabında: Seleflerimiz İslâmın izzeti ve nüfusun necatı ve Rahman'ın rızası için söylerler idi. Bizler ise kendi nefsimizin izzeti ve dünya ve halkın hoşlarına gidecek sözler söyleriz demiştir."

(ربما برزت الحقائق مكسوفة الانوار اذا لم يؤذن لك فيها بالاظهار) Senin için açıklanmasına izin verilmemiş olan hakikatlerin nurları tutulmuş olarak zuhur edebilir.

"Lâzım gelen vasıfları istikmal etmiyen sâlike Rabbanî hakikatlerden bir şeyin izharına izin verilmez. Mezun olmayan izhar edecek olursa ağyarın rüyeti zulmetinden nurları tutulmuş olarak zuhur eder. İşitenlerin kulakları bu nuru kararmış sözleri dinlemez ve kalpleri inkâr eder. Tacüddin-i Atâ'nın üstadı Ebu'l-Abbas-i Mürsî: bir hakikate dair iki kimse söz söylerken birinden kabul ve diğerinden red edilir diyor."

(عباراتهم اما لفيضان وجد اولقصد هداية مريد فالاول حال السالكين و الثانى حال ارباب المكنه و المحققين) Hak yolu erenlerinin ifadeleri ya bir vecdin coşkunluğu yahut bir müride gösterilecek yolun doğruluğu içindir. Evvelkisi sâliklerin ve ikincisi temkin erbabı muhakkiklerin halleridir.

"Şuhudî bilgilerin ve gaybî emirlerin mütalâasından neşet eden tâbir ancak iki mânanın biriyle olabilir. Ya bir vecdin galebe ve feyezanı ile olur ki bunda vecdedenler mazurdurlar ve bu hal hidayet ehli sâliklerin halidir. Yahut müridin hidayeti kasdı içindir ki, irşad ve hidayeti tazammun ettiği cihetle irşada memur olanların iltizam

etmeleri icabeder. Bu hal de temkin ehli muhakkiklerin halidir."

(العبارات قوت لعائلة المستمعين و ليس لك الاما انت له آكل)
İbareler dinliyenlerin gıdasıdır. Senin için ancak yiyebileceğinden başka bir şey yoktur.

"Mev'iza ve hikmetleri işitip dinliyenler fakru ihtiyaç ile muttasıftırlar. Bunlar onların gıdalarıdır. Bu gıdalar muhtelif olduklarından birine yarıyan gıda diğerine yaramaz olabilir. Bir âlimden yahut âriften ve bu yolun sâliklerinden birinden işittiğin bir ibareden faydalanamaz isen sana yarıyacak bir gıda olmadığını bilmelisin. Sana yaramaz da başkalarına yarıyabilir. İşitilen herhangi bir mânanın işitenin haliyle mütenasip olması gerektir."

(ربما عبر عن المقام من استشرف عليه و ربما عبر عنه من وصل اليه و ذلك ملتبس الا على صاحب بصيره) Herhangi bir makamdan tâbirde bulunan zat o makamı henüz uzaktan görmüş olabileceği gibi o makama ermiş bulunanlardan dahi olabilir. Bu hal ancak basiret sahibinden başkalarını iltibasa düşürür.

"Yakın makamlardan bir makama eren o makamı henüz uzakta görüp de içinde bulunmakla tahakkuk etmiyen dahi tâbirde bulunabilir. Basireti olmıyanın iltibasa düşeceği bellidir. Basiret sahibine ise gizli kalacak bir şey yoktur. Çünkü söylenen sözlerde asıl bâtınî söz söyliyeni görür ve kemal ile noksanı bilir. Konuşunuz ne olduğunuz anlaşılır denilmiştir.

(لا ينبغى للسالك ان يعبر عن وارداته فأن ذلك يقل عماها فى قلبه و يمنعه وجود الصدق مع ربه) Sâlik için ilâhî varidatına dair tâbirde bulunmak gerekmez.

Çünkü onun tesiri kalbinde azalır ve Rabbi Taâlâ'ya karşı olan doğruluğuna mani olur.

"Salikin ilâhî varidatına dair kendi ihtiyariyle tâbirde bulunması doğru değildir. Bunları gizlemeli ve kimseye duyurmamalıdır. Ancak kendini irşad edene söyliyebilir. Çünkü ilâhî varidatın söylenmesinde nefsi bir lezzet ve inşirah bulur. Bu sebeple varidatın kalpte yapacağı güzel tesirler azalmağa başlar."

(لا تمدن يدك الاخذ من الخلائق أن ترى ان المعطى فيهم مولاك فاذا كنت كذلك فخذما وافقك العلم) Halktan birine bir şey almak için elini uzatma! Ancak verenin Mevlân olduğunu görüyor isen ilmin ve bilginin muvaffakati üzerine elini uzatıp alabilirsin.

"Bu *tecerrüd* ehli sâlikler için halkın yardımı ile kendilerine verilecekleri alabilmek hususunda hallerini tatbik edecekleri büyük bir kaidedir. Hikmetlerin müellifi bu kaideyi gayet veciz ve bediî bir surette zikreylediğinden biraz tafsili herhalde istifadeyi mucip olacaktır. Malûm olduğu üzere kulların mutad olan rızıkları iki kısma münkasemdir. Bir kısmı ticaretler ve sanatlar gibi esbab ile elde edilen rızıklardır. Diğer kısmı hiçbir çalışma olmadan halkın yardımlariyle hasıl olan rızıklardır. Bu kısımların biri *esbab* ve diğeri *tecrid* tarikiyle vuku bulmaktadır. Her iki kısmın başlı başına âdab ve ahkâmı vardır. Esbab kısmına ait âdab ve ahkâmdan müellif bahsetmemiştir. Bu kısmın âdab ve ahkâmı fıkıh ilminde tafsil edilmiştir. Müellif yalnız Tecrid kısmında bahsetmektedir ve Tecrid kısmı ahkâmını iki mühim şart

ile icmal eylemiş ve bunları halktan yardım olabilmek için alınmasının sahih olacağına şart etmiştir. Bunun şartı: Verenin ancak Mevlâsı Hak Taâlâ olduğunu görmesidir. Alan için bunun şart edilmesi tevhidin tahkikinden ve tecridin tahlisinden halinin muktazası olduğu içindir. Bu suretle sâlik kanaat ve tevekkül makamına sahip olur ve rızkın endişesi kalbinden çıkar ve halk ile hiçbir alâkası kalmaz. Bu vasıflar ile muttasıf olmazsa halkın kölesi olur. Kalbi her zaman bunlar ile uğraşır ve tamahı ve halkın ellerindeki nimetlere rağbeti artar. Bu sebeplerden dolayı büyük günahlara ve kalbin mâsiyetlerine ve nifak ve riya gibi çirkin sıfatlara tutulur."

(ربما استحيا العارف ان يرفع حاجته الى مولى لا كتفائه بمعيشته فكيف لا يستحي ان يرفعها الى خليقته) Ârifin Mevlâsı Hak Taâlâ maişetine kâfi olduğu için Hacetini Mevlâsına arz etmekten utanabilir. Hacetin halka bildirmekte Haktan nasıl hayâ etmesin?

"Talep ve dileğin terki edep icabıdır. Ârif ve Muhakkikler Allah'a karşı dilekte bulunmaktan hayâ eder. Hele halktan bir dilekte bulunacak olurlarsa Hak Taâlâ'dan nasıl hayâ etmemezlikte bulunabilirler? Sehl bin Abdullah-i Tüsterî gece ve gündüzün her anlarında Hak Taâlâ her nefsi ve her kalbi görmektedir. Kendinden gayrine hangisinin bir dileği olduğunu görürse iblis'i ona musallat eder buyurmuştur."

(اذا التبس عليك امران فانظر اثقلهما على النفس فاتبعه فانه لايثقل عليها الا ما كان حقاً) Yapacağın iki işten hangisini yapacağına dair iltibasa düşersen nefsine

hangisinin ağır geleceğini düşünüp anlayınca o işi yap, çünkü ancak hak olan nefse ağır gelir.

"Nefisler itibariyle iki işten birini yapmak için en doğru mizan budur. Çünkü nefisler bilgisizlik ve oburluk tabiatiyle daima hoşlanacakları istekler peşindedirler. Hakların ifasından kaçarlar, münasip olmayan işlere doğru koşarlar. Yapılacak işlerden hangisinin yapılması daha evlâ olduğunu tâyin etmek için diğer daha ince bir mizan o işi işlerken ölüm halinin gelmiş ve ölmek üzere bulunmuş olduğunu takdir etmektir. Böyle bir takdir içinde herhangi bir iş ve hal kalacak ve kaçmıyacak olursa o iş ve hal haktır. Çünkü ölüm haktır. Hak gelince hak olan her iş ve hal yerinde sabit olarak kalır, bâtıl ise münhezim olup kaçar."

(من علامات اتباع الهوى المسارعة الى نوافل الخيرات
و التكاسل عن القيام بالواجبات) Küçük hayırlı işlerde bulunmağa çalışarak üzerine vacip olanları yerine getirebilmekte tembellik etmek nefsin hevasına uymak alâmetlerindendir.

"Bu hikmet: Bâtılın hafifliğini ve hakkın ağırlığını gösterecek suretlerdendir. Ekseri halkın hali böyledir. Tövbekâr bir adamın Farz ve Vaip gibi işlenmesi ağır olmayan Sünnet ve müstehabba müteallik hafif işlere doğru koşmakta olduğunu görürsün. Bununla beraber Hakkın ve halkın zimmetinde kalan haklarının ifasında tembellik etmektedir. Bunun asıl sebebi kendilerini aldatan nefislerinin riyazatile iştigal etmediklerindendir. Muhammed bin Ebil-Verd, nâsın helâki iki türlü gidiştedir; Nafile bir işle uğraşıp bir farzı terk

etmek ve kalbin bir azim ve cezmi olmadan vücudu ve âzaları ile ibadette bulunmaktır demiştir.''

(قيد الطاعات باعيان الاوقات كى لا يمنعك عنها وجود التسويف ووسع عليك الوقت كى تبقى لك حصة الاختيار.) Hak Taâlâ taâtleri muayyen vakitlere bağladı. Sonra yaparım diyerek tesvifin sana engel olmaması için de vakti genişletti.

''Arapçada Tesvif kelimesi 'sevfe' lâfzından tasrif edilmiştir. Sevfe lâfzı daha sonra ve ileride gibi anlamlara delâlet edatıdır. Hak Taâlâ'nın emreylediği taâtleri muayyen vakitlere bağlamış olmasının iki büyük nimeti vardır. Birisi muayyen bir zamana bağlanmış olduğundan taâtı vaktinde ifa ederek sevabını kazanmaktır. Böyle yapmamış olsaydı sonra yaparım diyerek geri bırakırdın ve sevabı kaçırmış olurdun. İkincisi taâtin vaktini genişletmiş olmasıdır. İstediğin gibi sükûn ve huzur ile taâti yerine getirebilmek ve hiçbir sıkıntı ve darlığa uğramamaktır. Bunlar Hak Taâlâ'nın büyük nimetleridir.''

(علم قلة نهوض العباد الى معاملته فأوهب عليهم وجود طاعتة فساقهم اليها لسلاسل الايجاب عجب ربك من قوم يساقون الى الجنة بالسلاسل.) Hak Taâlâ kullarının kendi işlerine davranışlarının yavaşlığını bildiği için kendi muamelâtına doğru onları icap zincirleriyle sevk etti. Zincirler ile Cennete sevk edilen cemaatten Rabbin taaccübeyledi.

''Hak Taâlâ kulları üzerine vacip olan ibadetlerin ifasında gevşek davrandıklarını bildiği için ubudiyeti yerine getirmek ve Rububiyetin müşahedesinde bulunmak hususunda onları korkuttuğun-

dan korkunun zincirleri bunları nimetlerin bulunduğu mahalle doğru sevk eyledi ve çocuğa ypılan muamele gibi muamelede bulundu. Çocuğun nasıl terbiye edildiğini, dayak bile yediğini görüyorsun. Çocukluğu icabı hoşlanmadığı şeylere katlanıyor. Bunlar hep kendileri için olduğunu ancak büyüdükten sonra anlıyabiliyorlar. Zincirler ile Cennete sevk cümlesi Peygamberimizden zabıt ve tesbit edilen şerefli hadîse işarettir (عجب الله من اقوام يقادون الى الجنه بالسلاسل) Zincirler ile Cennete çekilen cemaat lerden Allah taaccübeyledi mealinde olan bu hikmet hadîs kitaplarında rivayet edilmiştir. Allah'a nisbet edilen taaccübün mânası böylece acayip bir keyiyeti halkına bildirmiş olmasıdır."

(اوجب عليك وجود خدمته وما اوجب عليك الادخول جنته)
Hak Taâlâ hizmeti senin üzerine vacip kılmıştır. Sana vacip eylemediği ancak Cennete duhulündür.

"Bu hikmetin ibaresi daha evvelki mânaya pek güzel muvafakat etmektedir. Asıl maksat şudur: Allahu Taâlâ bütün halkından ganidir. Ne halkın taâtlerinden bir faydası, ne de mâsiyetlerinden bir zararı vardır. Halkı bir takım teklifler ile mükellef etmesi ise ancak kendilerine yarıyacak maslahatlarından başka bir şey için değildir. Umumiyetle halkın ahvaline bakılırsa emirlerin ve nehiylerin hükümlerine inkıyadlarında teennî ve terkettikleri bile görülür. Bunun için tekliflerde nihayet hesap ve azap ile korkutınağa muhtaç olmuşlardır. Umum halkın arasında Hâs kulların korkutulmağa ihtiyaçları yoktur. Bunların basiretleri nurlandırılmış ve kalplerine iman yazılmış ve

taât ve ibadet kendilerine sevdirilmiş ve isyana karşı nefret ettirilmiştir. Bunlar ne yparlarsa bütün işleri Allah'ın rızasını kazanmaktan ibarettir. Halkın böyle bahtiyarlarından biri sahabeden Suhayb-i Rumî'dir ki Peygamberimiz bu zat hakkında (نعم العبد صهيب لولم يخف الله لم يعصه) Suhayb ne güzel kuldur. Allah'tan korkmamış olsaydı bile Allah'a âsi olmazdı, buyurmuşlardır."

(من استغرب ان ينقذه الله من شهوته و ان يخرجه من وجود غفلته فقد استعجز لقدرة الالهيه وكان الله على كل شيء مقتدرا) Her kim şehvetine düşkün bir adamı Allahu Taâlâ'nın onu bu şehvet ve gafletten çıkarıp kurtaracağını istiğrab ederse Allah'ın kudretine aciz isnadetmiş olur. O her şeyi yapınağa muktedirdir.

"Şehvetinin esiri olan bir adam şehvetinin tamamiyle hükmü altına geçmiş olduğundan Allah'ın bu esaret ve gafletten kendini kurtaracağını garip görmesi Allah'ın kudretine aczi nisbet etmek gibidir. Halbuki Mukaddes kitabımız (وكان الله على كلى شيء مقتدرا) Allah her bir şeyi yapınağa muktedirdir buyuruyor. Şehvetine düşkün ve esir bir adamın şehvetinden kurtarılması dahi şeylerden bir şeydir ve şu hakikati iyice bilmelidir ki kulların kalpleri ve bütün varlıkları Allah'ın kudreti elindedir. Her ne olursa olsun yeise düşmemeli ve zillet ve iftikar ile Mevlâ'nın kapısına iltica etmelidir. Olabilir ki kendinin çetin gördüğünü Hak Taâlâ kolaylaştırmış olur. Allah'ın azamet ve kudretine göre bunlar olamıyacak şeyler değildir. Bugün tebcil ve takdis ettiğimiz

aizze arasında tövbelerinden evvel işlemiş oldukları birçok zelle ve kabahatlerini tövbekâr olduktan sonra Hak Taâlâ lûtuf ve keremiyle düşmüş oldukları çukurlardan çıkarmış; amellerini islâh ve hallerini tasfiye eylemiş ve bütün çirkinliklerini güzelliklere çevirmiş ve mertebelerini en aşağı derekeden en yüksek dereceye çıkarmıştır. İmam-ı Buharî gibi hadîs imamlarından İmam-ı Müslim sahihinde Ebu Said-i Hudrî rivayetiyle Peygamberimizden bu şerefli hadîsi nakleylemişlerdir. Sizden evvelki zamanlarda bir adam doksan dokuz kimseyi öldürmüş oluyor, sonra yeryüzünde en ziyade âbid olanı araştırıyor, bir rahibe delâlet ediyorlar. Rahibe gidiyor ve doksan dokuz insanı öldürdüğünü ve bu cinayetlerin tövbesi olup olmadığını soruyor. Rahip bu katillerin tövbesi olmadığını söyleyince rahibi dahi öldürüyor. Öldürdüğü insanlar yüz nefer oluyor. Sonra yeryüzünde en bilgin adamı araştırıyor. En bilgin kimseyi gösteriyorlar. Bu en bilgine yüz insan öldürdüğünü ve bunun tövbesi olup olmadığını sual edince: Evet tövbesi vardır, seninle tövbe arasına kim girebilir? diyor. Sonra kendine bir mekân tarif ediyor, orada Allah'a ibadet eden kimseler var, git onlarla beraber ibadet et, bir daha kendi yerine dönme diye sözünü bitiriyor. Bu adam ibadet edenlerin yerlerine doğru giderken yarı yolda ölüyor. Bunun üzerine Rahmet ve Azap melekleri muhasamaya düşüyorlar. Rahmet melekleri tövbe niyetiyle geldi, kalbi Allah'a müteveccih idi diyorlar. Azap melekleri ise hiçbir hayır işle-

memiştir diye kabul etmiyorlar. Melekler bu muhasamada iken bir melek insan suretinde yanlarına geliyor ve bunu aralarında hakem olarak kabul ediyorlar. Hakem olan melek, yolu ölçün hangi tarafa yakınsa o tarafa aittir diyor. Dediği gibi yolu ölçüyorlar, ibadet edenlerin yerlerine daha yakın olduğu anlaşılıyor. Rahmet melekleri bu adamı almış oluyorlar."

(ربما وردت عليك الظلام ليعرفك قدر ما من به عليك)

Olabilir ki sana minnetin kadrini bildirmek için karanlıklar gelir.

"Karanlıklar nurların zıdlarıdır. Her nurun karşılığında bir karaltı vardır. Her karaltı nurun miktarıncadır. Hicran ve ayrılık gecelerinde sana iras eylediği hicap karanlıkları; vuslat ve kurbette sana in'am eylediği huzur ve tecellî nurlarının kadrini bildirmek içindir."

(من لم يعرف قدر النعم بوجدانها عرفها بوجود فقدانها)

Nimetlerin varlıklarında kadirlerini bilmiyen yokluklarında kadirlerini anlamış olur.

"Nimetlerin varlığı zamanında halkın çoğu gafletleri sebebiyle kadirlerini bilmezler. Ancak nimetler ellerinden gidince anlıyabilirler. Seri-ü Sakatî: Kadrini bilmiyen nimeti elinden nasıl gittiğini bilemez demiştir. İmam-ı Gazalî: Tasavvuf ehlinden bir zatın üzerine aldığı vazifeleri anlatırken diyor ki: Bu zat her gün hastahanelere gider, hastaların türlü türlü hastalıklara müptelâ olduklarını görür. Oradan hapishanelere gider. Cinayetlerin irtikâbiyle canilerin çekmekte oldukları ukubetleri temaşa eder ve oradan kabristana

gider, defnedilen cenazeleri ve oraya gelen cenaze sahiplerinin ah ve figanlarını gördükten sonra ikametgâhına kapanarak akşama kadar görmüş olduğu belâlerdan muaf olduğu için Hak Taâlâ'ya şükreylerdi demiştir."

(لا تدهشك واردات النعم عن القيام بحقوق شكرك فان ذلك مما يحط من وجود قدرك) Nimetlerin gelişleri şükür haklarını yerine getiremiyeceğim endişesiyle seni dehşetlendirmesin. Nefsini şükürden âciz görmekle kadrini indirmiş olursun.

"Allahu Taâlâ'nın nimetleri birbiri ardınca gelirken şükründen âciz olmak düşüncesiyle dehşetlenmek gerekmez. Çünkü Hak Taâlâ senin kadrini yükseltmekte ve senden sâdır olan az bir şeyi çok görmektedir. Nefsinin hakkını küçültüp kadrini indirme. Sehl bin Abdullah: Herhangi bir nimete hamdetmek o nimetten daha değerlidir, kendiyle hamdetmek ilham edilen nimet, evvelkinden efdaldir. Çünkü şükretmek nimetin ziyadeliğini muciptir demiştir."

(تمكن حلاوة الهوى فى قلب هو الداء العضال) Dünya şehvetleri zevkinin kalpde yerleşmesi çaresiz dertlerddendir.

"Kalb: iman ve marifet ve yakînin mahallidir ki, bunlar nefsin hevası ve şehvetin istilâsı dertlerinin ilâçlarıdır. Eğer heva ve hevesin şirinliği kalbde yerleşecek olursa tedavi çaresizleşmiş ve kurtuluş güçleşmiş olur."

(لا يخرج الشهوة من قلب الا خوف مزعج او شوق متعلق) Şehveti, kalbinden ancak âciz düşürecek bir korkudan yahut tahammül edilmez bir şevkten gayri

bir şey çıkaramaz.

"Kalbde yerleşmiş şehveti ancak kahir ve galip bir kuvvetin melekût âleminden gelişi çıkarabilir. Böyle kahir ve galip kuvvetin zuhuru Allah'ın cemal ve celâl sıfatlarının tecellisi ile olur. Cemal sıfatının tecellisi ile amansız ve pek sıkıcı bir iştiyakın istilâsı ve celâl sıfatının tecellisiyle karşılanmıyacak müthiş bir korku belâsiyle gelir."

(كما لا يحب العمل المشترك كذلك لا يحب القلب المشترك العمل المشترك لايقبله و القلب المشترك لا يقبل عليه) Ortaklıklı işi sevmediği gibi ortaklıklı kalbi dahi sevmez. Ortaklıklı işi kabul etmez ve ortaklıklı kalbe dahi yüz dönmez.

"Ortaklıklı iş: Yapmacık, gösteriş ve riya ile bulaşık iştir. Ortaklıklı kalb dahi içinde Allah'ın gayrinin muhabbeti bulunan kalbdir. Şu halde ortaklıklı iş sahibinin gözü halkta olduğu için illetlidir ve ortaklıklı klb sahibinin gözü kendi nefsinde olduğundan çürüktür. Ortaklıklı kalbi ne sever, ne de ondan razı olur. Her kim işlerini ihlâs ile doğrultur ve ahvalini sadakatle idare ederse Allah'ın sevgili kulu olur. Yoksa başka türlü asla olamaz.,,

(انوار اذن لها فى الوصول وانوار اذن لها فى الدخول)
Bir takım nurlara erişmek ve bir takımlarına erişip içeri girmek için izin verilmiştir.

"Gaybin hazinelerinden gelen nurlar iki kısımdır. Bir kısmına kalbin dışına erişmek ve bir kısmına kalbin tam içine girmek izni verilmiştir. Kalbin dışına erişen nur ile kul nefsini ve Rabbini ve dünya ve ahireti görür. Bu suetle kâh nefsi ile

ve kâh Rabbi ile beraber bulunur. Bazı kere ahiret için çalışır ve bazı kerre dünya işleriyle uğraşır ve kalbin tam içine girip yerleşen nur ile kalpte Allahu Taâlâ'nın varlığından gayri hiçbir şey kalmaz. Onun için kalb sahibi kul Allah'ın gayrini sevmez ve ancak Allah'a kulluk eder. Bu bahislerde âriflerden bir zat diyor ki: Kalbin zâhiri İslâmın mahalli ve bâtını imanın mekânıdır. İman İslâmdan ve bâtın zâhirden üstün olduğundan Allahu Taâlâ'yı sevenler derecelere ayrılmışlardır."

(ربما وردت عليك الانوار فوجدت القلب محشواً بصورة الاثار فارتحلت من حيث نزلت فرغ قلبك من الاغيار يملاء ُ بالمعارف والاسرار) Olabilir ki nurlar senin üzerine gelirler ve kalbini kâinat içindeki eserlerin suretleriyle dopdolu görünce geldiği gibi giderler. Kalbini ağyarın suretlerinden boşalt ki maarif ve esrar ile doldurasın.

"Allahu Taâlâ'nın nurları kalbe gelebilir. Beşeriyetin üstün isteklerinden ve dünyanın karışık eserlerinden yerleşecek boş yer bulamayınca geri döner ve giderler. Bunların gelir gelmez yerleşmelerini istiyor isen kalbin içini ağyardan boş bulundurmağa çalış. Mukaddes kitabımız (والذين جاهدوا فينا لنهدينهم سبلنا) bizim için mücahede edenleri elbette yollarımıza eriştireceğiz buyuruyor."

(لا تستبطيء منه النوالى ولكن استبطى من نفسك وجود الاقبال) İlâhî ihsan gecikti deme! Lâkin nefsinin Allah'a doğru teveccühünün geciktiğini ara!

"Bu hikmetin aynı anlamını ifade eden ve lâfızlar muhtelif iseler de anlamca birbirinin aynı

(لاتطالب ربك بتأخير مطلبك و لكن طالب نفسك بتأخير olan ادبك.) hikmeti cümlesinde bu ibarelerdeki maksat izah edilmiş idi. İlâhî ihsan gecikti deme, nefsinin Allah'a doğru geciktiğine dikkat et.''

(حقوق فى الاوقات يمكن قضاؤها وحقوق فى الاوقات
لا يمكن قضاؤها اذما من وقت يرد الا ولله عليك فيه حق جديد
و امرا كيد فكيف تقضى فيه حق غيره و انت لم تقض حق الله فيه)
Vakit içindeki haklar eda edilmeden kazaya kalırsa bunlardan kazası mümkün olanları bulunacağı gibi mümkün olmıyanları dahi vardır. Çünkü her bir vaktin gelişinde senin üzerinde Allah için edası icabeden Allah'ın yeni bir hakkı ve te'kid edilmiş bir emri vardır. Sen Allah'ın bu hakkını yerine getirmemiş iken gayrin hakkını nasıl ifa edebilirsin?

''Vakitlerin içinde bulunan haklar: Namaz Oruç gibi zâhiri ibadet vazifeleridir. Bunlardan biri muayyen zamanda eda edilmeden geçerse zamanı geniş olduğundan kazası mümkündür. Vakitlere bağlı haklar ise kulun ahvali iktizasına göre bâtınî muamelelerdir. Şu halde her kulun vakti bâtında bulacağı hale göredir. Çünkü bu hal yeni bir haktır. Bu hakkı ifa edemezse kazası dahi mümkün değildir. Şazelî üstadlarından Ebul Abbas-ı Mürsî: Bir kulun içinde bulunacağı vakit dört türlüdür diyor. Biri *Nimet*, biri *Belâ*, biri *Taât*, biri *mâsiyettir*. Rububiyeti iktizasiyle bu hallerin her birinde kulundan istediği bir hakkı vardır. Nimet vaktinde ise yapacağı, şükrü ve Allah ile kalbi ferahlanmış olmaktır. Taât vaktinde bulunanlar için ilâhî hidayetle muvaffakiyetin azametini müşahede etmektir. Mâsiyet vaktinde

ise hakkın iktizası tövbe ve istiğfar ve nedamette bulunmaktır. Belâ vaktinde kulun yapacağı, kazaya rıza ile sabır ve sebat etmesidir. Sabır kelimesi Arapçada ısbar lâfzından müştaktır. Isbar atılacak oklar için nişangâh kurmak demektir. Vakti belâ olan belâda sebat ederse sabır sıfatını hakkile almış olur."

(مافات من عمرك لا عوض وما حصل لك منه لاقيمه له)

Ömründen geçen kısmın bedeli olmıyacağı gibi geçen ömründen elde edebildiğin şeylerin dahi kıymeti yoktur.

"Bir kulun ömrü: Kendini Allah'a yaklaştıracak iyi amellerinin meydanıdır ve bu meydanda kazanmak en büyük bir saadettir. Ömründe her anında iyi bir işten boş geçenin karşılığı olarak saadetten dahi o nisbette kaybedilmiş olur. Bu mühim hakikat içindir ki İslâmiyetin ilk zamanlarındaki seleflerimiz nefeslerinin her alıp verişlerine pek büyük ehemmiyet vermekle ömürlerini hiç boş geçirmemişlerdir. Tâbiîn'den Hasan Basri: Öyle zevata eriştim ki sizin altunlarınızı esirgemenizden ziyade saatlerini esirgerlerdi. Faydası olmıyacak bir şey için altun ve gümüş paranızı çıkarmıyacağınız gibi kendilerine hayır getirmiyecek zamanları da beyhude yere geçirmezler idi, demiştir."

(ما احببت شيئاً الا كنت له عبداً وهو لايحب ان تكون لغيره عبدا) Herhangi bir şeyi sever isen ancak onun kölesi olursun. Allahu Taâlâ da senin başkalarına köle olmanı sevmez.

"Bir şeyi sevmek ona boyun eğmeyi ve şiddetli

ilgiyi iktiza eder. Ve onun yerine sevecek başka bir şey bulamaz olur. Allah'ın gayrini seven gayrin kölesi olmuş demektir. Allah, gayrinin kulu olmanı istemez ve sevmez ve razı olmaz. Cüneyd-i Bağdadî Allah'ın gayri herhangi bir şeye ilişiğin kaldıkça Allah'ın halis bir kölesi olamazsın demiştir."

(لا تنفعه طاعتك ولا تضره معصيتك وانما امرك بهذه ونهاك عن هذه لما يعود عليك) Senin taâtinin Allahu Taâlâ'ya bir faydası ve mâsiyetinin de bir zararı olamaz. Ancak taâti emir ve mâsiyetten nehy edişi sana dönecek şeyler içindedir.

"Allahu Taâlâ bütün âlemlerden ganî ve müstağnidir. Her türlü garaz ve ivazdan münezzehtir. Kulların ne taâtleriyle faydalanır, ne de mâsiyetlerinden zarar görür. Bunlara dair emirler ve nehiyler dünyada ve ahirette kullara avdet edecek menfaat ve maslahatları içindir. Cennete zincirler ile sevk edilecek cemaatler hakkındaki şerefli hadîste bu anlamlara işaret edilmiş idi. Hikmetlerin muharriri Letaif-ül Minen eserinde diyor ki: Hak Taâlâ kullarına vacip veya mendup olarak her ne emreylemiş ise mutlaka bunlarda kulların görecekleri maslahatlar vardır ve haram veya mekruh olarak her neyin terkini emretmiş ise mutlaka bunların faydaları kendilerine raci olacaktır. Doğru yoldan sapanların dedikleri gibi kulların maslahatlarına riayet etmek Hak Taâlâ'nın üzerine vaciptir diyemeyiz. Belki bizim diyeceğimiz tefaddul ve ihsan tarikiyle Allahu Taâlâ'nın âdeti ve daimi keremleri iktizasıdır. Kulların maslahatlarına riayet Allah'ın üzerine vaciptir

diyenlere karşı bunu Allah üzerine vacip kılacak kimdir diye sorulacak olursa acaba Mukaddes tevhidi inkâr etmiş olmıyacaklar mı? Bununla beraber görüyor ki, Vacip ve Mendup olan her iş Allah ile cem'i istilzam ediyor. Haram ve mekruh olan her şey tefrikayı mucip oluyor. Taâtler cem'in sebepleri olduklarından emredilmişler ve masiyetler tefrikanın esbabı oldukları için nehyedilmişlerdir."

(لايزيد فى عزه اقبال من اقبل عليه ولا ينقص من عزه ادبار من ادبر عنه) Kendine yüz çevirenin yüz çevirmesi İzzetini artırmaz ve kendinden yüz döndürenin yüz dönmesi izzetini eksiltmez.

(وصولك الى الله وصولك الى العلم به والا فجل ربنا ان يتصل به شيء ويتصل هو بشيء) Allah'a erişmekliğin: Allah'ı bilmeğe erişmekliğindir. Yoksa Rabbimiz bir şeyin kendine erişebilmesinden yahut kendi bir şeye erişmekten münezzeh ve ulu bir Tanrı'dır.

"Tasavvuf ehlinin Allah'a vusul diye işaret ettikleri makam Allah'ı hakiki bilgi ile bilmeğe vâsıl olmaktır ki, sâliklerin gayetleri ve bu yolda yürüyenlerin nihayetleridir. İnsanlar arasında birbirine erişmek diye anlaşılan anlamdan Taâlâ ve Tekaddes münezzehtir. Cüneyd-i Bağdadî bir benzeri olmayan mukaddes bir zat benzeri olana ne zaman muttasıl olabilir? heyhat. Bu ne kadar acayip bir düşüncedir demiştir. Avarifü'l-Maarif kitabının sahibi Ebu Hafs-ı Sühreverdi bu kitabında diyor ki: Erenlerin işaret eyledikleri vuslat rütbesi: Zevk ve vicdan yolu ile yakînin sâfiyetine vâsıl olmaktır ve böylece bu rütbeye erenler muhtelif tecellîlere mazhar olurlar. Ef'al tarikıyle

Allah'ı bilenler Allah ile vâkıf olduğundan kendinin ve diğerinin fiilleri fânî olur ve bu halette tedbir ve ihtiyardan geçerler. Bu dahi vusulün bir rütbesidir ve bir kısım kimselerin kalpleri Cemal ve Celâlin mükâşefesiyle *Üns* ve *Heybet* tecellisine mazhar olur. Bu dahi vusulün mertebelerinden ilâhî sıfatların tahriki ile olmaktadır ve bir kısım Ülûhiyetin zatî tecellisine mazhariyetle bâtını üzerinde yakîn ve şühudun nurları ışrak etmekle kendi varlığını görmiyerek Fenâ makamına terakkî eder. Mukarriplerin havassı için bu hal zatın tecelliyatı envaındandır. Bunun fevkinde Hakku'l-yakîn rütbesi vardır ki, bu rütbe dünyada ancak *Lemh* kelimesiyle tâbir edilebilir. Lemh *Berk*'in parlaması gibi çakıp geçen demektir. Müşahede nurunun kulun külliyetine sereyanıdır. Bu sereyan ile kulun ruhu ve kalbi ve nefsi hattâ kalıbı bile mahfuz olur. Vusûl mertebelerinin en üstünü budur. Hakikatler tahakkuk edince bu şerefli haletler ile beraber vusûl menzillerinin henüz birinci menzilinde olduğunu kul anlamış olur. Vusûl nerede? Heyhat; ahiretin ebedî ömrü boyunca vusûl yolunun menzilleri bitmez tükenmez. Bu dünyanın kısa ömrüne göre nasıl olur?

(قربك منه أن تكون مشاهدا لقربه و الا فن اين انت ووجود قربه) Senin Allahu Taâlâ'ya yakınlığın onun sana yakınlığını müşahede etmekliğindir. Yoksa sen nerede ve onun sana yakınlığı nerede?

"Gerçek yakınlık Allah'ın sana ykınlığıdır. Bunun hakkında mukaddes kitabımızda (و اذ اسئلك عبادى عنى فانى قريب) Kullarım benden sana sual

ederlerse Ben onlara yakınım âyeti gibi âyetler şerefnazil olmuştur. Senin bu âyetlerden edeceğin istifade onun sana yakın olduğunu bilmekliğindir. Bu bilgi ile kazanacağın murakabenin şiddeti ve ilâhî heybetin galebesiyle huzurun edeplerini iltizamındır. Senin yaradılışına gelince: sana lâyık olan ancak uzak olduğunu bilmek ve bunu nefsinde müşahede etmektir."

(الحقائق ترد فى حال التجلى مجملة وبعد الواعى يكون البيان فاذاقرأناه فاتبع قرآنه ثم ان علينا بيانه) Tecellî halinde hakikatler mücmel olarak gelir. Kalbinde hıfz ile sakladıktan sonra anlaşılır. Kuran'ı okuduğumuz zaman okuduklarımızı dinle, bunların beyanı sonra bizim üzerimizedir, buyurulur.

"Ledünnî bilgilerin hakikatleri ki, ümmetin ârifleri dâvadan beraat ve eşyanın esaret ve ilişiklerinden halâs olup iltica ve iftikar ile Hak Taâlâ'nın lûtuf ve keremi intizarında bulunduklarında hülâsa olarak kalplerine gelişlerinde birdenbire bunların iç yüzlerini bilemezler. Fakat hülâsalarını toplayıp ezberledikten sonra mânaları açıklanır ve anlaşılmağa başlar. Zihinlerinde itina ilve teemmül ile mücmel hülâsaların ellerinde bulunan aklî ve naklî bütün bilgilere muvafakatini anlamış olurlar. Ebul Kasım-ı Kuşayrî diyor ki hakikatlerin erbabı üzerine ilâhî tasarrufun hükmiyle lisanlarında cereyan eden sözlerin ne demek olduğunu anlıyamazlar. Bu sözlerin cereyanından sonra kalplerinde mânaları anlaşılır. Bu hakikatleri teyid için (فاذا قرأناه فاتبع قرآنه ثم ان علينا بيانه) Kur'an'ı okuduğumuz zaman dinle, sonra bunların beyanı bizim üzeri-

mizedir âyetini iradeylemiştir. İlâhî vahyin emîni Cibril Aleyhisselâm vahyi tebliğ ederken kıraatini dinle, sonra oku, mânalarının beyanı bizim üzerimizedir. İlâhî tecellîye mukarin kıraatten sonra mânaların beyanı geliyor. Ebu Bekr-i Şibilî lisan üçtür diyor. Biri bilginin, biri hakikatin, biri Hakkın lisanıdır. Bilgi lisanı, vasıtalarla bize gelen bilgilerdir. Hakikatin lisanı Hak Taâlâ'nın esrarara eriştirdikleridir. Hakkın lisanına yol yoktur."

(متى وردت الواردات الالهيه اليك هدمت العوائد عليك

ان الملوك اذا دخلوا قرية افسدوها) Ne zaman İlâ hîvaridat sana gelirse sendeki âdetleri yıkar. Nasıl ki Padişahlar bir köye giderlerse onu ifsad ederler.

"Kulun üzerine İlâhî varidat ne zaman gelecek olursa nefsin taşkınlıklarını siler süpürür ve daimî âdetlerini yıkar. Pdişahlar bir kariyeye girerlerse onu ifsad ederler. Bu işler üzerinde varidatın büyük bir saltanatı vardır. Habaset ve rezaletle dolu bir kalp üzerine geldiği zaman onları birdenbire izale eder ve onların yerlerine yüksek haller ve rızaya lâyık vasıflar getirir. Varidatın tecelliyatını (ان الملوك اذا دخلوا قرية افسدوها) âyetiyle teyid ediyor. Padişahlar bir kariyeye girerlerse demek orduları girerse demektir. Çünkü ordularda kahir sıfatı vardır. İlâhî varidatı padişahın askerlerine teşbih ediyor."

(الوارد يأتى من حضرت قهار لأجل ذلك لا يصادمه

بشيء الادمغه بل نقذف بالحق على الباطل فيدمغه فاذاهو زاهق)

İlâhî varid Kahhar ismi yönünden geldiği için kendine hangi şey dokunacak olursa onu yarar geçer. Mukaddes kitabımızda (بل نقذف الحق على الباطل

فيدمغه فاذا هو) Belki Hakkı bâtıl üzerine atarız, onu baştan başa yarınca muzmahil olduğunu görürsün buyuruyor.

"Kahhar'ın huzurundan gelen ,kahır ve galebe ile muttasıftır. Sâlikin beşeriyetindeki taşkınlıklar bununla tokuşacak olursa onları nihayetlerine kadar yarar bitirir. Bu bir haktır ki bâtıl üzerine gelmiştir. Bâtılın Hakka karşı sebatı yoktur. Bu halete Kur'an'ın âyetiyle işaretin mânası açıktır."

(كيف يحتجب به الحق بشيء والذى يحتجب به هوفيه ظاهر وموجود حاضر) Hak Taâlâ bir şeyle nasıl muhtecid olabilir? (Muhtecip Hicap kelimesinden müştaktır. Kapanmış, perdelenmiş demektir). Muhtecip olacak şeyde zâhir ve mevcut ve hazırdır.

"Hikmetlerin baş taraflarındaki (كيف يتصور ان يحجبه شيء وهوالذى اظهر كل شيء) hikmetinde bütün ârifler ve muhakkıklerce Allahu Taâlâ'nın zatî haysiyetiyle masivası sırf yokluktur. Kendinden gayri hiçbir var yoktur. Başka bir var varlıkta ikiliği ve şirketi icabeder ki hakikî tevhidin ihlâsına münafidir denilmiş idi."

(لاتيأس من قبول عمل لم تجد فيه وجود الحضور فربما قبل من عمل مالم تدرك ثمرته عاجلاً) İçinde huzur bulmadığın bir amelin kabulünden me'yus olma. Olabilir ki peşin semeresini alamadığın amelin kabul edilmiş olur.

"İçinde huzur bulunmayan amelin sahibi amelinin kabul edilmiş olmasından me'yus olmamalıdır. Amelin kabulü Hak Taâlâ'ya aittir. Huzur ve sükûn gibi ruhanî bir eseri bulunmayan bir amel kabul edilmiş olabilir."

(لا تزكين وارداً لا تعلم ثمرته فليس المراد من السحابة الامطار انما المراد وجود الاثمار) Semeresini bilmediğin varid ile sevinip onu medhetme. Buluttan istenilen yağmur değildir. Asıl istenilen meyvelerin yetişip oluşlarıdır.

"Manevî varidin gelişinden murad meyvesidir. Nefsin hoşuna gideceği şey değildir. Nasıl ki buluttan istenilen meyvelerin yetişip oluşlarıdır, mücerred yağmurun yağması değildir. Manevî varidin meyvesi kalbin müteessir olması ve çirkin sıfatlarının güzel sıfatlar ile değişmesidir."

(لا تطلبن بقاء الواردات بعدان بسطت انوارها و اودعت اسرارها فلك غنى عن كل شيء و ليس يغنيك عنه شيء) İlâhî varidat nurlarını yayarak sırlarını verdikten sonra bunların bekasını isteme. Çünkü Allahu Taâlâ da senin için her şeyden gına vardır ve Allah'a karşı hiçbir şey seni müstağni edemez.

"Kulun üzerine yayılan varidatın nurları: Kulun zâhir ve bâtınında ubudiyetin keyfiyetleriyle keyfiyetlenmesi ve rububiyetin azametiyle kendisine verilen sırların cemiyetlenmesidir. İlâhî varid bunları ifade edince oluşları halinde bunların bekasını taleb etme ve bunları kaybedince dahi üzülme. Allahu Taâlâ'da senin için bunlrdan gına vardır ve hiçbir şeyde senin için Allah'tan gına yoktur."

(تطلعك الى بقاء غيره دليل على عدم وجدانك له واستيحاشك لفقدان ماسواه دليل على عدم وصلتك به) Gayrinin bekasını gözetleyişin onu bulamayışının delili olduğu gibi onun gayrini kaybedince vahşileşmek de ona erişememezliğin delilidir.

"Kulun Rabbini bulup ona erişmesi isteklerinin gayesi ve emel ve maksatlarının müntehasıdır. Bununla ebedî nâime ve gayet azîm bir mertebeye ermiş olur. Böyle bir mertebede her sevileni unutur ve her rağbet edilecek ve ferahlanılacak şeyden uzaklaşır. Bu hal Allah'ın zikriyle perdelenmiş olan tefrid ehlinin sıfatıdır. Cüneyd-i Bağdadî diyor ki: Allah'ın gayri herhangi bir şeyin esaretinde iken Allah'ın olamazsın ve zimmetinde ubudiyetin haklarından bakiye kaldıkça hürriyetin sarahatini bulamazsın."

(النعيم وان تنوعت مظاهره انما هو لشهوده واقترابه والعذاب فأن تنوعت مظاهره انما هولوجود حجابه فسبب العذاب وجود الحجاب واتمام النعيم بالنظر الى وجهه الكريم) Nâimin mazharları türlü türlü olsalar dahi ancak onun şühudu ve yakınlığı iledir. Azap mazharlarının dahi türlü türlü oluşları ancak onun hicabı bulunduğu içindir. Şu halde azabın sebebi hicabın varlığıdır ve Nâimin tamamı onun Kerîm olan yüzünün müşahedesidir.

"Naîm: Dünya ve ahiretin lezzet vericisi yiyecek içecek, eğlence vasıtaları, köşk ve sarayları gibi şeylerdir. Bunların mazharları da zâhir olacakları yerler demektir. Bunlar ancak onun şuhudu ve yakınlığiyledir. Azabın mazharları dahi türlü türlüdür. Cehennemin tabakatı ve dereceleri ve zakkum ağacı ve yılanlar ve akrepler gibi âletlerdir. Naîm ve azabın sebepleri dünya ve ahirette zikredilen eşyanın vücudu değildir. Ancak Allahu Taâlâ'nın mütena'im olana yakınlığı ve şühudu ve muazzap olandan dahi yüz çevirmesiyle onun

hicap içinde kalmasıdır. Hakikatte Naîm ve azap şu iki suretle vuku bulmaktadır.”

(ما تجدالقلب من الهموم والاحزان فلأجل ما منعت من وجود العيان) Kalplerin bulmakta oldukları elem ve hüzünler bunları açıktan görmekten men edildikleri içindir.

“Dünyavî ve uhrevî elem ve hüzünler nefsi görmek ve istediğini devam ettirmek neticelerindendir. Nefsini görmekten ve isteklerine riayet etmekten fanî olan sâlik aradığını ayan ile yani açık görüşle görür. Hiç elem ve hüznü duymaz, daima sürur ve ferah içindedir. Ayan ile açıktan görmek yakîn derecesinin fevkındedir. Ebu Bekir Şibilî: Allah’ı bilen kimsenin asla bir gamı olmaz demiştir.”

(من تمام النعمت عليك ان يرزقك ما يكفيك و يمنعك ما يطغيك). Allah’ın sana verdiği nimetin tamamı, sana yetişecek rızık vermesi ve seni azdıracak şeyden seni menetmesidir.

“Kulun kendine yetişecek miktarda rızkı olup ne ziyade, ne de noksanı olmaması dinî ve dünyevî maslahatlarının husulü için Hak Taâlâ’nın tam ve kâmil ilâhî nimetlerindendir. Kifayet derecesi üzerine ziyade olmayışının dinî maslahat husulünü temin etmesi pek açıktır. Çünkü ziyadelik olsa olabilir ki kulun azgınlığına sebep olur. Mukaddes kitabımız: (كلا ان الانسان ليطغى ان رآه استغنى) İnsan, zenginleştiğini görünce azar buyuruyor. Tuğyan azgınlıktır ki, her türlü mâsiyetin aslıdır. Sahabeden Saad bin Ebu Vakkas, Peygamberimizden (خير الرزق ما يكفى) şerefli hadîsini rivayet eylemiştir.

Rızkın hayırlısı kifayet edecek derecede olanıdır. demektir."

(ليقل ما تفرح به يقل ما تحزن عليه) Seni ferahlandıracak şeyler az olunca elden gittiği zaman mahzun olacağın şeyler de az olmuş olur.

"Âkıl olan zevata göre kötü şeyleri atmak iyi şeyleri elde etmekten daha önemlidir. Hak Taâlâ herhangi kulunu dünyanın fuzulî artıklarından uzaklaştırınca ondan razı olur, o kul da aza kanaatle dünyevî mal ve rütbede gözü olmazsa aklı kâmil ve nefsin iyi bir gözle bakan bir adam demektir. Çünkü onu pek yakında elinden gidecek olan sevindirici şeyleri kaybetmek mahzunluğundan kurtarmış ve daimi istirahatte bulunurmuş olur."

(ان اردت ان لا تعزل فلاتتول ولاية لا تدوم لك)
Bir gün azledilerek atılmamak istersen senin için devam etmiyecek dünya vazifelerinin hiçbirine heves etme!

"Bu hikmet dahi geçen hikmetlerin bir misalidir. Dünyevî vazifelerin sonları bunlardan azledilmek dolayısiyle mahzunluktur. Aklın muktazası azlin mahzunluğuna uğramamak için sevinilecek dünyevî vazifeyi terk etmektir."

(ان رغبتك البدايات زهدتك النهايات ان دعاك اليها ظاهر نهاك عنها باطن) Dünya ikbalinin bidayetleri seni rağbetlendiriyorsa, nihayetleri sakındırıyor, zahiri seni çağırıyorsa bâtını yaklaşma diyor.

"Dünya işlerinin bidayetteki zâhirî görünüşleri cahili rağbetlendirir ve kendine doğru çağırır Çünkü güzelliği parlak ve görünüşü caziptir.

Cahil buna aldanır ve zarar ve helâkine sebep olur. Umurun nihayetleri ve içyüzleri çirkinliğini ve kötü çehresini gösterdiği için âkıl olan alacağı ibretle ondan kaçınmağa başlar ve şerrinden emîn olur. Hakîm Tirmizî diyor ki: Geçen ümmetlerin ukalâsı nazarında dünya mezmum ve çirkin idi. Dünyaya rağbet edenler eski hukema nazarında pek aşağı görünürler ve istihkar edilirlerdi. Dünyanın hasaset ve değersizliği hakkında pek çok sözler ve hikâyeler söylenmiştir. Fakat Mukaddes kitabımızda dünya hayatı انما الحيوة الدنيا لعب و لهو (و زينة و تفاخر عليكم و تكاثر فى الاموال و الاولاد) hakkında dünyanın hayatı ancak oyun oynamak ve hayırdan yüz çevirmek; süslenmek ve mal ve evlâdın çokluğu ile aranızda övünmektir, mealindeki âyet gibi dünyanın manzarasını tasvir etmemiştir.

(انما جعلها محلاً للأغيار ومعدناً للأكدار تزهيداً لك فيها)

Dünyayı ağyarın mahalli ve ekdarın madeni yapması: seni onun içinde korunmağa sevk etmek içindir.

"Ağyar hastalıklar, mihnetler, beliyeler gibi şeylerdir. Dünya bunların mahalli ve kederlerin madenidir. Bunların kul üzerine gelişleri Allahu Taâlâ'nın nimetlerindendir. Çünkü bunlar herhalde kulu dünyada zehadete davet ederler ve dünyanın nasıl fâni bir âlem olduğunu anlatmış olurlar."

(علم انك لا تقبل النصح المجرد فذوقك من ذوقها ما يسهل عليك وجود فراقها) Allahu Taâlâ dünyanın fâni ve ahiretin bakî olduğuna dair mücerred nasihatleri kabul etmiyeceğini bildiği için dünyadan

ayrılığı sana kolaylaştırmak üzere emraz ve belâların tadlarını sana tattırdı.

"Dünyanın fâni lezzetlerinin muhabbeti kalbinde yerleşmiyen ve tabiatı kerîm olan kimse mücerred nasihatler ile doğru yola çekilip gidebilir. Fakat dünyanın fâni lezzetleriyle istinas ederek evliyanın nazarlarında pek çirkin sayılan şehvetlerin habasetleri gözlerine gayet parlak görünen cahil ve gafil kimselerin de mücerred nasihatlerden mada hidayet ve irşadları kasdiyle bir takım belâ ve mihnetlere uğramaları icabeder. Bunların ilâhî nimetlerden olduğunu takdir ile Rabbin hikmet ve kudretine teslim olmak sâliklerin edepleri muktazasıdır."

(العلم النافع هو الذى ينبسط فى الصدر شعاعا و يكشف عن القلب قناعه) Faydalı bilgi; ışıkları sadırda yayılan ve kalbin üzerinden örtüsünü açan bilgidir.

"Allahu Taâlâ'yı, esmâ ve sıfatını ve Ülûhiyetinin huzurunda teabbüd ederken iltizam edilecek teeddübün keyfiyetini bildiren bilgi faydalı bilgilerin birincisidir. Bu bilginin ışıkları sadırda parlayınca sadır genişler ve iman ile münşerih olur. Davud peygamber aleyhisselâmın hikmetleri arasında sadırda faydalı bilgi, evin içinde çerağ gibidir hikmeti varit olmuştur. Cüneyd-i Bağdadî asıl bilgi Rabbin Taâlâ'yı bilerek haddini tecavüz etmemektir diyor. Tacüddin Atâullah, Cüneyd-i Bağdadî'nin bu sözü vecîz ve muhtasardır diyerek tasavvuf ehlinin Allah bilgisinden ibaret olan bütün sözlerini bu vecizede topladığını söylüyor. Şazelî cemaatinin en büyük üstadı Ebul Hasan

Ali Şazelî: Tasavvuf bilgileri ile meşgul olup canlanmıyan büyük günahlara musır olarak ölür demiştir."

(خير العلم ما كانت الخشية معه) Bilginin hayırlısı: Allah korkusu ile birlikte olandır.

"Allahu Taâlâ'nın korkusunu icabeden bilgi bilgilerin hayırlısıdır. Çünkü mukaddes kitabımız (انما يخشى الله من عباده العلماء) Allah'ın kullarından ancak bilgin olanlar Allah'tan korkarlar buyuruyor. Bu, Allahu Taâlâ'dan korkmıyan bilgin değildir demektir. Sehl bin Abdullah, bilginlerle müşavere etmeden karar vermeyiniz diyor. Bilginler kimlerdir? diye soruyorlar. Ahireti dünyaya ve Allahu Taâlâ'yı nefislerine tercih edip üstün tutan kimselerdir diyor."

(العلم ان قارنته الخشية فلك و الا فعليك.) Bilgi ile Allah'ın korkusu beraber ise senin içindir. Beraber değilse o bilgi senin aleyhinedir.

"Arapça kelimelerin müteradif kısımlarında birbirlerine nisbetle terimlerine göre farklar vardır. Havf ve haşyet kelimelerinin her biri korku anlamını ifade eder. Fakat hafv, mutlak korku demektir. Haşyet ise tâzim ve ibcâl ile korku anlamında kullanılır. Allah'ı tâzim ile haşyette bulunan kimseyi, bu haşyeti dünya ve ahirette faydalandırır. Haşyetsiz bilgi dünya ve ahirette zarar verir. Dünya bilginleri ile ahiret bilginlerinin birbirlerinden ayrılışları işte bu noktadadır."

(متى ألمك عدم اقبال الناس او توجههم بالذم اليك فارجع الى علم الله فيك فأن كان لا يقنعك علمه فمصيبتك بعدم قناعتك بعلمه اشد من مصيبتك بوجود الاذى منهم.) Halkın sana

ikbal etmeyişleri yahut sana zem ile teveccüh etmeleri seni incitirse sendeki Allah bilgisine müracaat et. Eğer Allah bilgisindeki nasibin sana kanaat vermezse bu kanaatsizliğin halkın seni incitmesinden duçar olduğun masiyetten daha şiddetlidir.

"Kula gereken gözünün daima Mevlâsında olmasıdır. Sevinci Mevlâsının kendine ikbali ve hüzün ve kederi Mevlâsının kendinden yüz çevirmesiyle olmalıdır. Halkın ne ikbal ve teveccühlerinin, ne de îraz ve zemlerinin hiçbir kıymeti yoktur. Halkın kendine teveccüh etmeyip zemedişlerinden incinirse kendiyle Allah'ın arasına bakmalıdır. Allahu Taâlâ'nın bilgisine kani ve kısmetine razı ise halkın eziyetleri kendisi için büyük bir tesellidir. Eğer kani ve razı değilse bu halin musibeti halkın eza ve musibetlerinden daha büyüktür. Halkın ve cefasının esrarını bilene göre belki bu, musibet bile değildir. İbrahim Teyınî arkadaşlarından bir zata halk benim için ne diyorlar diye soruyor. Cevabında: Halk senin için müraîdir diyor deyince, Elhamdülillâh artık yaşamak tatlılaştı diyor."

(انما اجرى الاذى على ايديهم كى لا تكون ساكناً اليهم
اردان يزعجك على كل شىء حتى لا يشغلك عنه شيء) Halkın elleriyle sana eziyet ettirmesi onlara uyarak birleşmemekliğin içindir. Her şeyden seni tiksindirmek istiyor. Ta ki hiçbir şey seni Allah'tan yana meşgul etmesin.

"Kulun üzerine halkın eziyetleri Hak Taâlâ'nın büyük nimetidir. Çünkü bu hal onlara uymıyarak

kendilerinden uzaklaşmayı ifade eder. Allahu Taâlâ'ya ubudiyetinde tahakkuk etmiş olur. Üstad Ebul Hassan-i Şazelî buyuruyor ki: Bir kere bir adam bana eziyet eyledi. Çok sıkıldım, uyudum, rüyada bir zat: Düşmanları çoğalıp eziyetlerine ehemmiyet vermemek Sıddîkıyyetin alâmetidir, diyordu. Üstadı Abdusselâm bin Meşiş: Yarabbi, bir cemaat halkı kendilerine müsahhar etmeyi dilediler. Ben halkı bana musallat etmeyi dilerim. Ta ki senden başka iltica edip sığınacağım olmasın demiştir."

(اذا علمت ان الشيطان لا يغفل عنك فلا تغفل انت عمن ناصيتك بيده) Şeytanın senden gafil olamıyacağını bilince sen de varlığın kudreti elinde olan Allahu Taâlâ'dan gafil olma!

"Şeytan insan üzerine musallat bir düşmandır. Bunun muktazası şeytanın iğva ve idlâline meydan verecek bir gaflette bulunmamaktır. Birisinden, şeytan uyur mu? diye soruluyor. Uyumuş olsa rahat ederdin diyor. Senden gafil olmıyacağını bilince kudreti yedinde olan Allahu Talâlâ'dan gafil olma! Ubudiyetinin tahkikiyle tevekkülde bulun. Şeytanın şerrinden Allah'a sığın. Böylelikle şerrinden kurtulmuş olursun. Mukaddes kitabımızda Hak Taâlâ şeytana hitap ile (ان عبادى ليس لك عليهم سلطان) Benim kullarının üzerlerine senin için bir kuvvet yoktur, buyuruyor. Ebul Abbas-i Mürsî buyuruyor ki, Hak Taâlâ'nın (ان الشيطان لكم عدو فاتخذه عدواً) şeytan hakikaten düşmanınızdır. Onu düşman ediniz buyurmasından bir cemaat şeytanın düşmanlığı ile emredildiklerini anlıyarak

Sevgili Allah'ın sevgisiyle uğraşacaklarına şeytana düşmanlıkla meşgul oldular ve bir cemaat şeytan sizin düşmanınızdır. Ben sizin habibinizim, sevgilinizim demek istediğini anlıyarak Allah'ın muhabbetiyle meşgul oldular. Ebu Hazım: Şeytan kimdir ki ondan korkulsun? Yemin ederim ki itaat edildi, itaat edenlere bir faydası olmadı. İsyan edildi, âsilere bir zararı dokunmadı diyor. Tasavvuf ehlinden Abdülvahhab-i Şa'rânî: Şeytan taharet mendilidir diyor. Şerlerin pislik nisbetlerini ve mâsiyetlerin envaını ve mefsedetleri Hak Taâlâ'ya karşı teeddüp için hep ona nisbet ederler. Şeytanın icad edilmesinin sırrı budur. Malik bin Dinar: Bir düşman ki o seni görüyor ve sen onu göremiyorsun, onunla uğraşmak külfeti çok ağırdır diyor. Zünnun-i Mısrî: Şeytan seni gördüğü halde sen onu göremiyor isen Allahu Taâlâ onu görmekte olduğu halde o Allah'ı göremiyor. Onun üzerine Allah'ın yardımı ile istiânet et buyurmuştur."

(جعله عدوأ لك ليحوشك به اليه و حرك عليك النفس ليدوم اقبالك عليه) Şeytanı sana düşman eyledi ki onunla seni kendine doğru ilerletsin ve nefsi senin üzerine tahrik eyledi ki Allahu Taâlâ'ya teveccühün devam etsin.

"Şeytanın sana düşmanlığı Allah'ın büyük bir nimetidir. Çünkü düşmanlığının muktazasiyle bütün kuvvetiyle seni mağlûb etmeğe uğraşır. Sen son derece zayıf olduğundan kendi başına bu düşmana mukavemet edemiyeceğinden bu halin ıztırarı ile kavi ve metin olan Mevlânın yardımı

dileğinde bulunur, şeytanın düşmanlığını perişan etmiş olursun. İşte şeytanın sana düşmanlığıdır ki, onunla Allahu Taâlâ'nın avn ve inayetine nail oluyorsun. Nefsin seni tahrik edişi dahi böyledir. Tabiat ve cibilliyetindeki heva ve hevesin sevkiyle seni azdırmağa çalışırken yine kendi başına nefsin fenalıklarına mukavemet edemezsin. Ancak gayet kuvvetli bir yardımcıya muhtaç olursun ki bu kuvvetli yardımcı ancak Mevlân Taâlâ ve Tekaddes'tir. Allah'ın hidayetiyle bunu anlıyarak nefsin şerrinden istiaze edince de Rabbü'l-Âlemîn'e teveccüh etmiş olacaksın."

(من اثبت لنفسه تواضعاً فهو المتكبر حقاً اذ ليس التواضع الا عن رفعة فمتى اثبت لنفسك تواضعاً فانت المتكبر)

Her kim kendi nefsi için tevazu isbat edecek olursa o adam hakkiyle mütekebbirdir. Çünkü tevazu yüksek bir mertebeden aşağı inmekten başka bir keyfiyet değildir. Nefsin için her ne zaman tevazuu isbat eder isen o zaman kibirli sayılırsın.

"Nefsinde tevazuu isbat etmek: Tevazu etmekte olduğunu görmek demektir. Sâlikin böyle bir görüşü herhalde yüksekliği iktiza eder. Çünkü yükseklik mevcut değilse zıddı olan alçalma sabit demektir. Sâlikten tekebbürün zevali ancak alçaklığın vücudu iledir. Alçaklığın varlığını isbata hacet yoktur. Çünkü kendi nefsinde sabittir. Sâlikin tevazu etmekte olduğunu görüşü tekebbürün varlığına münafi değildir. Çünkü Arapçanın gramerine göre tevazu Tefaul babındandır. Alçalma anlamına olan siygadan geliyor. Tefaul

babanın binası mevcut olmayan bir sıfatı mevcut gibi göstermek içindir. Şu halde tevazu alçak oluşu iktiza etmez, halbuki sâlikten istenilen kendi nefsinde alçak olup yüksekliğin tamamiyle zevalidir. Ancak bu suretle tekebbürden teberrî etmiş olur."

(ليس المتواضع الذى اذا تواضع رأى انه فوق ماصنع ولكن المتواضع الذى اذا تواضع رأى انه دون ما صنع) Tevazu ettiği zaman yapmış olduğu işin yüce bir iş olduğunu gören, mütevazı bir insan değildir. Mütevazı o insandır ki, tevazu ettiği zaman yaptığı işin aşağı bir iş olduğunu görür.

"Bu hikmet: Hakikaten mütevazı olan bir kulun kendi nefsi için tevazzuu isbat edemiyeceğinin başka bir tarz ile beyanıdır. Çünkü hakikî mütevazı bir sâlik, nefsini o kadar alçak ve düşük ve zillet içinde muhakker görür ki, böyle bir görüş nefsi için tevazu isbatına imkân bırakmaz. Ebu Bekir Şibilî: Nefsinde bir kıymet görenin tevazudan nasibi yoktur buyuruyor. Ebu Yezid-i Bistamî: Halk içinde kendinden daha şerîr bir kimse olduğunu zanneden adamın mütekebbir olduğunu söylüyor. Ebu Süleyman-i Daranî Bir kimse nefsini bilmedikçe Hak Taâlâ'ya tevazu'da bulunmaz diyor. Hakikî mütevazı insanın alâmetlerinden biri yüzüne kötü sözler söylense bile kızmamasıdır."

(التواضع الحقيق هوما كان ناشئاً عن شهود عظمته اى تجلى صفته). Hakikî tevazu Allahu Taâlâ'nın azameti şühudundan ve ilâhî sıfatının tecellisinden neş'et eyliyendir.

"Azametin şühudu nefsin ateşini söndürür ve

eritir. Hak Taâlâ her neye tecellî ederse boynu bükülür. Çünkü kalpdeki riyaset ve kibir ağacı ancak bununla kökünden çıkarılır. Zünnun-ı Mısrî: Tevazuu dileyen nefsini Allahu Taâlâ'nın azametine çevirmelidir. O azametin karşısında nefis erir ve küçülür. Her kim Allah'ın saltanatına bakarsa nefsinin saltanatı gider. Çünkü nefisler ilâhî heybet karşısında hakîr şeylerdir, buyurmuştur."

(لايخرجك عن الوصف الاشهود الوصف) Seni vasfın içinden ancak vasfın şühudu çıkarır.

"Yukarıda geçen hikmetlerin anlamlarına uygun güzel bir ibaredir. Birinci vasıftan murad kulun kendi vasfı ve ikinci vasıf Taâlâ ve Tekaddes hazretlerinin vasfıdır."

(المؤمن يشغله الثناء على الله تعالى عن ان يكون لنفسه شاكراً تشغله حقوق الله عن ان يكون لحظوظه ذاكراً) Mü'minin Allahu Taâlâ'ya sena etmekle meşgul oluşu nefsine şakir olmaktan kendini alıkoyduğu gibi Allah'ın hakları ile meşgul oluşu dahi nefsinin hoşlanacaklarını hatırlamaktan kendini alıkor.

"Nefsin şükrü: Güzel işleri ve övünülecek halleri ona nisbet eylemektir. Bu ise Allahu Taâlâ'ya sena etmenin zıddıdır. Nefsin hoşlanacaklarının hatırlanmasına gelince: nefsin taâtlerden yaptıklarına karşı bir hakkı olacağına her kim itikad ederse bu da Allahu Taâlâ'nın haklariyle kaim olmanın zıddıdır. Şu halde hakikî mü'min güzelliklerden hiçbir şeyi nefsine nisbet etmez ve nefsin hoşlanacaklarını hatırlamaz. Belki Allahu Taâlâ'nın senasiyle iştigal eder ve Hak Taâlâ'nın haklarını

tamamiyle ifa etmeğe haris olur."

(ليس المحب الذى يرجو من محبوبه عوضاً و لا يطلب منه غرضاً فأن المحب من يبذل لك ليس المحب من تبذل له) Sevdiği mahbubundan bir ivaz istiyen ve bir maksat için seven muhib değildir. Çünkü Muhib eline geçeni sana verendir; senden bir şey alacak olan değildir.

"Sevenin sevdiği sevgilisine az çok nesi varsa hepsini feda etmesi samimî sevginin muktazasıdır. Ebu Abdullah Kureşî diyor ki: Hakikî sevginin icabı sana bir şey kalmamak derecesinde bütün varlığını sevdiğin mahbuba bağışlamaktır. Allahu Taâlâ, İsa Peygamber Aleyhisselâm'a vahiylerinden birinde: Bir kulun kalbinde ne dünya ne ahiret muhabbeti görmez isem o kalbi kendi muhabbetimle doldururum buyurmuştur. İbrahim bin Edhem, Allah sevgisinin yüksek makamları sahibi idi. Bir gün niyazında Ya Rabbi; Seni sevenlerden birine seni görmeden evvel gönlü müsterih olmak için bir lûtufta bulunmuş isen o lûtfu bana dahi ihsan eyle. Çünkü arzu ve iştiyakın şiddeti beni perişan ediyor, diyor. Gece rüyasında Hak Taâlâ İbrahim bin Edhem'i ilâhî azameti huzurunda durduruyor. Ya İbrahim utanmadın mı? Müsterih olmak için beni görmeden evvel niyazda bulunuyorsun. Beni görmeye müştak olan beni görmeden müsterih olabilir mi? diyor. İbrahim bin Edhem muhabbetin beni şaşırttı. Beni affet ve nasıl diyeceğimi bana öğrt diye yalvarıyor. Hak Taâlâ buyuruyor ki: Beni kazaya razı ve belâya sabır ve nimetlere şakir et diyerek niyazda

bulun."

(لوله ميادين النفوس ما تحقق سير السائرين اذ لا مسافة بينك و بينه حتى تطويها رحلتك و لا قطعة بينك و بينه حتى تمحوها وصلتك). Nefsin cevelân edecek meydanları olmasaydı seyir ve sülûk tahakkuk etmezdi. Çünkü onun ile senin aranızda bir mesafe yoktur ki, senin gidişin o mesafeyi aşmış olsun ve onunla senin aranızda ayrılık yoktur ki ona kavuşmak ayrılığı kaldırsın.

"Allahu Taâlâ'ya doğru seyir ve sülûk nefsin akabelerinden geçerek tabiat ve cibilliyetindeki hükümlerin galebesini izale etmek ve bunlardan kurtulup Allahu Taâlâ'nın kurbüne ehliyet kazanmaktır. Bu meşakkatlere katlanmak icabetmeseydi seyir ve sülûk tahakkuk etmezdi. Nasıl tahakkuk edebilir ki Mukaddes kitabımızda (ونحن اقرب اليه من حبل الوريد) buyuruluyor. Biz ona şah damarından daha yakınız mealindedir. Seyir ve sülûku icabeden uzaklık bizim kendimizle kaimdir ki, bizim şehvetlerimizdir. Eğer olmasaydı seyir ve sülûke ihtiyaç olmaz idi. Çünkü ne hissî, ne de manevî arada bir mesafe yoktur. Hülâsa bizim şehvetlerimiz bizden zail olunca seyir, sülûke ihtiyaç kalmaz. Ebu Medyen-i Mağribî, ölmiyen Hakkı göremez diyor. Üstad Ebul Abbas: Allahu Taâlâ'ya ancak iki fânilik kapısından girilebilir. Biri büyük fânîlik kapısıdır ki tabiî ölümdür. Diğer fânilik kapısı tasavvuf ehlinin işaret eyledikleri seyir ve sülûk kapısıdır. Tasavvuf ricalinden Hatem-i Asam: Bizim mezhebimize giren ölümlerden dört türlü ölümü haslat edinmelidir. Bun-

ların biri kırmızı, biri siyah, biri beyaz, biri yeşil ölümdür. Kırmızı ölüm nefse muhalefet, siyah ölüm halkın eziyetlerine katlanmak, beyaz ölüm açlığa tahammül etmek, yeşil ölüm yamaları birbiri üzerine dikmektir."

(جعلك فى العالم المتوسط بين ملكه و ملكوته ليعلمك جلالة قدرك بين مخلوقاته و أنك جو هرة تنطوى عليك اصداف مكوناته)
Sana kendi kadrinin azamtini bildirmek için mülk ve melekût arasında seni mutavassıt bir âlem kıldı. Sen bir incisin, Mükevvenatın sadefleri seni sıyanet etmektedir.

"Allahu Taâlâ insanı en güzel takvim üzere yaratmıştır. Bünyesi bütün mevcudatın esrarını mutazammındır. Onun için âlem-i asgar denilmektedir. Mülk âlemi şahadetin ve Melekût gaybin âlemleridir. İnsan bunların arasında mutavassıt olduğu için cismanî ve ruhanî bütün mevcudatın hülâsasıdır. Bütün kâinatın onu ihata etmesi itibariyle onu hıfz ve sıyanet edecek kabı menzilesindedir. İnsan bu kabın içinde sadefin ihtiva eylediği nefis bir incidir. Bundan maksat insan kendi kadir ve celâletini bilmesi ve bu bilgi ile himmetini yükselterek kendine lâyık yüce mertebelere doğru yönelmesidir. Bu da Ubudiyetin ihlâsi ile Rabbi Taâlâ'ya seyir ve teveccühü ve masivasından geçmesiyle tecellî edecek mukaddes bir gayedir. Kutsal şerefli hadîslerden birinde Hak Taâlâ (يا ابن آدم خلقت الاشيا لا جلك خلقتك لأجلى) Ey Âdem oğlu eşyayı senin için ve seni kendim için yarattım buyurmuştur."

(انما وسعك الكون من حيث جسمانيتك و لم يسعك من

حيث روحانيتك.) Kâinata sığabildiğin ancak cismaniyetin hasebiyledir. Yoksa Ruhaniyetin bakımından kâinata sığamazsın!

"İnsanın cismaniyeti hasebiyle kâinata sığmış olması mücaneset dolayısiyle münasebetleri olduğundandır. Maddî yemek ve içmek gibi ihtiyaçları temin edilir. Fakat bu insan için bir hassiyet değildir. Çünkü insanın mertebesi maddiyata nisbetle çok yüksektir. Ruhaniyeti hasebiyle kâinata sığmayışı arada bir münasebet olmadığındandır. Şu halde kâinatı yaratan mükevvin Taâlâ ve Tekaddes'e doğru seyir ve sülûk insandaki kadir ve kıymetin yüksekliği icabıdır. Şayet bunu ihmal edecek olursa Esfel-i Safilîne yuvarlanmış olur."

(الكائن فى الكون ولم تفتح له ميادين الغيوب مسجون بمحيطاته ومحصور فى هيكل ذاته) Dünyada bulunup da kendisine gaybin meydanları açılmıyan kimse kendi muhiti ile hapsedilmiş ve kendi zatının heykeli içinde mahsur kalmıştır.

"Kâinata mülâzemetle beraber kalan ve himmetini ona hasrile gaybin meydanları kendine açılmıyan ve Vahdaniyetin müşahedesi ülkesine doğru gidemiyen kendi muhitiyle hapsedilmiş ve kendi zatının heykeli içinde sıkışmış kalmıştır. Cehennem içinde hapsedilmek ve dar yerlerde sıkışmaktan daha büyük azap yoktur. Bu haller nefsiyle beraber kalan ve onun isteklerinin husulüne çalışanlarındır."

(انت مع الاكوان مالم تشهد المكون فاذا شهدته كانت الاكوان معك) Sen Mükevvini görmedikçe ekvan ile berabersin. Mükevvini gördüğün zaman ekvan

seninle beraberdir.

"Ekvânın seninle beraber oluşu ile senin ekvan ile beraber oluşun aralarında fark vardır. Çünkü senin ekvan ile beraber oluşun senin onunla mukayyed olarak ona ihtiyacını iktiza eder. Şu halde sen onun kölesisin. O seni istediği gibi kullanmaktadır. Bu alçak bir halettir. Mükevvini görmediğini isbat eder. Ekvanın seninle beraber oluşu ona malik ve ondan müstağni olduğunu iktiza eder. Şu halde ona karşı hürriyet içindesin. O sana muhtaçtır. Hayvanat ve Cemadata varıncaya kadar seninle teberrük etmektedirler. Ebu Bekir Şibilî: Mukevvini bilenin ekvan hatırına gelmez demiştir."

(لايلزم من ثبوت الخصوصية عدم وصف البشريه انما مثل الخصوصية كاشراق شمس النهار ظهرت فى الافق وليست منه تارة تشرق شموس اوصافه على دليل وجودك وتارة يقبض ذلك عنك فيردك الى حدودك فاالنهار ليس منك واليك لكنه وارد عليك).

Hususiyetin sübutundan beşeriyet vasfının yokluğu lâzım gelmez. Hususiyetin misali ancak gündüz güneşinin işrakı gibidir. Ufuktan zâhir olduğu halde ufuktan değildir. Bazı kerre vasıflarının güneşleri varlığının gecesi üzerine işrak eder ve bazı kere çekilir ve seni kendi hududuna döndürür. Şu halde gündüz ne sendendir, ne de sanadır. Lâkin senin üzerine varid olmaktadır.

"Kul için hususiyetin sübutundan beşeriyet vasfını yokluğu lâzım gelmez. Çünkü kul için vasıf zatî bir emirdir ve zatî emirlerin yoklukleri ve inkılâpları imkânsızdır bunda lâzım olan beşeriyet vasfı hükümlerinin ancak galip olmama-

sıdır. Çünkü *Varid*'in galebesi beşeriyet vasfı hükümlerinin galebesine meydan vermez. Bu *varid*'in gidişi mukadder ise beşeriyet vasfı galip ve kahir olarak kalır ve kul onun ellerinde esir olur. Bunun bir misali Mahsusatta gündüz güneşinin karanlık ufuklarda karanlığı gidermek için işrak etmesi gibidir. Güneş gaip olunca ufuklar eski karanlık haline döner. Çünkü güneşin nuru zatî umurdan değildir. Hususiyetten kasdedilen mâna ise Allahu Taâlâ'nın evliyasını şereflendirdiği kendi kutsî vasıflarıdır. Bu kutsî vasıflarla nefislerdeki çirkinlikleri kapamıştır. İlâhî Varidin nuru varlıkların gecesine işrak edince nefislerin zulmetleri gitmiş *vuslat* ve *kurbet*'in gündüzü içinde kalmışlardır."

(دل بوجود آثاره على وجود اسمائه وبوجود اسمائه على ثبوت اوصافه وبثبوت اوصافه على وجود ذاته اذمحال ان يقوم الوصف بنفسه فارباب الجذب يكشف لهم عن كمال ذاته ثم يردهم الى شهود صفاته ثم يرجعهم الى لتعلق بأسمائه ثم يردهم الى شهود آثاره والسالكون على عكس هذا فنهايه السالكين بدايه المجذ وبين وبداية السالكين نهايه المجذوبين لكن لابمعنى واحد فربما التقيا فى الطريق هذا فى ترقيه وهذا فى تدليه.) Eserlerinin vücudu ile isimlerinin vücutlarına ve isimlerinin vücutları ile vasıflarının sübutuna ve vasıflarının sübutlariyle Mukaddes zatının varlığına delâlet eyledi. Çünkü kendi başına vasfın kaim olması imkânsızdır. Cezbe erbabına Mukaddes zatının kemalini keşfeder. Sonra sıfatlarının müşahedesine reddeder. Sonra isimleriyle ilgiletmek için çevirir. Sonra eserlerinin müşahedesine reddeder. Sâlikler ise bunun aksinedir. Şu halde sâliklerin nihayetleri meczupların bidayetleri ve sâliklerin bidayetleri

meczupların nihayetleridir. Lâkin bu bir mânada demek değildir. Olabilir ki biri çıkarken ve biri inerken yolda mülâki olurlar.

"Allahu Taâlâ'nın yakınlığına mahsus ve kendine vâsıl olan kulları sâlikler ve meczuplar olarak iki kısma ayrılırlar. Sâliklerin şanı eşya ile Allah'a istidlâl etmektir. Bunlar (مارأينا شيئاً الاورأينا الله بعده) Her neyi gördük ise sonra Allah'ı gördük, yahut başka türlü bir deyiş ile: Her neyi gördük ise ondan sonra ancak Allah'ı görmediğimiz hiçbir şeyi görmedik diyenlerdir. Meczupların şanı ise Allah'ın varlığı ile eşyaya istidlâl demektir ve bunlar (مارأينا شيئاً الا ورأينا الله قبله) Allah'ı daha önce görmediğimiz hiçbir şey görmedik diyenlerdir. Delilin daima medlûl-dan pek açık olduğu şüphesizdir. Sâliklere ilk önce zâhir olan eserlerdir. Bunlarla Esmaya ve Esma ile Sıfata ve Sıfat ile Mukaddes zatın varlığına istidlâl ettiler. Bunların halleri aşağıdan yukarıya doğru *uruc* ve terakkidir. Meczuplara ilk önce Mukaddes zatın kemali belirtilerek sıfatın müşahedesine reddedilirler ve oradan esmâ ile taallûk için geri döndürülürler. Sonra eserlerin müşahedesine indirilirler. Bu minval üzere halleri yukarıdan aşağıya *tedelli* ve tenezzül oluyor."

(لا يعلم قدر انوار القلوب والاسرار الا فى غيب الملكوت كمالاتظهر انوار الاسماء الا فى شهاده الملك) Kalplerin nurlariyle esrarın kadirleri ancak melekût âleminin gaybinde bilinir. Nasıl ki Esmânın nurları da ancak Mülk âleminde belirmektedir.

"Kalplerin nurları ile Tevhit ve marifet asu-

mânından işrak eden esrarın kadir ve kıymetleri ancak melekûtun gaybinde bilinecektir. Melekûtun gaybi ahiret âlemidir. Bu nurların tamamı orada tecellî edecektir. Gaybe îman edenlere bunlardan işrak eden nurların dünya âleminde parlaması birbirlerine münasebetleri olduklarındandır."

(وجدان ثمرات الطاعة عاجلاً بشائر العاملين بوجود الجزاء عليه عاجلاً) Taâtin semerlerini peşin bulmak, Taâtte çalışanların peşin olarak mükâfatlandırılacaklarının müjdesidir.

"Allah'ın taâtinde çalışanların çalışkanlıklarında bulacakları îmanın ziyadeliğiyle yakîn ve ilâhî müvanesetin zevki, kurbün lezzeti ve vuslatın letafeti ahirette bunların mükâfatlarını görecek-lerinin ve indallah makbul olacaklarının beşaretleridir."

(كيف تطلب العوض على عمل هو قد صدق به عليك ام كيف تطلب الجزاء على صدق هو مهديه اليك) Kendinin sana tasadduk etmiş olduğu bir amel için nasıl karşılık istiyebilirsin? Yahut sana hediye etmiş olduğu doğruluğa karşı nasıl bir mükâfat dilersin?

"Karşılığı ve mükâfatlandırılması istenen amel, başkasının faydalanması için yapacağın bir ameldir. Bundan sana bir fayda olmıyacağı gibi senden bir mazarratı dahi ref'edici değildir. Halbuki zâhir ve bâtında senden istenilen dinî ameller hep bunun hilâfınadır. Çünkü bunlar senden selbedilmiştir. Rabbin Taâlâ'ya mensuptur. Onu O yaratmıştır. Bunun semere ve faydası zâhir ve bâtında sana aittir. Kendi bundan ganî ve müstağnidir. Onun

için müellif tasadduk ve hediye tâbirlerini kullanmıştır. Bunun faydasının ancak sana ait olduğunu söylemesi tenbih içindir. Sıfatı böyle olan bir amel için karşılık ve mükâfat talebinde bulunmak çirkinliğin son derecesidir. Bunun için müellif nasıl istiyebilirsin? diye taaccüp siygası kullanmıştır. Zâhirî amellerde sadaka ve bâtınî amellerde hediye lâfızlarının iradı: Amellerin medarı bâtınî ameller olduğunu iş'ar içindir. Sadaka ve hediye kelimeleri şeref itibariyle mütebayin oldukları gibi zâhirî ve bâtınî ameller dahi böyledir. Sadaka ile fukara ve hediye ile ağniya kastedilir."

(قوم تسبق انوارهم اذكارهم وقوم تسبق اذكارهم انوارهم وقوم تتساوى اذكارهم وانوارهم وقوم لا اذكارهم ولا انوار نعوذ بالله من ذلك ذاكر ذكر ليستنير به قلبه فكان ذاكراً والذى استوت اذكاره وانواره فبذكره يهتدى وبنوره يقتدى) Bir cemaat vardır ki zikirleri nurlarını geçer Bir cemaatin de zikirleri ve nurları müsavi olur ve bir cemaatin de ne zikirleri ne de nurları vardır. Böylelerinden Allah'a sığınırız. Bir zâkir kalbi nurlanmak için zikreder. Zâkir olur ve bir zâkir kalbi nurlanmış olarak zâkir olur. Zikri ve nuru müsavi olanın zikri ile ihtida ve nuru ile iktida edilir.

"Zikirlerin nurlardan ileri geçmesi sâlik olan müritlerin halidir. Kendileri için nurların artması hususunda mücahede ile tekellüfe katlanarak çalışmak şanları icabıdır (والذين جاهدوا فينا لنهدينهم سبلنا) Bizim içimizde mücahede edenlere elbette yollarımızı göstereceğiz âyeti bu mânaya işarettir. Nurların zikirleri geçmesi de meczup olan mürit-

lerin halidir. Ebul Abbas-i Mürsî: Nâs iki kısımdır buyuruyor. Bir kısmı Allahu Taâlâ'nın kerametiyle taâtine erenlerdir ve bir kısmı da Allahu Taâlâ'nın taâtiyle kerametine erenlerdir diyor. Tacüddin bin Atâullah üstad Ebul Abbas'ın sözlerini şöylece izah ile diyor ki: Halktan bazıları himmeti harekete gelerek Allah'a vusul için nefsinin sahralarını ve tabiatın çöllerini aşarak Rabb-i Taâlâ'nın huzuruna erer ve kimi de bir talep ve istidadı olmadan (و يختص برحمته من يشاء) Hak Taâlâ dilediğini rahmetine tahsis eder, âyeti mucibiyle bir ilâhî inayetin fec'eten tecellisiyle bahtiyar olur. Evvelkisi sâliklerin ve ikincisi meczupların halleridir. Mebde-i *muamele* olanın nihayeti *muvasala*'dır ve mebde-i muvasala olanın nihayeti muamelenin vücuduna reddedilmesidir. Sâlikler ile meczup zevat arasında bir misal gösteriyor ve diyor ki meczuplar Mekke-i Mükerreme'de bulunanlardır. Sâlikler ise Mekke-i Mükerreme'ye giden yol üzerinde kervnla gidenlerdir."

Zâhirde (ما كان ظاهر ذكر الا عن باطن شهود فكر) zikretmek ancak bâtınca şühut ve fikrin neticesidir.

"Sâlikin zâhirdeki amelleri bâtındaki görüşlerine ve düşüncelerine uymaktadır. Zâhirdeki zikir herhalde bâtınca görüş ve düşünüş eseridir. Bundan sonraki hikmet: Bu hakikati beyan etmektedir."

(اشهدك من قبل ان يستشهدك فنطقت بالهيبة الظواهر و تحققت باحديته القلوب و السرائر) Zikir ve ibadetin ile Hak Taâlâ'nın azamet ve yüceliğine şahadet etmeni senden istemezden evvel sana tecellî eyledi.

Kendi kaderince müşahede eylediğinde ilâh olduğunu zevahir söyledi ve O ilâh'ın birliği ile kalpler ve sırlar gerçeğe eriştiler.

"Hak Taâlâ gaybin gaybinde vahdaniyetinin hakikatleri ve kayyumiyetinin ihatasiyle kulup ve esrara mükâşefesini gösterince bunlar paralanıp mütelâşi olmakla ahadiyet tahakkuk eyledi. Bunlar şahadet âleminde cisimler ve heykellere büründükleri halde izhar ile ulûhiyetine şahadetlerini talep edince hal ve mekal ile şahadet eylediler. Şahadetleri istişhadları neticesinde ve müşahedeleri nisbetinde olmakla kulun sırrı ve kalbi haysiyetiyle cem'in ve zâhirî görünüşü haysiyetiyle farkın vasıflarındadır. Bu yolda herhalde cem ve fark bulunacaktır. Cüneyd-i Bağdadî nazariyesinde vecd ile kurb cem'in ve beşeriyette gayp oluşu farkın vasıflarıdır demiştir."

(اكرمك باكرامات الثلاث جعلك ذاكراله ولولا فضله لم تكن اهلالجريان ذكره عليك وجعلك مذكوراً به اذ حقق نسبته لديك وجعلك مذكوراً عنده فتمم نعمته عليك) Üç türlü kerametle sana ikram eyledi, seni kendine zikredici kıldı. Eğer ihsanı olmasaydı senin üzerinde zikrinin cereyan etmesine ehil olamazdın ve seni kendi ile mezkûr kıldı. Çünkü sana nisbetini tahkik eyledi ve seni onun yanında mezkûr etmekle senin üzerinde nimetlerini tamamladı.

"Allah Taâlâ kendine îman eden kuluna bütün mefharet ve mahmedetleri toplayan üç türlü kerameti ikram eylemiştir. Birincisi kulun Allahu Taâlâ'yı zikretmesidir. Eğer Allah'ın fazıl ve keremi olmasaydı kulun kalbinde ve lisanında

ilâhî zikir nasıl cereyan ederdi? İkincisi Allahu Taâlâ ile zikredilmesidir. Kul hakkında bu Allah'ın kuludur denilmesi gibi nisbetin tahkiki ile kendisi için hususiyetin isbatıdır. Üçüncüsü Allah'ın indinde zikredilmiş olmasıdır ki ikramın gayesi ile ihsan ve in'amın müntehasıdır. Hak Taâlâ Mukaddes kitabımızda (و لذكر الله اكبر) Allah'ın zikri daha büyüktür buyuruyor. Bu âyetin tefsirinde Allah'ın kulunu zikretmesi; kulun Allah'ı zikretmesinden daha büyüktür denilmiştir. Sahabeden Übey ibn-i Kâab şu şerefli hadîsi rivayetiyle buyuruyor ki, Resulullah efendimiz sana Kur'an okumağa emredildim dedi. Ya Resulallah, benim ismimi sana söyledi mi? dedim. Evet, söyledi diyerek (قل بفضل الله و برحمته فبذلك فليفرحوا هو خيرمما يجمعون) Sen onlara de ki, Allah'ın ihsanı ve rahmetiyledir, onunla sevinsinler. Allah'ın ihsan ve rahmeti dünya malından topladıklarından daha hayırlıdır, âyetini kıraat buyurdular. Bu âyet Mukaddes kitabımızda Yunus sûresindedir. Evvelindeki âyetin (يا ايها الناس قد جائتكم موعظة من ربكم و شفاء لما فى الصدور و هدى و رحمة للمؤمنين) Ey Nâs; Rabbinizden size bir mev'ıza ve sadırlar için bir şifa ve Mü'minler için bir hidayet ve bir rahmettir, mealindeki hükümlere bağlıdır. Mev'ıza ve şifa ve Hüda ve Rahmet kelimelerinin nekre olarak gelişleri Arap lisanı belâğatı icabınca bunların şanlarındaki ehemmiyeti göstermek üzere tazim içindir."

(رب عمر اتسعت آماده وقلت امداده ورب عمر قليلة آماده كثيرة امداده) Bir ömür olabilir ki müddeti genişler ve imdadı azalır ve bir ömür olabilir ki müddeti

azalır ve imdadı çoğalır.

"Hak Taâlâ'nın mü'min kullarının îmanlarının ziyadeliğiyle takviyesi için ilâhî imdadının ömrün uzaması ve kısalması hususunda bir eseri yoktur. Bunun ile semere ne artar ne eksilir. İlâhî imdadı kulların istidatları kuvvetine ve kabiliyetlerinin kemaline göre fazıl ve kerem hazinelerinden gelir. Hilkatlerinin terkibine ve fıtratlarının mayasına göre değişir. Zamanın bunda bir methali yoktur ve bununla bizim ümmetimizin ömürleri kısa olduğu halde evvelce gelip geçen ve ömürleri çokça uzun olan ümmetlerden üstün olmuşlardır."

(من بورك فى عمره ادرك فى يسير من الزمن من منن الله تعالى مالايدخل تحت دوائر العبارة ولا تلحقه الاشارة.) Ömrü bereketlendirilen kimsenin az bir zaman içinde Allahu Taâlâ'nın nimetlerinden eline geçecek olanlar ne ibare dairelerine girer ne de bir işuret onlara yetişebilir.

"Ömürde bereket: Kulun Allahu Taâlâ yolunda yürürken zeki ve fatin olması ve daima fırsatı kaçırmamak için uyanık bulunmasıdır. Bu hal ile kalb ve bedenle yapılacak amellere koyulur ve gücü yettiği kadar çalışmaya müsaraat esnasında ilâhî ihsanların gelişleri ve Rabbanî nurların parlayışları o kadar tecellî eder ki keyfiyeti bildirecek ibare âciz ve ona erişebilecek işaret kasırdır. Bununla beraber bu tecelliyatın yekünü pek kısa bir zamanda oluverir. Meselâ: Kadir gecesi gibi bir ayda elde edeceğini başkası bin ayda elde edemez. Ulemadan bir zat ârif bir zat için her gecesi kadir gecesi menzilesindedir demiştir. Ebul

Abbas-i Mürsî: Bizim vakitlerimiz hep kadir gecesidir buyurmuşlardır. İşte ömürde bereketin mânası budur. Ömrün uzunluğu ve ziyadeliği değildir (البر يزيد فى العمر) İyilik ömrü artırır mânasında olan şerefli hadîs: Ömürde bereket ne demek olduğuna dair yukarıda geçen tafsilât ile te'vil edilmiştir."

(الخذلان كل الخذلان ان تتفرغ من الشواغل ثم لاتتوجه اليه وتقل عوائقك لا ترحل اليه) Bütün düşkünlüklerin en beteri, ilişikli işlerden fariğ olduktan sonra ona doğru yönelmemek ve seni geri bırakacak şeyler azaldıktan sonra da ona dönmemektir.

"Seni geri bırakacak şeylerden ve meşguliyetlerden kurtularak Allahu Taâlâ'ya teveccüh etmemek ve ona doğru yönelip gitmemek düşkünlüktendir. Sana vacip olan hemen ona sarılarak seni alıkoyacak şeylerden ve işlerden feragatle Hak Taâlâ'ya doğru topallıyarak ve sürüklenerek de olsa gitmenin ne kadar elzem olduğunu bilmek gerekir. Ne zaman sağlamlaşırsam demek doğru değildir. Çünkü sıhhati intizar etmek batalettir. Hak Taâlâ Mukaddes kitabımızda Tövbe sûresinde (انفروا خفافاً و ثقالاً) hafif ve ağır olarak toplanıp gazaya gidin buyuruyor. İmam Ebul Kasım-ı Kuşeyrî: Kalbin bir takım meşguliyetlerden fariğ olması büyük bir nimettir. Bu nimete karşı kul küfranda bulunarak nefsin şehvetlerine doğru çekilir ve kendisine heva ve heves kapısını açarsa Allahu Taâlâ kalbinin nimetini teşviş ile kalbinde bulmakta olduğu sâfiyeti selbeder buyurmuştur. (الفكرة سير القلب فى ميادين الاغيار) Tefekkür etmek:

Kalbin ağyar meydanlarında seyir ve seferidir.

"Allahu Taâlâ'nın kuluna ilzam eylediği tefekkür kalbin ağyar meydanlarında dolaşmasıdır. Ağyar meydanları Allah'ın mahlûkat ve masnûatıdır. Bunlara bakıp tefekkür etmekle memuruz ama Allahu Taâlâ'nın zatında tefekküre yol yoktur. Mütefekkirler ilâhî âyet ve sıfatlara bakıp tefekkür ederler. Ülûhiyetin zatı hakkında tefekkürde bulunamazlar. Abdullah Bin Abbas'ın rivayetiyle sabit olduğu üzere Peygamber efendimiz gördüğü bir cemaatten ne düşündüklerini sorunca: Bizi yaradanı düşünüyoruz diyorlar. Bunlara karşı Peygamber efendimiz تفكروا فى خلقه ولا تفكروا فى الخالق) Halkı tefekkür edin, Halikı tefekkür etmeyin buyuruyor."

(الفكرة سراج القلب فاذا ذهب فلا اضائة له .) Fikir kalbin çerağıdır. Fikir kalpten gidince kalbin ziyası kalmaz.

"Fikirden boş olan kalb nurdan dahi boştur. Cehalet ve gurur ile karanlık içindedir."

(الفكرة فكرتان فكرة تصديق و ايمان و فكرة شهود و عيان فالأولى لأرباب الاعتبار و الثانيه لأرباب الشهود و الاستبصار .) Tefekkür iki türlüdür. Biri tasdik ve îman tefekkürü, diğeri şühud ve ayan tefekkürüdür. Evvelkisi itibar ve ikincisi şühud ve istibsar erbabı olanlar içindir.

"Evvelce denildiği gibi fikret: Kalbin ağyar meydanlarında dolaşmasıdır. Bu dolaşma iki vecih üzeredir. Biri yukarı çıkış ve biri aşağı iniştir. Yukarı çıkış ağyar erbabı içindir. Menşe-i tasdik ve îmandır. Bu hal: Sâliklerin terakkî halleridir. Eserlerden müessire istidlâl edenlerin vasfıdır.

Aşağı iniş ise Şühud ve İstibsar erbabı içindir ve bunların fikretleri Şühud ve ayandan neş'et etmektedir ve aşağı iniş halleri de meczuplar içindir ve bu hal: Müessirden eserlere istidlâl edenlerin vasfıdır. Evvelce meczup ve sâlik hakkındaki bahiste de geçmiş idi."

(اما بعد فأن البدايات مجلاة النهايات و ان من كانت بالله بدايته كانت اليه نهايته) Bundan sonra malûm ola ki, başlangıçlar sonuçların zâhir olacakları mahallidir ve her kimin başlangıcı Allah ile olursa sonucu da ona varır.

"Başlangıcının Allah ile olmasının mânası: Sâlikin bütün mücahedelerinde ve riyazatın envaında Allahu Taâlâ'nın yardımı ile olduğuna itimad ile Hak Taâlâ'ya bağlanmış olması demektir. Sülûkünün sıhhati ancak böyle gidişle anlaşılmış olur. Sonucu dahi ona göre olacağının mânası ise her şeyde Allahu Taâlâ'nın ezelî ve tek varlığının mükâşefesiyle evvel ve âhir zâhir ve bâtın hep Allahu Zülcelâl olduğunu anlayınca kendi zatının hiçliğini ve yokluğunu anlar. Başlangıçtaki sıhhate göre böyle bir sonuca ermiş olur."

(و المشتغل به هوالذي احببته و سارعت اليه و المشتغل عنه هوالمؤثر عليه) Kendisiyle iştigal edilen iş odur ki, sen onu sevdin ve ona müsaraat eyledin. Kendinden vazgeçeceğin iştigal de onun üzerine müessir olandır.

"Seni meşgul eden iş ancak kendi amelindir. Rabbin Taâlâ'ya taât ve ubudiyet ile tekarrup için onu sevdin ve davetine icabet hususunda

müsaraat eyledin. Sana gereken bu işi az görmiyerek bununla gözlerin aydın olmaktır. Ondan vazgeçerek mücadele ile meşgul olacağın da nefsin isteklerine uymak ve dilediklerini yerine getirmektir ki, bunlar fânî ve muzhamil şeyler olduğundan herhalde daimi ve ebedî olacak iyi ve güzel işlere feda edilmelidirler. Bu sözler sâliki meslekinde ilerletme için kızıştırmak ve himmetini harekete getirmek içindir. Abdurrahman-ı Sakalî' nin rivayetiyle Abdullah bin İshak-ı Gafikî, Mekke-i Mükerreme'de ancak bir zatın duası ile faydalandım diyor ve şöyle hikâye ediyor: Seher zamanı Mescid-i Haram'dan geçiyordum. Bir adamın toprak yemekte olduğunu gördüm. Son derece acıkmış yhut deli bir adam dedim. Sonra, yahu toprak mı yiyorsun? deyince elindeki topraktan bir miktar elime koyarak bu toprak mıdır? dedi. Ağzıma alınca kavrulmuş un mudur, yahut şeker midir anlıyamadım. Fakat bir Veliyyullah olduğunu anlayınca karşısında diz çöktüm ve duasını diledim (عرفك الله قدر ما تطلب حتى يهون عليك ما تترك). Allahu Taâlâ dilediğin kadarını sana bildirsin tâ ki terk eylediklerinin terki sana kolay gelsin diye dua eyledi." (وان من ايقن ان الله يطلبه صدق الطلب اليه ومن علم ان الامور بيد الله انجمع بالتوكل عليه) Her kim Allahu Taâlâ'nın kendini istediğini yakîn ile bilirse Allah'a kerşı talebini gerçekleştirir ve her kim bütün işlerin onun kudreti elinde olduğunu biliyorsa Allah'a tevekkül etmekle kendini toplamış olur.

"Kulun nail olduğu akıl ve anlayış ve marifet

ve ilim hassiyetleri icabiyle Allahu Taâlâ'nın matlûbu olduğu şüphesizdir. Bu ilâhî talebin faydaları ise yine kulun kendine aittir. Şu halde bütün işler hep Allah'ın kudreti elinde iken kulun bunlara inanmıyarak Hak yolunda elinden geldiği kadar çalışmaması nedendir? Allah'ın emreylediği yolda yürümek ilâhî rızasının icabı ve hakikat hakkının yerine getirilmesi muktazasıdır."

(وانه لا بدلنا هوالوجودان تهدم دعائما وان تسلب كرائمه)

Bizim için herhalde bu varlık direklerinin yıkılması ve pek nefis zevklerin çekilip gitmesi zaruridir.

"Sâlikin sülûkü zamanında mücahedesiyle nefsin isteklerinden mahrum kalmasına karşı dünya hayatının fâniliğini bildirmekle bu hikmet sâliki teselli etmektedir. Nefsinin isteklerinden mahrum olan sâlik herhalde dünyanın fânî ve ahiretin bakî ve ebedî olduklarını pek doğru olarak anlayınca mahrumiyetlerine karşı büyük bir hoşnutluk duymuş olacaktır."

(فا العاقل من كان بماهو ابقى افرح منه بماهوا افنى قد اشرق نوره وظهرت تباشيره) Âkıl o dur ki, fânîye karşı bâkî kalacak varlık ile daha ziyade sevinlçli olur. Çünkü daha ziyade bakînin nuru işrak eyledi ve onun müjdeleri belirdi.

"Kulun fânî şeylerle sevinci: Onları kaybedince kederlerinin artmasiyle sona erer. Sehl bin Abdullah: Sevinilmiyecek bir şeyle sevinen bir kimse bitmez tükenmez kederleri celbetmiş olur, buyuruyor. Akıl sahibi böyle şeylerle ferahlanmaz, belki ikrah ile buğz eder. Böyle bir zatın ferahlığı ancak fânî olmıyacak bakî ve ebedî ömür iledir.

Bunların nuru kalpte işrak eylemiş ve alâmetleri belirmiştir. Bunlar Zühd makamında tahakkukun neticeleridir.''

(فصرف عن هذه الدار مفضياً واعرض عنها موليا فلم يتخذها وطناً ولا جعلها مسكناً) O âkıl zat bu dünyadan yüzünü çevirdi ve çirkinliklerine gözlerini kapayarak onlara arkasını döndü. Bu dünyayı ne yerleşecek bir vatan ve ne de barınacak bir mesken ittihaz eyledi.

''Kul, geçen vasıflar üzerinde bulunduğundan bu dünyadan yüzünü çevirdi. Bulaşık pisliklerinden uzaklaşarak arkasını döndü. Ne zâhiriyle faydalanmak ve hoşlanmak için onda tevattun eyledi, ne de onu sevmekle onda sakin oldu. Belki onu bir hapishane menzilesine indirvdi ve gücü yetecek ve yetmiyecek her türlü sıkıntılarına karşı tahammül edebilmek üzere nefsini sıkıştırmağa başladı. İşte bunlar bu sâlikin Zühd makamında tahakkuk etmiş olması alâmetlerindendir. Bu makama vâsıl olunca kalbinin tahareti ve aklının sâfiyeti ile daim ve bakî Mevlâsı'na teveccüh ederek bu dünyayı geçilmiyecek bir geçit ittihaz eyledi.''

(بل انهض الهمة فيها الى الله تعالى وسارفيها مستعيناً به فى القدوم عليه .) Belki o sâlik, Allahu Taâlâ'ya gidişinde himmetini tepretti ve istiânesiyle ona kavuşmak için yürümüş oldu.

''Bu hal: Sâlikin kalb-i ile ilâhî huzura seferinin başlangıcıdır. Rabbı Hak Taâlâ'ya doğru himmetini depretmiş ve ona kavuşmak için onun yardımını dilemiştir. Sâlikin himmeti ve Hak Taâlâ'nın yardımı bu işin esasıdır. Ebu Muham-

med Cerirî buyuruyor ki: Her kim amellerinden bir amelin büyük küçük herhangi bir emeline kendini eriştireceğini tevehhüm ederse dalâlet yoluna düşmüştür. Peygamberimiz efendimiz (لن ينجى احداً منكم عمله) Sizden hiçbirinizi ameli kurtaramaz buyuruyor. Korkudan kurtaramıyan me'mûle nasıl eriştirebilir? Her kimin Allah'ın ihsanına itimadı dürüst olursa ona erişeceği umulur."

(مما زالت مطية عزمه لايقر قرارها دائما تسيارها الى ان اناخت بحضرة القدس و بساط الانس محل المفاتحه و المواجهه و المجالسة و المحادثة و المشاهدة و المطالعه فصارت الحضرة معشش قلوبهم اليها يأوون و فيها يسكنون) Vasıfları geçen akıl sahibi sâkikin daimî seyir ve seferinde binek edindiği azmi Kudsiyet huzurunda diz çökünceye kadar daimî ilerlemesinde hiçbir noktada duracak bir kararı olamaz. Ünsün bisatı üzerinde Kudsiyetin huzuruna erdiği zaman orada *Müfateha*, *Müvacehe*, *Müçalese*, *Muhadese*, *Müşahede*, *Mütâlaa* gibi yüksek mertebelerin mahalline ermiş olur. O Mukaddes huzur kalplerin barınacakları ve ancak onunla sükûn bulacakları yuvalarıdır.

"Tacüddin Atâullah'ın bu hikmeti: Kalbin Allahu Taâlâ'ya seyir ve seferinde müşahede edeceği hakikatleri gayet parlak istiarelerle anlatmaktadır. *Üns*'ün bisatı ve *Kuds*'ün huzuru: Emellerin son varılacak mertebesi ve seyir ve seferin intiha noktasıdır. Sâlik bu Mukaddes gayenin bahtiyarlığına nail olunca birçok kerametlerin ve eltaf ve minnetlerin ebedî saadetlerine kavuşmuş olur ki, müellifin Müfateha'dan başlıyarak saydığı altı makamın tecellîleri tebarüz

eder."

فاذا انزلوا الى سماء الحقوق اوارض الحظوظ فبالأذن والتمكين والرسوخ فى اليقين فلم ينزلوا الى الحقوق بسوء الادب و الغفله ولا الى الحظوظ بالشهوة و المتعه بل دخلوا فى ذلك بالله و لله و من الله و الى الله . Bunlar, hukukun âsümanına yahut nefsin istekleri zeminine indiklerinde izin ve Temkin ve Yakîn makamında iyice yerleşmekle inmiş olurlar. Şu halde Hukuka inişlerinde edebe münafî bir hareket ve gaflet ve nefsin istekleriyle, şehvet veya fayda düşüncesiyle inmemişlerdir. Belki bunlara doğru Allah ile ve Allah için ve Allah'tan olmak ve Allah'a doğru gitmek üzere hareket etmişlerdir.

"Bundan evvelki hikmet Hak yolu sâliklerinin Suûd ve terakkilerini gösteriyor idi. Bu hikmet ise Suûd ve terakkilerinden sonra nüzûl ve tedellî keyfiyetlerini beyan etmektedir. Bu nüzûl ve tedellî seyir ve seferiyle *beka* ve *sahv* yani ayıklık makamında tahakkuk etmiş olurları Sidre'nin müntehasından ve hukukun âsümanına yahut nefsin istekleri zeminine indikleri zaman ancak izin ve Temkin ile nimiş olurlar ve bunun mânası eşyaya dönüşlerinde kendi nefislerinin muradına göre olmayıp ancak Allah'ın muradiyle oluşunu ve kalplerinde parlıyacak bir nur ile ilâhî iznin bulunuşunu anlamış olurlar. Şazelî tarikatının büyük üstadı Ebul Hasan-i Şazelî: Allah'ın iznini şöylece anlatıyor: Velî'nin me'zun olması kalpte bir nurun parlaması ve bu nurun muradına kadar uzamasıdır. Bu nur bir nur ile yahut o nurun altında bir zulmet ile görünür ve bunlar herhangi

bir işin terkini yahut işlenmesini muhayyer olarak haber verir. Bu mubah kısımlar da muhayyer olarak mezun olduklarımızdadır. Eğer bu mubah olan işin işlenmesine işlenmesi için bir söz mukarin olursa mubahlık hükmü zail olarak mendub olur. Eğer kalpten uzayıp giden nurun altındaki zulmetten kalb inkıbaza tutulursa ondan sakınmalı ve içtinab edilmelidir. Bu mahzur gibi bir şeydir ve bunda verilecek kat'i hüküm kitap ve sünnete yahut icmaa veyahut rüsuh ehli ulemadan Malik ve Şafiî gibi taklid edilen imamlara keyfiyeti tatbik ile sahih bir asıl üzerine olmalıdır. Eğer görülen zulmet bulut gibi kalbi sıkınıyacak ve zihni ıztıraba düşürmiyecek ise bundan yine uzaklaşmalıdır. Çünkü bu mekruh olabilir. Mücerred akıl ve rey ile hükmetmemelidir. Bu noktalarda birçok kimseler sapıtmışlardır. Senden istifta eden olursa kimseye fetva dahi verme. Zühdün hakkını yerine getir. Böylece lâzım olan edeplere riayet edenlere yakın zamanlarda Hakkın inayeti erişecektir. Burada büyük üstad Ebul Hasan Ali Şazelî'nin sözleri tamam oluyor. Tacüddin Atâ'nın sözlerine münasiptir. Yalnız Tacüddin, Ebul Hasan'ın tafsilâtını, gördüğün gibi, mücmel bırakmıştır. Bunun takdiri şöyledir: Hukuka indikleri zaman edebe muhalif bir hareket ve gafletle inmemişlerdir. Ubudiyet vazifesinin ifasını kendi nefislerinden görmeyip buna karşı bir sevap istemiyerek kendi nefislerinin isteklerine inmişler ise de bu yola girişleri Allah'ın yardımı ve Allah için ibadet ve Allahtan alızile Allah'a mütevessil olmuşlar ve

kendilerinin eşyaya ithal ve ihraçlarını Allah tevellî eylemiş nefislerinin mülkiyetini kendilerinden almış olmakla alıyar ve kiram zümresinden olmuşlardır."

(وقل رب ادخلنى مدخل صدق واخرجنى مخرج صدق ليكون نظرى الى حولك وقوتك اذا ادخلتنى واستسلامى وانقيادى اليك اذا اخرجتنى.) Ve söyle ki Ya Rabbi: doğruluğun gireceği yere beni de sok ve doğrulun çıkacağı yerden beni de çıkar. Ta ki beni ithal ettiğin zaman göreceğim şey senin havl ve kuvvetin olsun ve ihrac eylediğin zaman sana tamamiyle teslimiyet ve inkıyadım anlaşılsın.

"Müdhal ve muhrec asıllarında idhal ve ihrac mânalarındadır. Bu iki ibare ile geçen iki seyir ve seferi kasdediyor. Müdhal terakki seyir ve seferidir. Gayrini görmekten fânî olduğu halde ilâhî huzura duhulûdür. Muhrec ise tedellî seyir ve seferidir. Çünkü bu hal irşad ve hidayet için halka doğru dönüştür. Fenâ ve Beka makamlarında tahakkuk Müdhal ve Muhrecdeki Sıddıkiyyetin mânasıdır."

(واجعل لى من لدنك سلطاناً نصيرا ينصرنى وينصربى ولا ينصر على ينصرنى على شهود نفسى ويفنينى عن دائرة حسى.) Ve benim için kendi huzurundan yardımcı kuvvet halket, bana ve benimle yardım etsin. Nefsimi görmeğe yaramakla beraber duygu dairesinde beni fânî kılsın.

"Allahu Taâlâ'dan yardım dilemesi işinin yoluna girmesi ve kendiyle nusret dileği halinin tamam olması içindir. Sâliklerin başlangıçlarında güvenecekleri Allah'ın yardımıdır. Çünkü bununla nefsin akabelerini kestirmeğe ve havai şeyleri

mahvetmeğe muvaffak olabilirler. Kendiyle yardım etmek tâbiri ise müçtehitlerden nihayete ermiş olan zevatın halleri muktazasıdır.”

(ان كانت عين القلب تنظر ان الله واحد فى منته فالشريعة تقتضى انه لابد من شكر خليقته) Kalb gözü, görüşünde Allah’ın nimetlerinde eşsiz olduğunu görüyorsa şeriatın muktazası halka şükretmektir.

“Hak Taâlâ bir insanın eliyle sana dinî ve dünyevî bir nimet eriştirirse senin üzerine iki vazife terettüb eder. Biri Allahu Taâlâ’yı nimetlerinde münferid ve o nimetin ancak kendinden olduğunu ve nimeti getiren insanın kahren ve cebren getirdiğini bilmekliğindir ki bu tevhidin hakkıdır. İkincisi kimin eliyle sana erişmiş ise şeriatın emrine imtisalen ona şükretmektir. Hak Taâlâ Mukaddes kitabımızda (ان اشكرلى و لوالديك) bana ve ana ve babana şükret buyuruyor. Sahabeden Numan bin Beşir’in rivayetiyle (من لم يشكر الناس لم يشكر الله) Nâsa şükretmiyen Allah’a şükretmiş olmaz, şerefli hadîsi şerefvarid olmuştur.”

(و ان الناس فى ذلك على ثلاثه اقسام غافل منهمك فى غفلته قويت دائرة حسه و انطمست حضرت قدسه فنظر الاحسان من المخلوقين و لم يشهده من رب العالمين اما اعتقاداً فشركه جلى و اما استناداً فشركه خفى . Nâs bu hususta üç kısım üzeredir. Birinci kısım gafil ve gafletinde tamamiyle batkın ve duygu dairesi kavileşmiş, kudsiyet hâtırası kararmış olanlardır. Bunlar ihsanı mahlûklardan bilir, Rabbü’l-Âlemîn tarafından geldiğini görmez olmuşlardır. Bu görmemezlikleri itikaddan ise bundaki şirkleri açık, mahlûka isnaddan ise bu husustaki şirkleri gizli sayılır.

"Müellifin bahsettiği sınıfa dahil olanlar gafil ve gafletlerinde batkın zevahir ve rüsum eshabıdır ki duygu daireleri kuvvetli olup bununla bağlanmış kalmışlardır. Kudsiyet huzuru bunlarda kararmıştır. İhsanı mahlûklardan görmüşler ve bu görüşleriyle onlara tapınağa başlıyarak Rabbü'l-âlemin'den göremedikleri için nimetine karşı küfranda bulunmuşlar ve Allah'ın gazabına müstehak olmuşlardır. Bunlar da iki kısımdır. Kalplerinin itikadiyle nimetleri doğrudan doğruya halktan bilenlerin şirki celîdir. Böyle bir şirk sahibi maözallah İslâmiyet dairesinden çıkmış ve küfre düşmüştür. İkinci kısmı, akidenin selâmetiyle beraber Allah'ın gayrine güvenerek sükûn bulanlardır ki, bunların şirki hafidir. Böyle hafî şirk, sahibini îmanın hakikatlerinden çıkarır ve münafıklık kapısına sürükler. Celî ve hafi şirkin her iki türlüsünden Allahu Taâlâ'ya sığınırız."

(صاحب حقيقة غاب عن خلق بشهود الملك الحق وفنى عن الاسباب بشهود مسبب الاسباب فهو عبد مواجهه بالحقيقة ظاهر عليه سناها سالك للطريقة قد استولى على مداها غير انه غريق الانوار مطموس الآثار قد غلب سكره على صحوه وجمعه على فرقه وفنائه على بقائه وغيبته على حضوره) Nâsın üç kısımdan ikincisi bir hakikat sahibidir ki Melikü'l-hakkın müşahedesiyle halktan gaip ve müsebbibü'l-esbabı görmekle sebeplerden fânî olmuştur. O öyle bir kuldur ki hakikatle karşılaşmış ve bunların parıltısı üzerinde iken yolun tamamını istilâ etmiştir. Nurların içinde müstagraktır. Eserleri görülmez olmuştur. Sekr'i sahvına yani sarhoşluğu ayıklığına ve *cem*'i farkına ve fâniliği bakîliğine ve gaybeti

huzuruna galiptir.

“Bu, Hakikat erbabından Hâs kulların halleridir. Bunlar Melikü’l-hakkın müşahedesiyle halktan gaip olmuşlardır. Ne halktan bir şuurları, ne de dönüp onlara bir bakışları vardır. Müsebbibü’l-esbabın rüyetiyle esbabdan fâni olmuşlardır. Sebeplerin hiçbir şey yaptıklarını görmezler. Hakkın hakikatiyle karşılaşmışlardır. Bunun nurları üzerlerinde parlamaktadır. Bunlar Hak Taâlâ’nın yolu sâlikleridir. Bu yolun uzunluğunu istilâ etmişlerdir. Bu yolun müntehasına varmakla beraber tevhidin nurları deryasına batmışlardır. Vasıtaların ve halkın eserleri bunlara kapanmıştır. Bunların sekri yani ağyara karşı duygusuzlukları ayıklıklarına galebe etmiştir. Bu cümlelerin mânaları burada görüldüğü gibi birbirlerine yakındırlar. Bunlar Tasavvuf ehlinin kendi aralarında birbirlerini tanımak için konuştukları sözlerdir ve böylece daha birçok tâbirleri vardır. Sanki müellif eserinin bunlardan hâlî olmaması için bunları yazmış oluyor.”

(اكمل منه عبد شرب فازداد صحواً وغاب فازداد حضوراً فلا جمعه يحجبه عن فرقه ولا فرقه يحجبه عن جمعه ولافنائه يصده عن بقائه ولا بقائه يصده عن فنائه يعطى كل ذى قسط قسطه و يوفى كل ذى حق حقه) Bunların üçüncüsü Hâs olanlardan ekmel olan öyle bir kuldur ki, içtikçe ayıklığı arttı ve gaip oldukça huzuru ziyadeleşti. Ne cem’i fırkına ne farkı cem’ine hicap oldu. Onu ne fâniliği bakiliğinden ne bakiliği fâniliğinden alıkoydu. Her hisse sahibinin hissesini verdi ve her Hak sahibinin hakkını ifa eyledi.

"Bu hal Hâs olanların hâslarının halidir. Bunlar ekmeliyyet mertebesi ricalidir. Tevhid kâselerinden içmişler, ayıklıkları artmış ve ağyardan gaip olarak huzurları ziyadeleşmiştir. Ahvali temellük ve yüksek makamlarda temekkün etmişlerdir. Mertebelerin bütün haklarını ifa etmişler ve hisselerini vermişlerdir."

(وقد قال ابو بكر الصديق رضى الله تعالى عنه لعايشه رضى الله تعالى عنها لما نزلت برائتها من الافك على لسان رسول الله صلى الله عليه وسلم فقالت والله لا اشكر الا الله دلها ابو بكر رضى الله عنه على المقام الاكمل مقام البقاء المقتضى لاثبات الآثار وقد قال الله تعالى ان اشكرلى ولوالديك وقال صلى الله عليه وسلم لا يشكر الله من لا يشكر الناس وكانت هى فى ذلك الوقت مصطلمة عن شاهدها غائبة عن الآثار فلم تشهد الا الواحد القهار)

Huzuruna Ebu Bekri Sıddîk *İfk* hâdisesinde ilâhî vahiy ile Hazreti Muhammed'in lisanı üzere Aişe'nin beraati nazil olunca Ya Âişe, Peygambere şükret, dediği zaman Âişe, vallahi ancak Allah'a şükrederim dedi. Ebubekir eserlerin bekasını iktiza eden makamın ekmeli beka makamına yol gösteriyordu. Hak Taâlâ Mukaddes kitabımızda (ان اشكرلى ولوالديك) Bana ana ve babana şükret buyurmuştur. (لا يشكر الله من لا يشكر الناس) Nâsa şükretmiyen Allah'a şükretmez. Hazreti Muhammed'in şerefli hadîsidir. Aişe-i Sıddîka o vakit beşeriyetinden kesilmiş hayret ve dehşet içinde eserlerden kaybolarak yalnız Vâhid ve Kahhar Taâlâ ve Tekaddes'i görüyordu.

"Bu her iki kısmın misalleridir. Müellif tam olarak anlatmış oluyor. Başkaca izahata lüzum yoktur. Yalnız Âişe-i Sıddîka o vakit beşeriyetin-

den kesilmiş demesi bu halin kendisi için daimi bir hal olmadığını göstermektedir. Belki bu hal hususi bir vâkıa ve hususî bir vakit için olmuştur. Aişe-i Sıddîka'nın Hazreti Muhammed'in hayat ve vefatında hali babası Ebu Bakir-i Sıddîk gibi kemal hali idi. Hikmetlerin müellifinden (وجعلت قرة عينى فى الصلاة) Benim göz aydınlığım namazda kılındı anlamında olan şerefli hadîsinde beyan buyurulan göz aydınlığı Hazreti Peygamber'e hâs keyfiyet midir? Yoksa başkalarının bunda bir nasipleri var mıdır? diye sual ediliyor. Buna karşı diyorlar ki

(ان قرة لعين بالشهود على قدر المعرفة بالمشهود فالرسول صلوات الله عليه وسلامه ليس معرفة غيره كمعرفته فليس قرة عين كقرته وانما قلنا ان قرة عينه فى صلاته بشهوده جلال مشهوده لأنه قد اشار الى ذلك بقوله فى الصلاة ولم يقل بالصلاة اذهو صلوات الله عليه وسلامه لا تقر عينه بغير ربه وكيف وهو يدل على هذا المقام ويأمر به من سواه بقوله صلوات الله عليه وسلامه اعبد الله كأنك تراه ومحال أن يراه ويشهد معه سواه فأن قال قائل قد تكون قرة العين بالصلاه لأنها فضل من الله وبارزه من عين منته الله فكيف لا يفرغ بها وكيف لا تكون قرة العين بها وقد قال الله سبحانه قل بفضل الله وبرحمته فبذلك فليفرحوا الآيه فاعلم ان الآيه قد اومأت الى الجواب لمن تدبر سر الخطاب اذ قال فبذلك فليفرحوا وما قال فبذلك فافرح يا محمد قال لهم فليفرحوا بالاحسان والتفضل وليكنى فرحك انت بالمتفضل كما قال فى الاية الاخرى قل الله ثم ذرهم فى خوضهم يلعبون).

Şühud tecellisinde göz aydınlığı: Meşhudun bilinmesi kaderincedir. Peygamberden başkasının bildiği Peygamberin bildiği gibi değildir. Bir göz aydınlığı onun kendi göz aydınlığı gibi olamaz. Peygamberin namazda göz aydınlığı Şühudu da meşhu-

dunun celâletine göredir. Peygamber Fissalât deyip Bisselât dememekle ona işaret eylemiştir. Çünkü Rabbının gayriyle gözleri aydınlanmaz. Halbuki bu makama kendisi delâlet ederek başkasına (اعبد الله كانك تراه) Allah'ı sanki görür gibi ibadet et diye emrediyor. Onu görürken onunla beraber başkasını görmek olmıyacak muhal bir iştir. Eğer bir kail dese ki göz aydınlığı namazda olabilir. Çünkü göz aydınlığı Allah'ın bir fazlıdır ve nimetinden açıklanmıştır, kul onunla nasıl ferahlanmaz ve onunla nasıl göz aydınlığı olamaz? Hak Taâlâ (قل بفضل الله و برحمته فليفرحوا) Ya Muhammed söyle ki Allah'ın fazıl ve rahmeti ile ferahlansınlar. Şurası bilinmelidir ki bu hitabın sırrını bilen âyetin bunun cevabına işaret ettiğini anlamış olur. Çünkü (فبذلك فليفرحوا) Onunla ferahlansınlar dedi. (فبذلك فافرح يا محمد) Onunla Ya Muhammed ferahlan demedi. Onlara söyle ki İlâhî ihsan ve tefaddul ile ferahlansınlar. Senin ferahın ise mütefaddil ile olsun. Nasıl ki diğer âyette (قل الله ثم ذرهم فى خوضهم يلعبون) Allah'ın Celâl ismini söyledikten sonra anları terk et. Dlagınlıklarında oynasınlar.

"Namaz Allahu Taâlâ'nın kullarına ihsan eylediği hediyelerin en büyüğüdür? Peygamberimizin (ما اوتى عبد فى الدنيا خيرامن أن يوذن له فى ركعتين يصليها) iki rik'at namaz kılınağa mezun olan bir kula dünyada daha hayırlısı verilmemiştir. Şerefli hadislerdendir. Namaz Allahu Taâlâ ile halvette bulunmak ve yalnız onunla beraber bulunmaktır. Namazda kalplerden perdeler kalkar ve hakikat-

lerin esrarı tecellî eder ve nurların ışıldakları parlar. Muhammed bin Ali Tirmizî buyuruyor ki Namaz dinin direğidir. Allahu Taâlâ'nın Müslümanlara farz eylediği ilk şeydir. Namazda vukuf tezellülü ve rükû huzur-ı İlâhîde huzûu, secde huşûu gösterir. Kurratü'l-ayn göz aydınlığı demektir. Her mü'min mertebe ve makamına göre namazda gözleri aydınlanmaktadır. Hazreti Muhammed Sallallahu aleyhivesselm hiçbir ferde nasip olmayan en büyük mertebede bulunduklarından namazlarındaki göz aydınlığı da o nisbettedir. Tacüddin Atâullah ihvanın birine yazdığı bir hikmetinde diyor ki:

(الناس فى ورود المنن على ثلاثه اقسام فرح بالمنن لا من حيث مهديها و منشئها و لكن بوجود متعته فيها فهذا من الغافلين يصدق عليهم قوله تعالى : حتى اذا فرحوا بما اوتوا اخذنا هم بغتة وفرح بالمنن من حيث شهدها منة ممن ارسلها و نعمة محل او صلها بصدق عليه قوله تعالى : قل بفضل الله و برحمته فبذلك فليفرحوا خير مما يجمعون ، وفرح بالله ماشغله من المنن ظاهر متعتها و لا باطن منتها بل شغله النظر الى الله عما سواه و الجمع عليه فلا يشاهد الا اياه يصدق عليه قوله تعالى قل الله ثم ذرهم فى خوضهم يلعبون) .

Nâs minnetlerin gelişinde üç kısma ayrılır. Bir kısmı ferahlıdır. Bu ferahları, nimetleri inşa ve ihdâ edene karşı değil lâkin onunla faydalandıkları içindir. İşte bunlar gafillerdendir. Allahu Taâlâ'nın (حتى اذا فرحوا بما اوتوا اخذناهم بغتة) Tâ ki kendilerine verilenlerle ferahlandıkları zaman onları ansızın ahzeyledik, kavli onların üzerine sadık olur. Ve bir kısmı irsâl edenden bir minnet ve eriştirenden bir nimet müşahedesi haysiyetiyle

ferahlanırlar. Bunlara Hak Taâlâ'nın (قل بفضل الله و برحمته فبذلك فليفرحوا هو خير مما يجمعون) Ya Muhammed, onlara söyle ki gerçek nimet Allah'ın fazlı ve rahmeti iledir. Onunla ferah lansınlar. O dünya malından topladıklarından daha hayırlıdır. Kavli sadık olur. Ve bir kısmı da Allah ile ferahlanırlar. Nimetlerin ne zâhirî faydaları ne de bâtınî minnetleri kendilerini meşgul etmez. Belki meşguliyetleri yalnız ve ancak Allah'a nazar etmektir. Bunlar Masivadan uzak laşmakla Allah'ın gayrini görmezler. Hak Taâlâ'nın (قل الله ثم ذرهم فى خوضهم يلعبون) Allah'ın Celâl ismnii söyledikten sonra onları terk et batkınlıklarında oynasınlar kavli bunların üzerine sadık olur.

"Bu hikmet: Nâsın hallerinden Mahmud ve mezmum olanları beyan etmektedir. Müellif bunları üç kısma taksim ediyor. Bunun ikisi iki taraf ve biri vasıtadır. Bir kısmı son derece denaet ve hissettedir. Bunların nimetlerle ferahlanmaları nefislerinin isteklerine uyarak şehvet ve lezzetlerle faydalandıkları içindir. Bunların halleri çok çirkindir. Hayvanların hallerine benzer. Bu haller: Kovulması ve uzaklaştırılması gereken mekir ve istidrac halleridir. Ve bir kısmı şerefin celâleti ve gâyeti içindedirler. Bunların ferahlanmaları yalnız nimetleri ihsan eden Allahu Taâlâ iledir. Nimetlerde lezzet ve faydalanmak olduğu için bunlara hiç iltifat etmezler. Bunların hali son derece övünülecek hallerdendir. Çünkü bunlar Allah'ın masivasından büsbütün kaybolmuşlar ve tevhidin hakikatleriyle tahakkuk etmişlerdir."

(قد اوحى الله تعالى الى داود عليه الصلاة والسلام يا داود قل للصديقين بى فليفرحوا وبذكرى فلينعموا) Allahu Taâlâ Davut al'eyhissalât-ı vesselâm'a vahy ile buyurdu ki, Ya Davud! sıddîk olanlara söyle Benimle ferahlansınlar ve benim zikrimle nimetlensinler!

"Allahu Taâlâ ile ferahlanmak ve zikriyle nimetlenmek iledir ki bunların sıddîkiyyetleri tahakkuk etmiş ve diğerlerine göre mertebeleri yükselmiştir. Bir zat Hicaz'a giderken yolda bir ihtiyar adama tesadüf ediyor. Bu ihtiyarın elindeki Mushaf'a bakarken oynamakta olduğunu görüyor. İhtiyara yaklaşarak bu oyun nedir deyince: Beni halime bırak, ben kendi nefsimde ben kimin köle-siyim ve kimin kelâmını okuyorum ve kimin beytine gidiyorum? dedim. Beni büyük bir vecd sardı oynamağa başldım diyor."

(والله تعالى يجعل فرحنا واياكم به وبالرضا منه وان يجعلنا من اهل الفهم عنه وان لا يجعلنا من الغافلين وان يسلك بنا سلك المتقين) بمنه وكرمه. Allahu Taâlâ bizim ve sizin ferahlarımızı kendisiyle ve kendinin bizden rıza-siyle ihsan etsin ve bizi kendinden anlıyanlardan kılsın ve bizi gafillerden kılmasın, bizi minnet ve keremi ile müttakilerin mesleklerine sülûk ettirsin.

"Bu hayır dualar geçen bahislerdeki malû-mata gayet uygundur. Başkaca izahata ihtiyaç yoktur. Hemen Taâlâ ve Tekaddes hazretleri fazıl ve ihsaniyle bu eseri tercüme edeni ve bu tercümeyi dikkatle okuyanları gufran ve rahmetine mazhar buyursun."

(الهى انا لفقير فى غناه فكيف لا اكون فقيراً فى فقرى الهى انا الجاهل فى علمى فكيف لا اكون جهولاً فى جهلى).

İlâhî; ganîliğinde fakir olan benim, fakirliğimde nasıl fakir olmıyayım? İlâhî; bilgimde cahil olan benim cehlim içinde nasıl koyu cahil olmıyayım?

"Kul nâkıs sıfatlarla mevsuftur. Bunlar kul için zatî vasıflardır. Kemal ise ârızîdir ve kendine nisbet edilen, tahkik üzere hep nakıstır. Meüellifin ganîliğinde fakir ve bilgisinde cahil olduğunu zikretmesi pek doğrudur. Müellif bu itirafı ile sanki ıztırar ve iftikarının devam etmekte olduğunu kasdediyor. Bu hal: Rububiyetin azametine karşı ubudiyyet makamında tahakkukun delilidir."

(الهى ان اختلاف تدبيرك و سرعت حلول مقاديرك منعا عبادك العارفين بك عن السكون و اليأس منك فى البلاء) .

İlâhî; Mukadderatın birbirlerine benzemeyişleri ve kaderlerin süratle hulûl edişleri ârif olan kullarını ihsanlara karşı sükûn bulmaktan ve belâda senddn meyus olmaktan meneylemiştir.

(الهى متى مايليق بلؤمى و منك مايليق بكرمك) .

İlâhî; benden sâdır olanlar kendi alçaklığıma ve senden gelecekler senin keremine lâyık olan şeylerdir.

(الهى و صفت نفسك باللطف و الرأفه بى قبل وجود ضعفى اوتمنعنى منها بعد وجود ضعفى ؟) İlâhî; benim zayıf varlığım ortada yok iken bana edeceğin lûtuf ve re'fetle zatını vasıflandırdın. Acaba zayıf varlığım meydana geldikten sonra lûtuf ve re'fetini benden esirger misin?

(الهى ان ظهرت المحاسن منى فبفضلك و لك المنة على و ان ظهرت المساوى منى فبعدلك فلك الحجة على) . İlâhî; eğer benden güzellikler zâhir olursa senin ihsanınladır. Minnet ve nimetin üstümdedir. Eğer benden

çirkinlikler zâhir olursa senin adlin iledir ve huccetin benim üzerimedir;

(الهى كيف تكلنى الى نفسى وقد توكلت لى وكيف احتام وانت الناصرلى ام كيف اخيب وانت الحفى بى.) İlâhî; Sen benim itimad edeceğim Tanrı olduğun halde beni kendi nefsime nasıl itimad ettirirsin? Sen benim nâsırım olduğun halde benim hakkım nasıl eksilebilir? Yahut Sen beni çevrelemiş olduğun halde nasıl ümitsiz olabilirim?

(ها أنا أتوسل اليك بفقرى اليك وكيف توسل اليك بما هو محال ان يصل اليك.) İşte ben Sana ihtiyacım ile tevessül ediyorum. Sana erişmesi imkânsız olan bir şeyle nasıl tevessül edebilirim?

"Tevessül tekarrub demektir. Vesile Allahu Taâlâ'ya yaklaştıracak yol anlamınadır. Kulu Tanrısına yaklaştıracak yolun en büyüğü kulun fakrı ve ihtiyacıdır. Kulun Mevlâ'sına karşı vesileleri Ubudiyyetinde tahakkukunu icab eden fakrıdır. Ebu Hafis'tan soruyorlar. Allah'ın huzuruna ne ile gidilir diyorlar. Cevabında: Fakirin huzura girebilmesine fakrından başka hiçbir vesilesi yoktur buyuruyor. Kendiyle tevessüül edilen ile kendine tevessül edilen arasında tam bir nisbet ve hakiki bir vuslat vardır ki, tevessülü iktiza etmektedir. Halbuki kulun sıfatı olan *fakr* ile en büyük gına sahibi Rabbi Taâlâ arasında ne bir nisbet, ne de bir vuslat vardır. Bu itibar ile fakr ile tevessül doğru olamaz. Bu cihette Ebul Hasan Şazelî'nin üstadı Ebu Muhammed Abdüsselâm işaret eylemiştir. Bir gün şeyhi Abdüsselâm'ın huzuruna girerken Ya Ebul Hasan, Allahu Taâlâ'ya ne ile

mülâki olursun? deyince: Fakrımla diyor. Öyle ise fakrın ile mülâki olmak büyük bir put ile mülâki olmaktır diyerek bunun ancak fakırdan da gaip olmakla mümkün olabileceğini anlatıyor. Yoksa bu kulun fakr ile ganî olması icabeder. Demek oluyor ki, Allah'ın gayriyle Allah'a hiçbir vesile yoktur."

(ام كيف اشكو اليك حالى وهى لا تخفى عليك) Yahut Sana halimi nasıl şikâyet edeyim ki o sana gizli değildir.

"Hali şikâyet etmek o kimseye göre doğru olur ki, O bu halden gaip ve habersiz olsun. Halbuki Allahu Taâlâ'ya hiçbir şey gizli değildir. İbrahim Peygamber (علمه بحالى حسبى من سؤال) Onun beni bilmesi bana yeter buyurmuştur."

(ام كيف اترجم لك بمقالى وهو منك برز اليك) Yahut halimi mekalimle sana nasıl tercüme edeyim, o senden sana açıklanmaktadır.

"Söz ile tercüme etmek kalpte olanı lisan ile tâbir etmek demektir. Halbuki Allahu Taâlâ lisanı ve söylediklerini yaratandır. Bunları yapan, eden hep O'dur. Kulun bunda hiçbir medhali yoktur.

(ام كيف تخيب آمالى وهى قد وفدت اليك) Yahut benim dileklerim senin azametinin huzuruna vardıkları halde nasıl ümitsizlenirler?

"Allahu Taâlâ'nın huzuruna varan dilekler evvelinden ümitsiz değillerdir. Allah'a doğru koşmuş, ona bağlanmış ve masivadan kesilmişlerdir. Allahu Taâlâ kerim ve cevvad, ihsan ve in'âm edicidir. Kul dileyip istemese bile buna yakîn ile

itimat üzere olmalıdır."

(ام كيف لا يحسن احوالى و بك قامت و اليك) Yahut ahvalim nasıl güzelleşemez ki seninle kaim olmuş ve sana yönelmiştir.

"İlâhî marifetle tahakkuk edenin bütün ahvali Allah ile kaim ve Allah'a raci olduğu için hepsini güzel görür. Bunlar bir takım taaccüplerdir ki müellifin marifette terakkisi sebebiyle nefsini görmek icabı nefsi nefsinden taaccüp eylemiş ve evvelki hallerindeki kusurlarından ileri gelmiştir.

(الهى ما الطفك بى مع عظيم جهلى و ما ارحمك بى مع قبيح فعلى) İlâhî; büyük cehlimle beraber bana ne kadar lûtufkârsın! İşimin çirkinliği ile beraber bana ne kadar merhametlisin!

"Kulun bu mânayı görmesi bir büyüklütür ki hayâ ve inkisarı icab etmekle o zaman yalnız onun nimetlerini itiraf etmesi kâfidir."

(الهى ما اقربك منى و ما ابعدنى عنك) İlâhî; bana ne kadar yakınsın ve ben senden de kadar uzağım.

"Müellifin Hak Taâlâ'nın yakınlığının şiddetini görmesi ağyarın kendinden uzaklşınaları neticesidir.

(الهى ما ارأفك بى فماالذى يحجبنى عنك ؟) İlâhî; bana ne kadar re'fetlisin. Sana karşı bana hicap olacak nedir?

(الهى قد علمت باختلاف الاثار و تفقلات الاطوار ان مرادك منى ان تتعرف الى فى كل شيء حتى لا اجهلك فى كل شيء).
İlâhî; eserlerin birbirlerine benzeyişlerinden ve tavırların değişikliğinden anlıyorum ki, benden istediğin şey her şeyden bana bilinmekliğindir. Tâ ki hiçbir şeyde seni bilmemiş olmıyayım.

(الهى كلما اخرسنى لؤمى انطقنى كرمك وكلما آيستنى اوصافى اطمعتنى منتك) İlâhî; benim alçaklığım ve muhalefet ve isyanım her ne zaman beni dilsiz etti ise kerem ve ihsanın beni söyletti. Benim vasıflarım beni meyûs ettikçe minnetlerin beni ümitlendiriyor.

(الهى من كانت محاسنه مساوى فكيف لا تكون مساويه ومن كانت حقائقه دعاوى فكيف تكون دعاويه دعاوى) İlâhî; güzellikleri hep çirkinlik olanın çirkinlikleri nasıl hakiki çirkinlik olamaz? ve hakikatleri kuru dâvalardan ibaret olanların dâvaları aslında olduğu gibi nasıl olur da kuru dâvadan ibaret olamaz?

"Herhangi bir kula mensup olan kemal, tahkik edilince bir kusurdan ibaret oluğuna göre artık vuku bulacak kusuruna ne denilebilir?"

(الهى حكمك النافذ ومشيتك القاهرة لم يتركالذى مقال مقالا ولالذى حال حالاً.) İlâhî; nafiz olan hükmün ve kahir olan meşiyyetin ne bir mekal sahibine bir mekal, ne bir hal sahibine bir hal bırakmıştır.

"Bundaki mânanın müşahedesi: Kulun Havf makamında tahakkukunu icabeder. Eğer dürüst bir kul makbul bir hal sahibi ise buna mağrur olarak bekasına güvenmemelidir. Çünkü Hak Taâlâ'nın hükmü nafiz ve meşiyyeti kahirdir."

(الهى كم من طاعة بنيتها وحالة شيدتها هدم اعتمادى عليها عدلك بل اقالنى منها فضلك.) İlâhî; nice taâtler yaptım nice sağlam haletler kurdum. Fakat bunlara itimadımı *adl*'in yıktı. Belki fazıl ve ihsanın beni kurtardı.

"Kulun zâhir sıfatı taât ve bâtın sıfatı halettir. Bu iki sıfatı hakkiyle yerlerine getirince sağlam

bir kal'eye sığındığını görerek Allahu Taâlâ'nın adli ümidinin binasını yıktığını görür. Fakat Hak Taâlâ'nın fazıl ve keremi onu ümitsizlikten kurtarır."

(الهى انت تعلم و ان لم تدم الطاعة منى فعلا و جزماً فقد دامت محبة و عزماً). İlâhî; Sen bilirsin benim taâtim fiil ve hayrın ile devam etmemiş ise de sevgi ve azim ile devam eylemiştir.

(الهى كيف اعزم و انت القاهر وكيف لا اعزم و انت الآمر). İlâhî; Sen kahir iken ben anasıl azmedeyim ve sen âmir iken ben nasıl azmetmiyeyim?

(الهى ترددى فى الآثار يوجب بعدالمزار فما جمعنى عليك بخدمة توصلنى اليك). İlâhî; kâinattan ibaret olan eserlerde ikide bir dolaşmaklığım ziyaretimi uzaklaştırıyor. Beni kendi inayetin üzerine bir hizmet ile topla ki, beni sana eriştirsin.

"Kulu Allahu Taâlâ'ya eriştirecek hizmet: Müteferrik eserlerden kurtularak Ubudiyyetinin tecellisine vesile olan hizmettir."

(الهى كيف يستدل عليك بماهو فى وجوده مفتقر اليك ايكون لغيرك من الظهور ما ليس لك حتى يكون هوالمظهرلك متى غبت حتى تحتاج الى دليل يدل عليك و متى بعدت حتى تكون الاثار هى التى توصل اليك). İlâhî, varlığında sana müftakır ve muhtaç olan sana nasıl yol gösterebilsin? Zuhurda sana ait olmıyan bir zuhur senin gayrin için olabilir mi ki o seni izhar eylemiş olsun? Ne zaman gaip oldun ki sana delâlet edecek bir delile muhtaç olasın? ve ne zaman uzaklaştın ki eserler onu sana yetiştirici olabilsinler?

"Şuhud ve ayan erbabı nazar ve istidlâl

eshabının Rabbı Taâlâ'ya istidlâl hallerini çirkin görmektedir. Ebu Bekir Muhammed bin Aliyü'l-kelanî diyor ki: Hakkın en büyük ihsanı halkı hak ile görmektir. Çünkü Hak her şey üzerine delildir. Hiçbir şey hak üzerine delil olamaz."

(الهى عميت عين لا تراك عليها رقيبا و خسرت صفقة عبد لم يجعل له من حبك نصيبا .) İlâhî; kendi üzerine seni rakîp görmiyen göz kör olmuştur. Ve alışverişinde senin muhabbetinden nasibi olmıyan zarar etmiştir.

(الهى امرت بالرجوع الى الاثار فارجعنى اليها بكسوه الانوار و هدايه الاستبصار حتى ارجع اليك منها كما دخلت اليك منها مصون السرعن النظر اليها و مرفوع الهمة عن الاعتماد عليها انك على كل شيء قدير .) İlâhî; eserlere dönüp bakmakla emreyledin. Beni onlara envarın kisvesi ve hidayetin istibsariyle döndür. Tâ ki onlardan sana dahil olduğum gibi ve onlara nazar etmekten sırrın masûn bulunmuş ve itimad eylemekten himmetim yükselmiş olduğu halde sana dönmüş olayım. Hakikaten sen her şey üzerine kadirsin.

(الهى هذا ذلى ظاهر بين يديك وهذا حالى لايخصى عليك .)
İlâhî; benim şu hakir oluşum huzurunda zâhir ve bu halim sana gizli değildir.

(منك اطلب الوصول اليك فاهدنى بنورك اليك .)
Senden sana erişmek istiyorum. Nurun ile bana yolu göster.

(واقمنى بصدق العبوديه بين يديك .) Beni Ubudiyetin sıdkıyle huzurunda durdur.

(الهى علمنى من علمك المخزون وصنى بسر اسمك المصون .)
İlâhî; hazinende kapalı olan ilminden beni tâlim et. Masûn ve mahfuz olan isminin sırrı ile beni

hıfz ve sıyanet eyle!

(الهى حققنى بحقائق اهل القرب و اسلك بى مسالك اهل الجذب). İlâhî; Kurb ehlinin hakikatleri ile beni hakikatlendir ve beni cezp ehlinin mesleklerine sülûk ettir.

(الهى اغننى بتدبيرك عن تدبيرى و باختيارك عن اختيارى و اوقفنى على مراكز اضطرارى). İlâhî; tedbirin ile beni kendi tedbirimden ve ihtiyarın ile kendi ihtiyarımdan müstağnî kıl ve beni ıztırarımın merkezleri üzerinde durdur.

"Tedbir ve ihtiyariyle meşiyyet ve iktidarında münferid olan Allahu Taâlâ'dır. Bunlarda herhangi bir dâva ilişiği olan kimse Hak Taâlâ'ya karşı Rububiyette münâzaada bulunmuş ve Ubudiyyetinden çekilmiş olur. Onun için tedbir ve ihtiyarından müstağnî olmasını dilemektedir. Istırar merkezi: İstikrar ve sübut yerleridir.

(الهى اخرجنى من ذل نفسى و طهرنى من شكى و شركى قبل حلول رمسى). İlâhî; beni nefsimin zilletinden çıkar ve kabre girmeden evvel beni şek ve şirkten pâk et.

"Nefsimin zilletinden çıkar diye yalvarması. Nefsimi Allah'ın gayrine karşı zilletinden çıkar demektir. Nefsin Allahu Taâlâ'ya zilleti Ubudiyeyetinin icabıdır. Şek ve şirk ise zilleti mucip olacak hırs ve tamaın sebepleridir."

(بك استنصر فانصرنى و عليك اتوكل فلا تكلنى و اياك اسئل فلا تخيبنى و فى فضلك ارغب فلا تحرمنى ولجنابك انتسب فلا تبعدنى و ببابك اقف فلا تطردنى) İlâhî; senden yardım istiyorum. Bana yardım et! Sana tevekkül ediyorum, beni başkasına bırakma! Ancak senden diliyorum,

beni hüsrana uğratma! Senin ihsanına rağbet ediyorum. Beni mahrum eyleme! Sana doğru intisap ediyorum. Beni uzaklaştırma ve senin kapında duruyorum. Beni kovma.

(تقدس رضاك ان تكون له علة منك فكيف تكون له علة منى) . İlâhî; Senin raziliğin bir şeye bağlı olmaktan münezzehtir. Nasıl olur da benden gelen sebeple olabilir?

(انت الغنى بذاتك عن ان يصل اليك النفع منك فكيف لا تكون غنياً عنى) İlâhî; Senden sana bir fayda erişmekten sen kendi zatınla ganîsin. Nasıl olur ki benden ganî olmayasın?

(الهى ان القضاء و القدر غلبنى و ان الهوى بوثائق الشهوة اسرنى فكن انت النصيرلى حتى تنصرنى و تنصربى بفضلك حتى استغنى بك عن طلبى) . İlâhî; kaza ve kader beni mağlûp eyledi ve şehvet vesikalariyle hava ve heves beni esir etti. Sen bana yardım edici ol ki kendine yardım edesin. Ve bana benimle yardım eyliyesin. İhsanınla beni ganî kıl ki talebimden seninle müstağnî olyım.

(انت الذى اشرقت الانوار فى قلوب اوليائك حتى عرفوك و وحدوك و انت الذى ازلت الاغيار من قلوب احبائك حتى لم يحبوا سواك و لم يلتجؤا الى غيرك انت المؤنس لهم حيث او حشتهم العوالم) . Sen Velîlerinin kalplerinde nurları işrâk eyliyen Ulu Tanrı'sın! Onlar seni bildiler ve tevhid eylediler ve Sen O'sun ki, sevdiklerinin gönüllerinden ağyarı izale ettin. Senin gayrini sevmediler ve senin gayrine iltica etmediler. Âlemler onlara vahşet verdiklerinden onların munisleri sen oldun.

(و انت الذى هديتهم حتى استبانت لهم العالم) . Ve sen

O'sun ki, sevdiklerine nurun ile hidayet eyledin. Tâ ki onlar için hakkın yolları zâhir olsun.

(ماذا وجد من فقدك وما الذى فقد من وجدك) . Sen yitiren ne buldu? Ve seni bulan neyi yitirmiş oldu?

(لقد خاب من رضى دونك بدلا و لقد خسر من يعنى عنك منحولاً) . Senin yerine başka bir bedele razı olanın eli boş kalmış ve senden gayri bir dayanacak arıyan hüsrana düşmüştür.

(كيف يرجى سواك و انت ما قطعت الاحسان وكيف يطلب من غيرك و انت ما بدلت عادة الامتنان) . İlâhî; Sen ihsanını kesmemiş iken senin gayrine nasıl rica edilebilir ve sen nimetlendirmek âdetini tebdil etmemiş iken senin gayrinden nasıl istenebilir?

(يا من اذاق احبائه حلاوة مؤانستنه فقامو ابين يديه متملقين ويا من البس اوليائه ملابس هيبته فقاموا بعزته مستغرين) . Sevdiklerine *muvâneseti*'nin tadını tatdırınca yaltaklanarak huzurunda kaim oldular. Velîlerine heybet libasları giydirince gururlanarak İlâhî izzetinle izzetlendir.

(انت الذاكر من قبل الذاكرين و انت البادئ بالاحسان من قبل توجه العابدين و انت الجواد. بالعطا من قبل طلب الطالبين انت الوهاب ثم انت لما و هبتنا من المستقرضين) . Zikredenlerden evvelce zâkir olan sensin. Âbidlerin teveccühlerinden evvel ihsana başlıyan sensin. Taliplerin taleplerinden evvel vergi ile cömertlik eden yine sendin. Sen bağışlayıcı Vahhabsın, sonra sen bağışladıklarını borç olarak verenlerden değilsin.

(الهى اطلبنى برحمتك حتى اصل اليك و اجذبنى بمنتك حتى اقبل عليك) . İlâhî; Rahmetinle beni iste ki sana erişebileyim. Minnetinle beni cezbet ki sana doğru yöneleyim.

(الهى ان رجائى لا ينقطع عنك و ان عصيتك كما ان خوفى لايزايلنى و ان اطعتك .) İlâhî; Sana âsi olsam bile senden ümidim kesilmez. Nasıl ki sana itaatimde de korkum beni bırakmaz.

(الهى قد وحشتنى العوالم اليك وقد اوقعنى علمى بكرمك عليك .) İlâhî; âlemlerden vahşetlendiğim için bunlar seni sana çevirdiler. Ve bildiğim keremin beni senin tarafına sevk etti.

(الهى كيف اخيب و انت املى ام كيف اهان و عليك متكلى .) İlâhî; Sen benim dileğim iken ben nasıl ümitsiz olabilirim? Ve sana itimat eylediğim halde nasıl düşkün ve gevşek davranabilirim?

(الهى كيف استغر و انت فى الذله اركزتنى ام كيف لا استغر و اليك نسبتنى ام كيف لا افتقر و انت الذى فى الفقر اقتنى ام كيف افتقر و انت الذى بجودك اغنيتنى.) İlâhî; Sen beni zillet içine diktiğin halde ben nasıl izzetlenmek dileğinde bulunabilirim? Yahut beni kendine nisbetlendirdiğin halde nasıl gururlanmıyayım? Yahut beni fakr içinde kaim kıldığın halde nasıl fakir olmıyayım? Yahut sen beni cömertliğin ile ganî kılmış iken nasıl fakir olabilirim?

"Birbirine zıd vasıfların televvünü: Müşahedeleri galebe edenlere göredir. Bu cümlelerde isbat edilen zillet hilkat ve ubudiyetin zilletidir. İşaret edilen nisbet hususiyetin sırrıdır. İftikar zillet mânasınadır. İstiğna izzet demektir."

(انت الذى لا اله غيرك تعرفت لكل شيء فما جهلك شيء و انت الذى تعرفت الى فى كل شيء فرأيتك ظاهراً فى كل شيء فانت الظاهر لكل شيء.) Sen kendisinden başka ilâh olmıyan ulu Tanrı'sın. Her şeye kendini bildirdin. Hiçbir şey seni bilmez değildir. Ve sen öyle bir

zatsın ki, her şeyde kendini bana bildirdin. Seni her şeyde zâhir gördüm. Her şeye zâhir olan da sensin.

"Bu cümledeki lâfız ve mânaların hepsi geçen hikmetlerde de beyan edilmiş idi. Hülâsası şudur ki, her bir itibar ile tam zuhur Taâlâ ve Tekaddes hazretlerinindir. Sonra bu hülâsayı gelecek cümlede bir ibare ile zikretmiştir ki, evvelce geçen hikmetlerde zikredilmemiş idi."

(يا من استوى برحمانيته على عرشه فصار العرش غيبا فى رحمانيته كما صارت العوالم غيباً فى عرشه .) Ey Rahmaniyetiyle arşı üzerine istiva eylediğinde arş Rahmaniyetinde gaip olan Tanrı! Nasıl ki âlemler de arşında gaip olmuşlardır.

Şana bu mâna ile (الرحمن على العرش استوى) ve (ثم استوى على العرش الرحمن) âyetlerine işaret eylemiştir. Allahu Taâlâ'nın Rahmaniyeti Rahman oluşudur. Ve Rahman Allahu Taâlâ'nın ismidir. Her bir varın varlığını iktiza eder ve Rahman Rahmetten müştaktır. Burada kasdedilen umumî rahmettir ki ilmi her şeyi kapladığı gibi rahmeti de her şeyi kaplamıştır. Nasıl ki Hak Taâlâ arşın hamilleri lisanından (ربنا وسعت كل شيء رحمة وعلماً) Ey Rabbımız Rahmet ve ilim yönünden her şeye vâsî oldun buyuruyor. Bunun içindir ki Hak Taâlâ'nın icad ile ilgili bütün isimleri Rahman isminin muktazasına dahil olmuşlardır. İstivadan kahir ve galebe mânaları anlaşılır. Allahu Taâlâ hakkında bunların muktazası hiçbir varın varlığı kendi varlığı ile beraber olmamasıdır. Ve hiçbir zuhurun kendi zuhuriyle beraber olmayı-

şıdır. Şüphesizdir ki Hak Taâlâ bütün âlemi içine alan arşın üzerine Rahmaniyetiyle müstevî olunca arş Rahmaniyette gaip olduğu gibi bütün âlemler dahi arşın içinde gaip olunca şu halde ne arş, ne de âlemler için zuher vardır. Tam zuhur ancak Allah Azze ve Celle'nindir.

(محقت الآثار بالآثار و محوت الاغيار بمحيطات افلاك الانوار). Eserleri eserler ile (avalim ve arş aralarında olduğu halde) belirsiz ettin. Ve Nur feleklerinin muhitleri ile ağyarı mahveyledin.

(يا من احتجب فى سرادقات عزه عن تدركه الابصار يا من تجلى بكمال بهائه فتحققت عظمته الاسرار). Ey bakan gözlerin kendisini görmemeleri için izzetinin perdeleri içinde gizlenen Mukaddes Zat! ve Ey Revnakının kemaliyle tecellisinde esrarının azameti aşikâr olan Ulu Hâlık!

(كيف تخفى و انت الظاهر ام كيف تغيب و انت الرقيب الحاضر و الله الموفق و به استعين). Zâhir iken nasıl gizli olabilirsin? Yahut hazır ve rakip iken nasıl gaip olursun? Allah Tevfik vericidir ve onunla yardım dilerim.

S O N